Gymnasiernes tiltag for tosprogede elever

Bilag: Kvalitativ undersøgelse blandt nuværende og frafaldne tosprogede elever

2006

Gymnasiernes tiltag for tosprogede elever

© 2006 Danmarks Evalueringsinstitut

Citat med kildeangivelse er tilladt

Bemærk:
Danmarks Evalueringsinstitut sætter komma efter Dansk Sprognævns anbefalinger, dvs. at der som hovedregel ikke sættes komma foran ledsætninger.

Publikationen er kun udgivet i elektronisk form på: www.eva.dk

ISBN (www) 87-7958-303-02

Kvalitativ undersøgelse blandt nuværende og frafaldne tosprogede gymnasieelever

Gennemført af
Gad's Research & Reflexions

for

Danmarks Evalueringsinstitut (EVA)

Februar/marts 2006
Jobnummer: 206-001

Indholdsfortegnelse

1. Indledning 6
1.1 Baggrund 6
1.2 Formål 7
1.3 Metode 7
1.4 Interviewguide 9
1.4.1 Specifikt om workshopforløbet 9
1.4.2 Specifikt om enkeltinterviewforløbet 10
1.5 Forløb og metodiske justeringer 10
1.5.1 Rekruttering af deltagere 10
1.5.2 Research design 11
1.6 Rapportstruktur 12
1.6.1 Rapportstruktur og begreber 12
1.6.2 Citatbrug 13
1.6.3 Analysestrategi 14
1.7 Gennemførelsesteam: Gad's Research & Relfexions 14

2. Sammenfatning 15
2.1 Aspekter med betydning for gennemførelse af en gymnasial uddannelse blandt tosprogede 15
2.1.1 Fagligt 15
2.1.2 Socialt 16
2.1.3 Motivation 17
2.2 Hvad kan man gøre for at støtte de tosprogede gymnasieelever? 18
2.2.1 Faglig støtte 18
2.2.2 Social støtte og særlige hensyn til tosprogede elever 19
2.2.3 Støtte i undervisningen 19
2.2.4 Bedre forberedelse til en gymnasial uddannelse/brobygning og løbende evaluering 20
2.2.5 Kulturelle og sociale arrangementer 20

3. Faktorer som har indflydelse på skolegangen 22
3.1 Familien og de hjemlige rammer 22
3.1.1 Opbakning hjemmefra 22
3.1.2 Private problemer 25
3.1.3 Sammenfatning: Familien og de hjemlige rammer 26
3.2 Sprog og svære/nemme fag 26
3.2.1 Sprogproblemer 26
3.2.2 Svære/nemme fag 28
3.2.3 Sammenfatning: Sprog og svære/nemme fag 29
3.3 Støtten til de tosprogede 30
3.3.1 Støtte fra lærerne 30
3.3.2 Oplevelse af racisme og forskelsbehandling 31
3.3.3 Uro i klasselokalet 33
3.3.4 Behov for forståelse og gensidig respekt 34
3.3.5 Støtte fra studievejlederen 34
3.3.6 Sammenfatning: Støtten til de tosprogede 35
3.4 Det sociale liv i skolen 36
3.4.1 Tryghed og sammenholdet i klassen 36
3.4.2 Fællesskab og fordomme 37
3.4.3 Sociale arrangementer og udflugter 42
3.4.4 Sammenfatning: Det sociale liv i skolen 44
3.5 Religion og kulturel baggrund 45
3.5.1 Religion 45
3.5.2 Kulturel baggrund 46
3.5.3 Sammenfatning: Religion og kulturel baggrund 47
3.6 Livet udenfor skolen (job, fritidsinteresser m.v.) 47
3.6.1 Job i fritiden 47
3.6.2 Det sociale liv udenfor skolen 49
3.6.3 Sammenfatning: Livet udenfor skolen (job, fritidsinteresser, m.v.) 50
3.7 Motivation og selvdisciplin 50
3.7.1 Fremtidsdrømme, motivation og målretning 50
3.7.2 Selvdisciplin 52
3.7.3 Sammenfatning: Motivation og selvdisciplin 52

4. Behov for og ønsker om tiltag 54
4.1 Overordnet: *Behov* for, men i mindre grad *ønske* om særlig støtte til tosprogede 54
4.2 Faglig støtte 56
4.2.1 Lektiecafe 56
4.2.2 Mentor – eller tutorordning (ældre elever tager sig af yngre) 59
4.2.3 Lektiehjælp om aftenen 60
4.2.4 Personlig samtale og evaluering 60
4.2.5 Feedback 61
4.2.6 Mere dansk-undervisning specifikt rettet mod tosprogede 61
4.2.7 Ekstra danskundervisning som 'erstatningsfag' 61
4.2.8 Støttelærere i undervisningen ('to-lærerordning') 61
4.2.9 Bedre mad i kantinen 62
4.2.10 Sammenfatning: Faglig støtte 62
4.3 Social støtte og særlige hensyn til tosprogede elever 62
4.3.1 Modarbejdelse af diskrimination og social isolation 62
4.3.2 Større lærerforståelse for tosprogede elever 63
4.3.3 Personlige samtaler/coaching 63
4.3.4 Sammenfatning: Social støtte og særlige hensyn til tosprogede elever 64
4.4 Støtte i undervisningen 64
4.4.1 Autoritet og empati 64
4.4.2 Lærerstyrede gruppedannelser i klasserne 65
4.4.3 Sammenfatning: Støtte i undervisningen 65
4.5 Forberedelse på gymnasiet 66
4.5.1 Flere ressourcer til danskundervisning og lektiehjælp allerede i folkeskolen 66
4.5.2 Brobygning mellem folkeskolen og gymnasial uddannelse 66
4.5.3 Sammenfatning: Forberedelse på gymnasiet 66
4.6 Sociale arrangementer 67
4.6.1 Kulturaften og lignende sociale arrangementer 67
4.6.2 Alkoholfrihed 68
4.6.3 Sociale aktiviteter i klassen 69
4.6.4 Fællesarrangementer for forældrene 69
4.6.5 Sammenfatning: Sociale arrangementer 70

Bilag 71
Konkrete tiltag – de enkelte skoler (skolespecifik gennemgang) 71
Vestre Borgerdyd Gymnasium (København) 71
Niels Brock Handelsgymnasium (København) 75
Sukkertoppen htx, Københavns Tekniske Skole 77
Slagelse Gymnasium 79
Selandia HHX og HTX, Slagelse 83
Århus Statsgymnasium 86
Århus Købmandsskole 90
Århus Tekniske Skole (i Viby) 93

Interviewguides

Deltagerlister

1. Indledning

1.1 Baggrund

Nærværende kvalitative undersøgelse skal fungere som en del af dokumentationen i forbindelse med Danmarks Evalueringsinstituts evaluering af *de gymnasiale uddannelsers tiltag for tosprogede elever.*

Tosprogede elever begynder på en gymnasial uddannelse i stort set samme omfang som danske elever, hvis man ser på tosprogede, der er født i Danmark eller kommet hertil inden deres sjette leveår. Men en større andel af tosprogede end danske elever falder fra de gymnasiale uddannelser, og de får i gennemsnit lidt lavere karakterer ved studentereksamen. Der er dog stor forskel på, hvordan tosprogede klarer sig i uddannelsessystemet blandt andet afhængigt af, hvor uddannelsesvante deres familier er. Unge med pakistansk baggrund klarer sig således markant bedre i uddannelsessystemet end unge med tyrkisk baggrund.

Nogle skoler udarbejder eksplicitte strategier, målsætninger og værdigrundlag for deres arbejde med at hjælpe tosprogede succesfuldt gennem uddannelsen, andre opretter tiltagene mere ad hoc, mens andre igen ikke har specifikke tiltag for tosprogede. Der er derfor behov for at skærpe fokus på skolernes forskellige måde at støtte elevgruppen på.

På den baggrund er evalueringens samlede formål at analysere ni udvalgte gymnasieskolers strategier, indsatsområder og konkrete tiltag rettet mod tosprogede. Evalueringen vil på det grundlag dels vurdere sammenhængen mellem tiltagene, gennemførsel og hvordan eleverne klarer sig fagligt, dels vurdere hvordan tiltagene yderligere kan fokuseres for at motivere gruppen til at gennemføre deres uddannelse og forbedre deres karaktergennemsnit.

De ni udvalgte gymnasieskoler, fordelt på tre typer af gymnasier (stx, hhx og htx) samt på tre byer, er følgende:

- København: Vestre Borgerdyd (stx), Niels Broch (hhx) og Sukkertoppen (htx under Københavns Tekniske Skole)
- Slagelse: Slagelse Gymnasium (stx) og Selandia (hhx og htx)
- Århus: Århus Statsgymnasium (stx), Århus Købmandsskole (hhx) og Århus Tekniske Skole i Viby (htx)

Evalueringen skal ved direkte tilbagemeldinger til de enkelte skoler være med til at skærpe effekten af deres tiltag. Den skal desuden give mulighed for, at andre skoler kan blive inspireret i deres indsats over for de tosprogede, der har behov for det.

Den samlede evaluering indbefatter følgende tre dokumentationskilder, hvoraf nærværende undersøgelse dækker det tredje punkt:

- *Selvevaluering*. Lærere og ledelse på de ni skoler bliver bedt om at udarbejde selvevalueringsrapporter med udgangspunkt i en vejledning fra EVA. I rapporterne, som er på max 35 sider, beskriver skolerne deres strategier og tiltag for tosprogede.

De giver derfor en viden om strategier, tiltag mm fra de enkelte skoler og danner således et godt grundlag for at udarbejde en interviewguide til den her udbudte kvalitative undersøgelse.

- *Besøg på gymnasieskolerne*. EVAs evalueringsgruppe bestående af eksperter på området og EVAs projektgruppe besøger samtlige skoler ultimo marts/primo april 2006.
- *Kvalitativ undersøgelse* blandt tosprogede elever der går på eller er faldet fra et af de ni gymnasier

1.2 Formål

Den kvalitative undersøgelse skal opfylde to formål:

- At indfange de tosprogedes elevers vurdering af initiativerne på deres skole, både skolernes (implicitte og eksplicitte) strategier og de konkrete tiltag som sættes i værk for de tosprogede specifikt og/eller svage elever generelt. Det er vigtigt at få belyst, *hvorfor* de tosprogede vurderer initiativerne, som de gør.
- At belyse om der er andre initiativer, der kan være relevante for de tosprogede elever end dem, der tilbydes i dag. Dette opnås ved at få et kendskab til deres holdninger til og oplevelser med skolen samt faktorer i deres hverdagsliv, der kan påvirke deres holdninger og oplevelser.

1.3 Metode

Det valgte research design er udarbejdet i samarbejde mellem Gad's Research og Danmarks Evalueringsinstitut (EVA).

Med henblik på udarbejdelse af research design blev det vurderet som centralt for undersøgelsen, at der i forbindelse med interviewgennemførelsen kunne opbygges et gensidigt tillidsforhold mellem interviewer og respondenter på grund af de følsomme emner, der skulle diskuteres. På den baggrund nåede Gad's Research i samarbejde med EVA frem til en kombinationsmodel, hvor man kombinerede workshops (gruppeinterview) med face-to-face enkeltinterview. Vurderingen var, at emnerne, som skulle diskuteres, især var følsomme for de frafaldne, hvorfor vi her valgte at benytte enkeltinterviewformen. Til gengæld var vurderingen, at emnerne var knap så følsomme for eleverne, dvs. de tosprogede, som går på en gymnasial uddannelse, og at de dermed kunne diskuteres mere 'åbent' i grupper. I begge tilfælde var der dog tale om face-to-face interview med henblik på at sikre en tryg og åben atmosfære.

Konkret bestod den valgte løsningsmodel i, at der skulle gennemføres dels 9 face-to-face enkeltinterview med frafaldne tosprogede elever, dels 6 workshops med (optimalt) 9 deltagere pr. workshop. Deltagerne til både enkeltinterview og workshops skulle rekrutteres fra de til projektet udvalgte gymnasieskoler (se "Baggrund" ovenfor), idet der her indgik en stx-, en htx og en hhx-skole i hhv. København, Slagelse og Århus. I hver by skulle der således gennemføres en workshop med mandlige og en workshop med kvindelige elever, hver især med elever fra de tre gymnasiale uddannelser.

Derudover blev der gennemført 3 enkeltinterview med frafaldne elever i hver by, idet der også her i videst muligt omfang søgtes en jævn spredning på køn og gymnasial uddannelse. Kønsopdelingen blev valgt ud fra den antagelse, at der kunne være stor forskel på 'gymnasievirkeligheden' for mange tosprogede drenge og piger, hvilket, som det vil fremgå af rapporten, også viste sig at holde stik.

I oversigtsform så løsningen således – i udgangspunktet – ud som følger:

Workshops (tosprogede gymnasieelever):

Workshop 1	**Workshop 2**
København: Går på en gymnasial uddannelse Størst mulig spredning på tre gymnasieskoler: Vestre Borgerdyd (stx), Niels Broch (hhx) og Sukkertoppen/KTS (htx)	
9 piger	9 drenge

Workshop 3	**Workshop 4**
Slagelse: Går på en gymnasial uddannelse Størst mulig spredning på tre gymnasieskoler: Slagelse Gymnasium (stx) og Selandia (hhx og htx)	
9 piger	9 drenge

Workshop 5	**Workshop 6**
Århus: Går på en gymnasial uddannelse Størst mulig spredning på tre gymnasieskoler: Århus Statsgymnasium (stx), Århus Købmandsskole (hhx) og Århus Tekniske Skole (htx)	
9 piger	9 drenge

Med henblik på at opnå flest mulige perspektiver på de problemstillinger, der skulle diskuteres, skulle der tillige tilstræbes en spredning på nationaliteter og på klassetrin. Endelig er det et generelt kriterie for gennemførelse af workshops, at deltagerne i hver enkelt workshop ikke må kende hinanden, hvorfor det bl.a. var et kriterie, at deltagerne i hver af de seks workshops ikke måtte gå i samme klasse.

Enkeltinterview (tosprogede frafaldne fra gymnasieuddannelser):

København	**Slagelse**	**Århus**
Er faldet fra en gymnasial uddannelse Spredning på de 9 udvalgte gymnasieskoler Så vidt muligt spredning på drenge og piger		
3 interview	3 interview	3 interview

Også for enkeltinterviewene gælder det, at målet var at sikre en spredning på nationaliteter. Derudover var målet at finde 'ægte' frafaldne, dvs. tosprogede som er faldet fra en uddannelse og ikke er startet på en ny ungdomsuddannelse (herunder fx ikke blot har skiftet skole). Endelig var det et kriterie, at deltagerne var frafaldet indenfor det seneste år med henblik på at sikre, at frafaldet og forløbet omkring frafaldet stod nogenlunde friskt i erindringen hos deltagerne.

1.4 Interviewguide

I samarbejde med EVA blev der udarbejdet to spørgeguides, en til enkeltinterview og en til workshops. Begge guides blev tilrettelagt efter en overordnet opdeling i to dele:

- Første del af interviewene handlede om de faktorer, som har indflydelse på, hvordan man kommer igennem sin uddannelse. For de frafaldnes vedkommende handlede første del af interviewet desuden om det forløb og de faktorer, der førte til, at man endte med at falde fra uddannelsen
- Anden del af interviewene handlede dernæst om, hvad skolen kunne have gjort/kan gøre for at støtte tosprogede elever i deres skolegang.

1.4.1 Specifikt om workshopforløbet

Workshopforløbene blev tilrettelagt, så der foregik en veksling mellem plenumdiskussioner og undergruppearbejde. Denne form har vi særdeles gode erfaringer med på Gad's Research, fordi den dels giver et bedre fokus og en større dybde til interviewforløbene, dels fordi den giver en god dynamik og – typisk som følge heraf – et større engagement fra deltagerne.

I workshopforløbet var første del tilrettelagt, så deltagerne fra start, via en brainstorm, fik mulighed for at definere de faktorer, som de selv mener, har indflydelse på deres skolegang. Dernæst blev de inddelt i undergrupper for at diskutere de forskellige faktorer i dybden. Her blev dels deres egne faktorer, dels nogle i samarbejde mellem EVA og Gad's Research prædefinerede faktorer fordelt mellem undergrupperne. Hver af undergrupperne præsenterede herefter deres besvarelser i plenum, og på baggrund heraf blev hvert enkelt tema diskuteret i hele gruppen.

Anden del af workshopforløbet om skolernes tiltag faldt i tre dele: Først blev der spurgt til, om deltagerne kendte til nogle tiltag, som skolen allerede har foretaget med henblik på at støtte (tosprogede) elever i deres skolegang, og hvad de synes om dem. Dernæst blev deltagerne bedt om at komme med ideer til, hvad de selv mente skolerne kunne gøre. Endelig blev en konkret liste over tiltag, som de enkelte skoler har gennemført, diskuteret, først af eleverne fra den specifikke skole og dernæst blandt de andre deltagere fra de øvrige skoler repræsenteret i gruppen. Listen over tiltag var udarbejdet på baggrund af sammenfattede selvevalueringsrapporter, som var leveret af EVA.

1.4.2 Specifikt om enkeltinterviewforløbet

Første del af enkeltinterviewforløbet handlede dels om at høre den enkelte deltagers baggrund for og forløb omkring frafaldet fra en gymnasial uddannelse. Dels handlede den om, hvordan forskellige faktorer påvirkede deltagernes skolegang før de faldt fra, og som evt. var medvirkende årsager til frafaldet. Hvad angår sidstnævnte faktorer var disse de samme prædefinerede faktorer, som blev anvendt i workshopforløbet.

Anden del af interviewet foregik sådan, at deltagerne selv fik mulighed for at bidrage med ideer til, dels hvad skolen kunne/burde have gjort for at forhindre, at de faldt fra uddannelsen, dels hvad en skole kan gøre for at støtte tosprogede elever. Afslutningsvist blev en række ideer til tiltag diskuteret med deltagerne, hvoraf nogle var de samme som dem fra workshopforløbet. Når det ikke var helt de samme tiltag, der blev diskuteret, så skyldtes det, at enkeltinterviewene blev gennemført først og dermed før selvevalueringsrapporterne var klar.

For yderligere detaljer vedrørende interviewforløbene: se spørgeguiden i bilagene til rapporten.

Undersøgelsen er gennemført i overensstemmelse med det internationale ESOMAR-kodeks for kvalitative undersøgelser[1].

1.5 Forløb og metodiske justeringer

1.5.1 Rekruttering af deltagere

Der blev rekrutteret ud fra lister med CPR-numre, som blev leveret af de enkelte skoler. I forbindelse med rekrutteringen opstod nogle problemer, primært i forbindelse med de gymnasieskoler, der har meget få tosprogede elever, og som derfor ikke havde

[1] ESOMAR er en international organisation for analyseinstitutter, hvor man som medlem forpligter sig til at følge et kodeks indeholdende praktiske og etiske retningslinjer for arbejdet med empiriske undersøgelser, herunder bl.a. beskyttelse af indsamlet datamateriale (se evt. http://www.esomar.org/web/show/id=43109). Medlemskab af ESOMAR skal således opfattes som en kvalitetsgaranti.

mulighed for at levere lister, der havde et tilstrækkeligt omfang til at sikre den ønskede spredning (se "Metode" ovenfor). Derudover var der et frafald på 100 % på drengesiden fra en af gymnasieskolerne i København, hvor deltagerne ikke havde meldt afbud, hvorfor denne skole slet ikke blev repræsenteret på drengesiden.

Særligt rekrutteringen af de frafaldne deltagere til enkeltinterviewene skabte problemer, primært fordi en stor del af personerne på listerne af ukendte årsager ikke var til at få kontakt med. Dette resulterede først og fremmest i, at vi basalt set måtte tage de interview, vi kunne få, hvilket dog primært gik ud over kravet om, at de frafaldne skulle være 'ægte frafaldne', dvs. ikke var fortsat på en anden ungdomsuddannelse. Flere af deltagerne i enkeltinterviewene var således i gang med en ny uddannelse.

Med disse forbehold vurderer vi, at vi samlet set fik en nogenlunde tilfredsstillende sammensætning af både workshops og enkeltinterview. Det skal i den sammenhæng understreges, at rekrutteringsproblemerne – med ganske få undtagelser – *ikke* skyldtes, at der ikke var interesse for at deltage. Vi oplevede en meget stor interesse og entusiasme for undersøgelsen både under rekruttering og i interviewene.

I oversigtsform ser spredningen af de fremmødte deltagere i undersøgelsen ud som følger:

		Fokusgrupper			Enkeltinterview			
		Drenge	Piger	I alt	Drenge	Piger	I alt	**I alt**
København	Vestre Borgerdyd	4	3	7	1	2	3	10
	Niels Brock	0	3	3	0	1	1	4
	Sukkertoppen	2	3	5	1	0	1	6
	I alt København	*6*	*9*	*15*	*2*	*3*	*5*	*20*
Slagelse	Selandia HHX	3	4	7	0	1	1	8
	Selandia HTX	0	3	3	1	0	1	4
	Slagelse Gym	6	3	9	0	0	0	9
	I alt Slagelse	*9*	*10*	*19*	*1*	*1*	*2*	*21*
Århus	Århus Tek.	3	0	3	1	0	1	4
	Århus Køb.	3	3	6	1	0	1	7
	Århus Gym.	4	5	9	1	0	1	10
	I alt Århus	*10*	*8*	*18*	*3*	*0*	*3*	*21*
	I alt	*25*	*27*	*52*	*6*	*4*	*10*	**62**

1.5.2 Research design

Både det valgte enkeltinterviewforløb og workshopforløb resulterede i et meget stort udbytte, hvilket efter vores egen opfattelse især skyldes, på den ene side et meget velfungerende research design, på den anden side nogle meget engagerede og usædvanligt åbenhjertige deltagere. Både enkeltinterview og workshops blev således i store træk gennemført som planlagt.

Research designet viste sig dog mindre egnet til at få en vurdering af de enkelte skolers tiltag fra de i workshoppene repræsenterede elever fra de pågældende skoler. Dels var

der kun enkelte deltagere, i gennemsnit tre deltagere, fra hver af skolerne i de enkelte workshops dels var disse deltagere rekrutteret med henblik på at sikre en spredning på klassetrin. Dette betød bl.a., at det ikke altid er de samme tiltag, de havde været 'udsat' for, og dette vanskeliggjorde i kombination med en ofte begrænset erindring om/opmærksomhed på tiltagene en egentlig diskussion af tiltagene[2]. På baggrund af især det manglende kendskab til tiltagene lagde det valgte research design i højere grad op til en mere generel/principiel diskussion af tiltagene, hvor også deltagerne fra de øvrige skoler i den enkelte workshop blev opfordret til at deltage.

En mere indgående diskussion af de enkelte skolers tiltag blandt skolens egne elever ville have påkrævet gennemførelse af en ret anderledes undersøgelse, fx baseret på gennemførelse af en workshop med elever fra hver enkelt af skolerne. Dette ville dog have bragt undersøgelsen op på 9 workshops – eller 18 workshops hvis man ønskede at opretholde kønsopdelingen – hvilket ville have overskredet de økonomiske rammer, der var afsat til undersøgelsen.

Som et mere generelt forbehold skal det understreges, at undersøgelsen er kvalitativ og dermed ikke er repræsentativ i statistisk forstand. Undersøgelsen gør således ikke krav på at kunne beskrive en generel virkelighed for danske tosprogede gymnasieelever og frafaldne, men beskriver den virkelighed, som lige præcis de tosprogede elever og frafaldne, som deltog i denne undersøgelse, oplever. Omvendt skal det også understreges, at de generelle, dvs. ikke skolespecifikke, resultater i undersøgelsen er baseret på udsagn, som i stort omfang er fremkommet spontant på tværs af seks workshops og ti enkeltinterview. Denne høje grad af konsistens i resultaterne gør det sandsynligt, at resultaterne kan generaliseres.

1.6 Rapportstruktur

1.6.1 Rapportstruktur og begreber

Rapporten er basalt set struktureret på samme måde som interviewforløbene og er således overordnet opdelt i to dele.

Første del handler om faktorer, der har – positiv eller negativ – indflydelse på deltagernes skolegang. I denne del er behandlingen af eleverne fra workshopforløbene og de frafaldne fra enkeltinterviewene integreret i en samlet analyse ud fra den betragtning, at det i meget høj grad er de samme temaer, der diskuteres. I det omfang, der er forskelle mellem de to grupper, elever og frafaldne, er denne forskel naturligvis beskrevet.

Anden del handler om tiltag, dvs. hvad gymnasieskolerne kan gøre for at støtte tosprogede elever med henblik på at højne deres karaktergennemsnit og undgå frafald. Da det ikke er helt samme tiltag, der diskuteres, er denne del sammensat sådan, at de forskellige tiltag beskrives på tværs af elever og frafaldne i det omfang, der er overlap,

[2] Deltagernes ofte manglende kendskab til tiltagene er dog i sig selv et interessant resultat af undersøgelsen, som vi vender tilbage til i rapporten.

mens de tiltag, som kun er diskuteret blandt enten elever eller frafaldne naturligvis beskrives separat. I denne del af rapporten gennemgås således på et generelt plan deltagernes vurderinger af og ønsker til, hvad det er for tiltag, der er behov for med henblik på at støtte tosprogede elever i deres skolegang.

I bilagene til rapporten vil man desuden kunne finde en gennemgang af de tiltag, som de enkelte skoler i undersøgelsen har iværksat, samt a) opmærksomheden på og vurdering af tiltagene blandt den pågældende skoles elever, og b) de øvrige deltagere i gruppens mere generelle vurdering af tiltagene. Dette input er sparsomt, fordi der som tidligere nævnt kun er få deltagere repræsenteret fra den enkelte skole i hver workshop, fordi det dernæst ikke er alle deltagerne, som har været 'udsat' for disse tiltag, samt på grund af deltagernes ofte meget begrænsede kendskab til/opmærksomhed omkring tiltagene. Når gennemgangen af tiltagene på de enkelte skoler, dvs. det skole-specifikke, er placeret i bilagene, skyldes det med andre ord det lidt 'tynde' empiriske grundlag, som den er baseret på.

Vi skal her gøre rede på den sprogbrug, vi har benyttet i rapporten med henblik på at tydeliggøre, hvorvidt der er tale om elever, frafaldne eller på tværs af disse to grupper, dvs. alle deltagerne i undersøgelsen:

- **"Elever"** refererer til deltagerne i workshopforløbene, som går på en gymnasial uddannelse.
- **"Frafaldne"** refererer til deltagerne i enkeltinterviewene, som er faldet fra en gymnasial uddannelse.
- **"Deltagerne"** anvendes i det omfang vi refererer til deltagerne i undersøgelsen *på tværs* af elever og frafaldne.
- **"Tosprogede"** refererer til deltagernes udenlandske og dermed ofte anden etniske og kulturelle baggrund end dansk. Ordet er en fællesbetegnelse for indvandrere og efterkommere af indvandrere.
- **"Etniske danskere"** refererer til de elever med etnisk dansk baggrund, som deltagerne går i klasse med og typisk refererer til som "danskere" (betydningen af ordet "etnisk" forveksles ofte med betydningen "anden etnicitet end dansk" bl.a. af enkelte af deltagerne i undersøgelsen).

1.6.2 Citatbrug

Citater anvendes i rapporten til at illustrere og/eller præcisere analytiske pointer, til dels efter devisen om at 'et billede (ofte) siger mere end 1000 ord', samt for at give fremstillingen 'kød og blod'. Af hensyn til anonymisering af deltagerne refereres deltagerne i forbindelse med citater med elevstatus (elev/frafalden), køn (dreng/pige) og sted (København/Slagelse/Århus) – fx 'elev, dreng, Århus'. Da der kun deltager få frafaldne har vi valgt at anonymisere disse yderligere, hvor de kun optræder med elevstatus (frafalden) og køn (dreng/pige). Endelig i gennemgangen af tiltagene på den enkelte skole (i bilagsdelen af rapporten) optræder eleverne, af hensyn til anonymisering, med elevstatus (elev), og skole (fx Vestre Borgerdyd Gymnasium), dvs. uden køn.

Citaterne er så vidt muligt ordrette og hentet fra udførlige referater, som er udarbejdet på baggrund af videooptagelser og/eller lydbåndoptagelser af de gennemførte interviews. I enkelte tilfælde er meningsforstyrrende sprogfejl dog rettet til.

1.6.3 Analysestrategi

Vores analysestrategi er stærkt datadrevet og lægger sig således op af *grounded theory* traditionen[3]. Selvom der trækkes på baggrundsviden af fx psykologisk, sociologisk og kulturteoretisk karakter, gør vi som specialiserede i kvalitative analyser en dyd ud af, at analysen ikke 'presses ind' i specifikke teoretiske forståelsesrammer, ligesom vi så vidt muligt undgår at inddrage egne antagelser om virkeligheden, som ikke er funderede i det empiriske materiale. Det er vores opfattelse, at undersøgelsen dermed samlet set opnår den størst mulige grad af validitet.

1.7 Gennemførelsesteam: Gad's Research & Relfexions

Overordnet ansvarlig:	Direktør Birgitte Gad
Projektleder:	Seniorkonsulent Kasper Andreasen
Moderation:	Seniorkonsulent Kasper Andreasen Direktør Birgitte Gad Kvalitativ konsulent Mia Roepstorff
Analyse og rapport:	Seniorkonsulent Kasper Andreasen Kvalitativ konsulent Mia Roepstorff Direktør Birgitte Gad

[3] Jf. Strauss & Glazer: "The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research" (1967)

2. Sammenfatning

Hvad har betydning for, om og hvordan tosprogede elever kommer igennem deres uddannelse? Og hvad kan skolerne gøre for at støtte de tosprogede med henblik på at sikre dette? I denne sammenfatning besvares disse to spørgsmål i en kort, analytisk form i nævnte rækkefølge. For yderligere detaljer samt citater henvises til hovedindholdet i rapporten.

2.1 Aspekter med betydning for gennemførelse af en gymnasial uddannelse blandt tosprogede

2.1.1 Fagligt

På tværs af deltagerne i undersøgelsen er det helt tydeligt, at sprogproblemer opleves som det altoverskyggende problem for tosprogede. Dette betyder også, at der især er problemer i faget dansk, hvor deltagerne oplever at have problemer med alle områder af sproget, både mundtlig og især skriftlig formulering, grammatik og tegnsætning. Deltagerne oplever desuden at være hæmmet af et begrænset ordforråd, både når de skal forstå, hvad læreren siger, og ikke mindst når de selv skal udtrykke sig. Problemerne opstår, som nævnt, især i faget dansk, men for manges vedkommende går det også ud over nogle af de øvrige fag som samfundsfag, historie og sågar matematik i det omfang de involverer formulering på dansk. Nogle deltagere oplever desuden, at tosprogetheden har været en hæmsko for dem i forbindelse med indlæring af yderligere fremmesprog, fordi man skulle lære for mange sprog på en gang, mens andre oplever, at det har været en fordel, fordi man gennem tosprogetheden har udviklet en større generel sprogforståelse.

Et andet, relateret, emne er, at mange deltagere oplever problemer med, at de ikke har samme kulturelle og samfundsmæssige referenceramme som deres etnisk danske skolekammerater. De oplever, at de hæmmer deres muligheder for at afkode, tolke og analysere på niveau med de etnisk danske elever, igen især i dansk, men tillige i fag som historie og samfundsfag. Det kan dreje sig om digte eller om kulturhistoriske tekster, hvor der anvendes gammeldags sprog, eller hvor man har behov for en stor kultur- og samfundshistorisk baggrundsviden for at forstå teksten. Derfor oplever deltagerne at have behov for ekstra støtte og lærere, der i deres pædagogik tager hensyn til de tosprogedes anderledes udgangspunkt.

Baggrunden for begrænsningerne i sprog og kendskab til samfunds- og kulturhistorie opleves især at være, at man som tosproget dels typisk ikke har kunnet lære dansk af sine forældre, dels at man ikke på samme måde som etnisk danske elever er opdraget i 'dansk kultur', fx med dansk livsstil og danske traditioner. Tillige giver flere af deltagerne udtryk for, at deres forældres livsstil primært er orienteret mod kulturen, herunder medierne, i oprindelseslandet, hvorfor det manglende kendskab til dansk kultur og samfund i nogen grad 'opretholdes'. Endelig giver flere af deltagerne udtryk for, at de oplever at mangle nogle helt basale danskkundskaber, som kun i begrænset omfang kan 'indhentes' i gymnasiet, fordi de allerede kom bagud i folkeskolen. Dette understreges ved oplevelsen af, at niveauet – i bl.a. dansk – er hævet betydeligt fra

folkeskolen til gymnasiet, hvilket medvirker til oplevelsen af at være sat yderligere bagud.

På den baggrund oplever mange deltagere logisk nok at have nemmere ved de mere teknisk-matematiske fag, hvor der ikke kræves samme sproglige kundskaber og indsigt i dansk samfund og kultur.

Sidst, men ikke mindst, peger deltagerne på, at mens flertallet oplever at få stor moralsk støtte hjemmefra, har de ikke de samme muligheder for at få hjælp til skolearbejdet som deres etnisk danske skolekammerater, fordi deres forældre ofte hverken kan tilstrækkeligt dansk, er tilstrækkeligt uddannede eller tilstrækkeligt integrerede til at kunne hjælpe dem (et problem der i nogen grad må formodes også at gælde etniske danske gymnasieelever, hvis forældre ikke har en akademisk baggrund). Der er dog stor opbakning fra forældrene til og for mange deltageres vedkommende et decideret pres for, at man gennemfører en uddannelse. For enkeltes vedkommende, særligt blandt de frafaldne, opleves denne støtte dog at forblive overfladisk, mens der mangler en egentlig forståelse af, hvad en uddannelse kræver af eleven. Dette giver sig fx til udtryk i, at den tosprogede ikke får fred til lektielæsningen, men skal udføre pligter i hjemmet.

2.1.2 Socialt

På den sociale side, som opleves at have stor betydning for fagligheden og motivationen for at gå i skole, opstår problemerne i relation til det at føle sig fremmed og anderledes på grund af sin udenlandske baggrund, herunder evt. anderledes udseende, kultur og religion. Deltagerne oplever sig selv som anderledes og oplever, at omverdenen ser dem som anderledes både på grund af de reelle forskelle, der er, men også i kraft af de mange fordomme de møder både i skolen og i fx medierne. Tilsvarende er oplevelsen blandt deltagerne, at fordommene kan gå begge veje, hvilket øger afstanden mellem de tosprogede og etnisk danske elever. På det sociale plan består risikoen således i social isolation, som følge af at man som tosproget nemt bliver socialt isoleret eller kommer til selv at isolere sig.

Anderledesheden lader til at gøre, at mange tosprogede i udgangspunktet som tosproget oplever at stå i en udsat, sårbar og utryg position. Derfor har det fx afgørende betydning, at man som tosproget føler sig tryg i skolen blandt både skolekammerater og lærere, fordi man dermed får modet til at deltage og føle sig inkluderet i det sociale fællesskab. Fagligt kommer denne tryghed fx til udtryk ved, at man deltager aktivt i undervisningen. Flere deltagere giver eksempler på lærere eller elever, som har gjort grin med dem, fx fordi de formulerede sig ukorrekt på dansk, hvilket har fået dem til at være mere tilbageholdende. Trygheden opleves desuden at være nødvendig med henblik på, at man som tosproget føler sig tryg nok til at stille 'dumme spørgsmål', idet et af motiverne for ikke at spørge om hjælp er, at man er nervøs for at fremstå som dum overfor læreren.

Anderledesheden opleves desuden at gøre, at man som tosproget er meget følsom overfor forskelsbehandling. Mange deltagere oplever at have været ude for forskelsbehandling og er fx opmærksomme på, at de ofte får lavere karakterer end de etnisk danske elever. Dette giver anledning til spekulationer om racisme og forskelsbehandling, men deltagerne reflekterer også over, at det er svært at vide, hvornår de lavere karakterer er reelle eller skyldes forskelsbehandling på grund af

anderledesheden. Der peges desuden på, at man som tosproget har ekstra behov for, at karaktererne ledsages af egentlig feedback, så man ved, hvor man har problemer og evt. skal gøre en ekstra indsats. Dette kan desuden medføre færre spekulationer om racisme, fordi man dermed får den egentlige forklaring på den lavere karakter.

Endelig opleves anderledesheden at medføre, at tosprogede ofte oplever at have mere til fælles med hinanden end med etniske danskere, og at man føler sig mere tryg og fx mindre nervøs for at begå sproglige fejl eller have problemer med at udtrykke sig, særligt hvis man har samme sproglige og kulturelle baggrund og tilsvarende for de etnisk danske elevers vedkommende. Dette fører til en næsten 'automatisk' social opdeling i tosprogede og etnisk danske elever både i og udenfor klasselokalet. I skolesammenhæng opleves denne opdeling desuden at skyldes, at tosprogede elever generelt opfattes som fagligt ringere elever end etnisk danske elever.

Problemet ved denne opdeling opleves at være, at man som tosproget elev ikke i samme grad udvikler sig, hverken sprogligt eller generelt, dvs. bliver bedre integreret i det danske samfund, hvilket der, i parentes bemærket, er meget stor interesse for blandt deltagerne. På baggrund af den sociale opdeling i tosprogede og etniske danskere, som nemt sker, giver deltagerne på tværs af elever og frafaldne derfor udtryk for ønsket om, at lærerne hjælper til med at få blandet eleverne, fx ved at opdele grupper i forbindelse med skoleprojekter på tværs af etnicitet frem for at lade eleverne selv opdele sig. Hermed får de tosprogede dels bedre chancer for at lære de etnisk danske elever at kende, dels er håbet, at man kan lære af de etnisk danske elever.

Også sociale arrangementer opleves at kunne skabe bedre integration af tosprogede elever. Det er især de mandlige deltagere, der lægger vægt på dette, mens nogle af de kvindelige deltagere er mere tilbageholdende i relation hertil. Også blandt de mandlige deltagere er oplevelsen, at kvindelige tosprogede elever i højere grad har en tendens til at holde sig væk fra sociale arrangementer. Dette tilskrives dels en forskel på opdragelsen af drenge og piger i mange tosprogede hjem, hvor pigerne disciplineres mere, og der passes bedre på dem. Desuden forklares det med både elevernes og forældrenes oplevelse af/fordomme om, at der fx til fester og på introture drikkes meget alkohol, hvilket man som fx muslim ikke kan/ønsker at deltage i. Nogle deltagere oplever, at det sociale liv blandt etnisk danske gymnasieelever i så høj grad fokuserer på alkoholindtag, at det gør det svært for muslimer at blive en del af fællesskabet.

2.1.3 Motivation

Deltagerne oplever det som særlig vigtigt for tosprogede at holde sig motiveret for at gå i skole, fordi de kæmper mod nogle hårdere odds end danske elever. Dels på grund af deres baggrund med ofte ringe uddannede forældre, ringere sprogkundskaber og for nogles vedkommende en kultur og omgangskreds, der ikke værdsætter uddannelse. Og dels på grund af det omgivende samfunds opfattelse af udlændinge og den konkrete konsekvens, at det kan være meget svært for udlændinge at få et arbejde i Danmark.

De faktorer, som deltagerne anfører som vigtige med henblik på at motivere dem, er deres forældres opbakning/pres (på godt og ondt), at de har nogle fremtidsdrømme at styre efter og dermed en målretning og belønning i form af højere karakterer for det hårde slid, man oplever at investere i sin uddannelse. Sidst men ikke mindst oplever

nogle af deltagerne det som en motivationsfaktor, at de rent faktisk klarer sig trods de hårde odds, hvilket giver dem en stolthed.

2.2 Hvad kan man gøre for at støtte de tosprogede gymnasieelever?

Undersøgelsen viser, at der er nogle generelle tiltag, som går igen som oplagte løsningsmodeller til i højere grad at integrere og motivere de tosprogede. På trods af et stort behov for særlig støtte, særligt med henblik faget og sproget dansk, er mange af deltagerne tilbageholdne med at efterspørge særligt støtte. Dette lader til at skyldes en række sociale, psykologiske og praktiske barrierer. Især er deltagerne bekymrede for den sociale stigmatisering, de forbinder med det, at skulle modtage særlig støtte (fx specialundervisning).

Denne bekymring for stigmatisering har to sider, for det første at 'særlig støtte' forbindes med det, at være en 'svag/dum elev', hvilket mange af eleverne enten ikke opfatter sig selv som eller ikke ønsker at blive opfattet som. For det andet er det tydeligt, at deltagerne ikke ønsker at sætte yderligere fokus på deres anderledeshed, men ønsker at blive opfattet som en del af fællesskabet. Mange ytrer derfor ønske om, at tiltagene bør gælde for alle, så man ikke unødigt skaber et skel mellem tosprogede og etniske danskere.

Måden at præsentere tiltagene på er dog essentiel for alle, da flere har oplevet det som nedværdigende at blive opfordret til at søge "specialhjælp" i en eller anden grad. Føler man sig i forvejen som lidt "svag" i visse fag, kan det have en selvforstærkende effekt ved at overføres til andre fag og det sociale liv generelt.

Ifølge deltagerne kan skolerne med de rette tiltag og initiativer bidrage til at mindske elevens følelse af social isolation og begrænse deres faglige problemer, så de tosprogede elever i højere grad kan gennemføre deres uddannelse. Nogle af disse eksisterer allerede på nogle af de undersøgte skoler, men ifølge eleverne ofte på en ineffektiv måde. Fælles for tiltagene og initiativerne er, at de kan være med til at skabe de sociale og faglige fællesskaber, som deltagerne oplever, er afgørende for et succesfuldt uddannelsesforløb.

2.2.1 Faglig støtte

Stort set alle deltagere fremhæver lektiecaféen som en oplagt måde, hvorpå man kan løse faglige såvel som sociale problemer, hvis den vel at mærke fungerer optimalt. Der lægges stor vægt på, at der stilles tilstrækkeligt med lærerressourcer til rådighed, at der er åbent mindst et par gange om ugen, og at åbningstiderne er tilgængelige for alle. De fleste – og især de kvindelige deltagere – foretrækker, at lektiecaféen ligger i forlængelse af skoletiden. Bl.a. for at gøre det lettere for dem at få lov til at deltage for deres forældre, men også fordi især de mandlige elever mener, at det kan være svært at tage sig sammen, når man først er nået hjem. Andre ser dog muligheden i at komme hjem og slappe lidt af, hvis lektiecafeen ligger om aftenen.

Mange deltagere har oplevet, at der generelt er lærermangel i caféerne, og at eleverne tit er overladt til sig selv, hvilket gør det demotiverende at benytte sig af tilbudet, da de ikke føler, at de kan få tilstrækkelig sparring ud af det.

For at imødekomme den generelle lærermangel i lektiecaféerne, foreslår flere deltagere, at ældre tosprogede studerende kan fungere som lærerassistenter både fordi man på den måde kan få faglig feedback fra nogen, der selv har været det igennem, men også for at få rollemodeller, der kan motivere en til at fortsætte.

Især de frafaldnes ønske om, at lektiecaféer bliver en integreret del af uddannelsen, fx ved at initiativer til læsegrupper styrkes, kan ses i sammenhæng med deres generelle ønske om at blive guidet noget mere undervejs.

Også brugen af rollemodeller og mentorer undervejs i uddannelsesforløbet er der stor tilslutning til blandt deltagerne. Mentorer/rollemodeller, dvs. ældre tosprogede elever, kan dels øge motivationen for at gøre en ordentlig indsats, fordi man med rollemodellerne får et eksempel på, at det nytter. Dels er ønsket, at man kan få mulighed for at trække på mentorernes/rollemodellernes erfaringer – fx omkring de problemer, man specifikt som tosproget oplever at kæmpe med. Særligt de frafaldne giver udtryk for behovet for dette, fordi de dermed kan opnå den faglige og sociale støtte, som de har oplevet at mangle i både skolen og hjemmet.

Endelig efterspørges grundig feedback, både på opgaver og mere generelt i form af fx individuelle evalueringer, så man som tosproget – og som elev generelt – ved, hvordan man kan forbedre sig fagligt og dermed forbedre sin karakter.

På grund af det store arbejdspres, som mange af deltagerne oplever at kæmpe med i gymnasiet, er ønsket, at den faglige støtte kan tilbydes indenfor den eksisterende skoletid.

2.2.2 Social støtte og særlige hensyn til tosprogede elever

Sammenfattende står det klart, at eleverne ønsker, at lærerne generelt er mere opmærksomme på, at med henblik på at undgå diskrimination og social isolation af tosprogede så vidt muligt skal forsøge at virke som en inkluderende faktor over for tosprogede elever, frem for ekskluderende – både generelt og i undervisningen.

De frafaldne føler, at tosprogedes specifikke (ofte private) problemer i høj grad bliver negligeret i skolesystemet og ytrer ønske om personlige samtaler. Ligesom for mentorordningens vedkommende handler det igen om, at de på grund af manglende støtte i hjemmet – eller på grund af deciderede private problemer – eftersøger, at skolen kan yde denne støtte.

2.2.3 Støtte i undervisningen

Mange deltagere efterlyser lærere, der i højere grad kan sætte sig i respekt og dermed sikre roen og koncentrationen blandt eleverne i klassen, da især de kvindelige elever ofte føler sig hæmmet af den megen uro, de oplever i visse timer.

På tværs af deltagerne i undersøgelsen udtrykkes der desuden behov for, at lærerne styrer opdelingen af grupper i undervisningen, dels med henblik på at undgå social isolation (fx at der ikke er nogen, som vil arbejde sammen med de tosprogede elever), dels med henblik på at sikre, at tosprogede får mulighed for at arbejde sammen med de etnisk danske elever og dermed lære dem at kende, øge deres sprogkundskaber og helt generelt øge deres muligheder for at integrere sig, både i klassen og helt generelt.

2.2.4 Bedre forberedelse til en gymnasial uddannelse/brobygning og løbende evaluering

Brobygning mellem folkeskolen og en gymnasial uddannelse anses generelt blandt alle deltagerne som et yderst vigtigt middel til at sikre, at forventninger og realiteter stemmer overens. Dog er det for nogle deltagere vigtigt, at præsentationskurserne løber over minimum en uges varighed hvert sted, og at det primært er andre elever frem for lærere, der fortæller om stedet, for at give et så realistisk indtryk af ens potentielt set kommende uddannelsessted som muligt.

Da mangel på tilstrækkelig kompetence i det danske sprog i høj grad præger elevernes oplevelse af, om de har problemer eller ej, føler flere, at der allerede på et meget tidligt stadie i folkeskolen bør tilbydes ekstraundervisning i dansk for tosprogede – både hvad angår grammatik, tekst- og samfundsforståelse. De mener, at det kan være svært at få tid til "ekstra-undervisning", når man først er påbegyndt en gymnasial uddannelse, da de obligatoriske fag i forvejen kræver meget tid. Derfor fremhæver især eleverne, at forebyggelse er bedre end lappeløsning, da man dermed har større chance for at "overleve" og tilmed få gode karakterer på en gymnasial uddannelse, *fordi* man kan fokusere på det essentielle på lige fod med andre elever.

Deltagerne angiver dermed, at en skærpet introduktion og forberedelse til livet på en gymnasial uddannelse kan medvirke til at modarbejde frafald.

2.2.5 Kulturelle og sociale arrangementer

Arrangementer, der foregår indenfor eller i direkte forlængelse af skoledagen, har generelt størst chance for at tiltrække tosprogede elever. I den forbindelse er deltagerne positive overfor ideen om tværkulturelle arrangementer, hvor fokus både er fagligt og socialt. Udover, at opleves at være en faglig dimension ved, at eleverne på aktiv vis lærer forskellige kulturer og lande at kende, opleves en sådan ramme også til at kunne skabe en social ramme for gensidig respekt for kulturforskelle – en indsigt der bygger på egen stillingtagen frem for mediernes og forældrenes ofte stereotype beskrivelse af de forskellige kulturer.

Det er dog delvist under forudsætning af, at arrangementerne er alkoholfrie, så flest mulige tosprogede kan/vil deltage, og at de gøres obligatoriske for at undgå deltagernes formodning om, at mange af de etniske danskere vil fravælge arrangementer udenfor skoletiden, som ikke indeholder alkohol. Der er dog en vis accept af, at nogle arrangementer kan indbefatte alkohol, som fx visse fredagscaféer, fester og julefrokoster, så længe de vigtigste holdes fri. Det gælder især introturen, som de fleste elever betragter som essentiel at deltage i, fordi den ryster klassen sammen og

i nogen grad opfattes som afgørende for om man efterfølgende føler sig tryg og som en del af fællesskabet i klassen.

At inddrage forældrene i nogle af de sociale arrangementer, fx introdage, vil ifølge nogle deltagere desuden imødekomme visse deltageres manglende opbakning fra hjemmet og gøre det mere sandsynligt, at de kun har de faglige problemer at tænke på undervejs.

3. Faktorer som har indflydelse på skolegangen

Denne del af analysen handler om, hvordan tosprogede elever og frafaldne oplever at gå i gymnasiet. Analysen fokuserer især på, hvad det er for faktorer, som deltagerne oplever enten har positiv eller negativ indflydelse på deres skolegang. Temaerne i fremstillingen er fremkommet gennem diskussionen af en række temaer, dels som deltagerne selv har bidraget med gennem en brainstorm i starten af interviewforløbet, dels en række temaer, som Gad's Research i samarbejde med EVA havde defineret.

3.1 Familien og de hjemlige rammer

3.1.1 Opbakning hjemmefra

På tværs af deltagerne opleves forældrenes og hjemmets opbakning til skolegangen at spille en væsentlig rolle for deres skolegang på både godt og ondt. Opbakningen kan opdeles i tre 'niveauer', idet første niveau er en generel 'moralsk' opbakning, dvs. deltagernes oplevelse af at forældrene ser værdien i og opfordrer deres børn til at uddanne sig. Andet niveau består i, at forældrene viser en decideret forståelse for, hvad det vil sige, og hvad det kræver at uddanne sig, og dermed fx giver plads og rum til lektielæsningen. Endelig består tredje niveau i decideret hjælp med lektierne.

3.1.1.1 Moralsk opbakning og pres fra forældrene

På den positive side oplever flertallet af deltagerne, især eleverne, en stor moralsk opbakning og et stort pres fra forældrene med henblik på, at man uddanner sig. Kun enkelte blandt de frafaldne oplever ikke, at de har deres families opbakning på dette niveau.

Forældrenes motivation for at presse dem angives for manges vedkommende at være, at de ikke selv har en uddannelse og ofte ikke har haft mulighed for at få en uddannelse i deres oprindelsesland. Uddannelsessystemet med gratis uddannelser i Danmark opleves derfor som en unik chance for at 'give' deres børn en uddannelse. Også blandt deltagerne selv opleves dette som en positiv motivationsfaktor.

Helt konkret indebærer denne støtte, at forældrene opleves at være 'på nakken' af dem med hensyn til at følge med i skole og få lavet lektierne. Nogle af deltagerne oplever, at dette især gælder pigerne, som generelt 'disciplineres' mere i tosprogede familier, mens drengene generelt får friere tøjler. En kvindelig elev fortæller således:

> *"De siger også hele tiden, at jeg skal få mig en uddannelse, fordi de ikke selv fik en (...) De siger 'lav nu dine lektier', og de ville ikke have, at jeg skulle have et arbejde: Jeg skulle hellere koncentrere mig om lektierne."*
> (Elev, pige, Slagelse)

Ikke desto mindre har opbakningen også nogle negative sider, som bl.a. består i at den indebærer nogle forventninger, som kan være svære at leve op til. I det hele taget oplever flere af deltagerne presset som konstant balancerende mellem tilpas og for meget pres – og mange oplever uanset hvad, at presset fra forældrene er hårdt. Flere nævner desuden, at forældrene ofte har nogle specifikke forventninger til, hvilke professioner deres børn skal vælge – fx professioner som læge, ingeniør og advokat. Både presset for at tage en uddannelse og presset for at tage en specifik uddannelse opleves at demotivere nogle elever, som enten slet ikke ønsker at uddanne sig eller som hellere ville have studeret noget andet, hvilket også opleves at påvirke de andre (tosprogede) elever negativt, fordi disse elever ofte kan have svært ved at tage undervisningen seriøst. Blandt deltagerne er der fx enkelte, som slet ikke ønsker at tage en uddannelse, hvor gymnasiet er påkrævet, og de oplever dermed at spilde tiden. Flere giver dog udtryk for, at forældrene (i sidste ende) overlader til dem selv, hvad de vil uddanne sig til. En elev fortæller, med reference til de forudgående diskussioner i undergrupper (se spørgeguide i bilagene), at:

> *"Vi [i undergruppen] blev enige om, at støtten derhjemmefra og det pres vi har, det er et plus (...) Men vi blev også enige om, at det er et minus, hvis man bliver presset for meget. Det er jo sådan lidt dobbelt, kan man sige."* (Elev, dreng, Slagelse)

En problemstilling vedrørende forældrenes opbakning til deres børn er dog, at forældrene ofte har for ringe kendskab til "systemet", bl.a. på grund af sproglige barrierer. Flere af deltagerne fortæller, at deres forældre ikke kan finde ud af at informere sig om skolen og fx ikke kommer til forældresamtaler. Den manglende evne til at interagere med skolen opleves at gøre det svært for mange forældre at engagere sig ordentligt i deres børns uddannelse og dermed give dem den nødvendige støtte.

Engagement fra forældrene/hjemmet, herunder et 'tilpas pres' og muligheden for selv at vælge, hvad man vil studere – og dermed muligvis skulle beskæftige sig med resten af livet – opleves således som motiverende for skoleindsatsen, mens manglende engagement, for meget pres og forældrenes ønske om at bestemme hvilken uddannelse, der skal vælges, opleves som demotiverende.

3.1.1.2 Konkret opbakning til lektielæsningen

Ud over den generelle, "moralske" opbakning til, at man får gennemført en uddannelse, oplever flertallet af eleverne tillige, at der på et helt konkret plan er opbakning til skolearbejde og lektielæsning, dvs. at eleven får fred til og bliver opfordret til at lave lektier. Flere af deltagerne fortæller således, at skolearbejde ligefrem kan bruges som undskyldning, fordi "hvis det er skolearbejde er alt ok". En elev fortæller således at:

> *"Alt hvad der har med skolen at gøre er vigtigt for dem. Hvis jeg spørger om penge og siger, det er til skolen, så får jeg dem, ha ha."* (Elev, dreng, Slagelse)

Her adskiller flertallet af eleverne sig fra enkelte af eleverne og flere af de frafaldne, hvor flere oplever, at den generelle moralske opbakning ikke understøttes med den mere konkrete opbakning og forståelse med hensyn til lektielæsning. Dette kommer især til udtryk ved, at man ikke får fred til lektielæsningen, dels ved at forældrene og søskende ganske enkelt ikke forstår, hvorfor der skal bruges så meget tid på hjemmearbejdet, dels ved at man skal rende ærinder og løse praktiske opgaver for forældrene. Dette forklarer deltagerne med, at forældrene ikke selv er uddannede og dermed ikke forstår, hvad det kræver, at tage en uddannelse.

3.1.1.3 Lektiehjælp

Deltagerne på tværs af elever og frafaldne oplever, at de er væsentligt dårligere stillet end deres etnisk danske studiekammerater med hensyn til den hjælp, de kan få til lektierne derhjemme. Med enkelte undtagelser er det en meget generel oplevelse, at der stort set ingen hjælp er at hente hos forældrene, fordi de typisk ikke er højt nok uddannede, og fordi deres danskkundskaber typisk ikke er gode nok. På den baggrund oplever mange af deltagerne, at de i høj grad – ikke mindst sammenlignet med deres etnisk danske skolekammerater – er overladt til sig selv med lektielæsningen:

> *"Det er svært, at man ikke kan få hjælp derhjemme. Hvis de ikke har en uddannelse, så går det ud over os. Vi skal klare os selv."* (Elev, dreng, København)

Den manglende støtte hjemmefra kan opdeles i to 'lag'. For det første de helt basale kundskaber som danske sprogkundskaber og kendskab til dansk samfund og kultur, som de etnisk danske elever har fået ind med 'modermælken' alene i kraft af at være opdraget i Danmark af etnisk og kulturelt danske forældre. Dette kommer vi nærmere ind på i de følgende afsnit. For det andet den helt konkrete hjælp med lektierne. Nogle af deltagerne anfører, at dette problem særligt gælder på de gymnasiale uddannelser, fordi eleverne i folkeskolen var mere blandede, mens det typisk er de højtuddannedes børn, der går på gymnasiet.

Den manglende mulighed for hjælp med skolearbejdet i hjemmet opleves at påvirke deltagernes skolegang negativt. Eller rettere: Mens deres etnisk danske skolekammerater opleves at kunne påvirke deres skolegang positivt gennem hjælp fra forældrene, oplever deltagerne ikke at have denne mulighed, hvilket således, relativt set, virker negativt:

> *"Mange af de danske forældre har en uddannelse. De [danske elever] kan spørge om, hvad der skete i 60'erne, de [forældrene] kan rette ens stil, og det har vi ikke mulighed for."* (Elev, pige, Århus)

3.1.1.4 Begrænset opbakning fra forældrene blandt de frafaldne

Blandt enkelte af eleverne og blandt især flere de frafaldne er oplevelsen, at deres forældre ikke blot mangler kendskab, men tillige mangler interesse for og engagement i deres uddannelse. Konsekvensen heraf opleves at være en meget overfladisk 'moralsk' opbakning – med andre ord: at ansvaret for uddannelsen i høj grad overlades til dem selv:

> *"De sagde ikke noget specielt. Det var noget med 'vi håber på, at du klarer dig godt', altså håber og håber, men der var ingen rosende ord som 'du kan sagtens klare det', det var der ikke."* (Frafalden, dreng)

I forlængelse af dette manglende engagement fremgår det, at mange af de frafaldne slet ikke ser øget samarbejde med forældrene som en realistisk mulighed:

> *"Mine forældre hader, når skolen ringer, orientere må de godt, men forældre har ikke tid til at samarbejde."* (Frafalden, pige)

> *"Samarbejde er næsten umuligt."* (Frafalden, dreng)

Dette udgør en markant forskel mellem de frafaldne og flertallet af eleverne, idet flere af de frafaldne oplever, at deres forældre reelt ikke interesserer sig for deres skolegang (og for dem i det hele taget) – selvom flere af dem 'undskylder' forældrene med, at de overlader meget ansvar til dem, og at de selv godt kan lide at have ansvaret for sig selv. Især nogle af de frafaldne virker på den baggrund i høj grad overladt til sig selv af både hjemmet og skolen. Flere af de frafaldne fortæller fx, at deres forældre først begyndte at interessere sig for deres skolegang i det øjeblik, de valgte at droppe ud. En vigtig årsag til flere af de frafaldnes frafald lader således til at bestå i en manglende støtte både hjemmefra og til dels fra skolens side.

3.1.2 Private problemer

Enkelte blandt de frafaldne begrunder deres frafald med problemer af mere privat karakter. I den lettere ende er en deltager, som ganske enkelt fik et langt sygeforløb med influenza og på den baggrund blev rådet af skolen til helt at starte forfra på grund af stort fravær. Hun mener dog, at hun ville være kommet i skole selvom hun havde influeza, hvis hun havde været bevidst om, hvor 'strenge' fraværsreglerne er. I den tungere ende fortæller en anden frafalden, at hun ikke kunne overskue skolen, fordi hun havde psykiske problemer, og hun betegner sig selv som mentalt ustabil. Endelig fortæller en frafalden, at der i løbet af hans første år opstod nogle konflikter i familien, der havde et sådant omfang, at han dels var nødsaget til at tage sig af sin lillebror, hvilket resulterede i et meget stort fravær, dels at familieproblemerne tog så hårdt på ham, så han ikke kunne overskue skolearbejdet:

> *"Jeg satte mig slet ikke ind i tingene. Hvis vi skulle lave en stil på tre sider, så afleverede jeg en på to sider, som ikke en gang helt [var god*

nok]. Jeg var træt, mentalt nede, det var et dårligt år for mig, det var det." (Frafalden, dreng)

Denne deltager fortæller dog samtidig, at han allerede havde faglige problemer, inden familiekonflikten opstod, fordi han ikke havde taget skolearbejdet seriøst nok. Ikke desto mindre kunne de eksempler, vi er stødt på, antyde, at en øget frekvens af problemer som fx familiekonflikter og psykiske problemer kunne være en af forklaringerne på den øgede frekvens af skoleproblemer og frafald blandt tosprogede gymnasieelever.

3.1.3 Sammenfatning: Familien og de hjemlige rammer

Det er tydeligt, at især eleverne i undersøgelsen oplever en stor moralsk opbakning fra deres forældre til at uddanne sig. Denne moralske opbakning består dels i, at forældrene ønsker/viser forståelse for, at deres børn uddanner sig, dels i, at mange af deltagerne får tid og rum til at passe deres skolearbejde. Den moralske opbakning opleves at være så stor, at den for nogle tenderer mod at 'kamme over' i et decideret (negativt) pres.

For enkelte af elevernes og flere af de frafaldnes vedkommende forbliver opbakningen dog overfladisk, idet den moralske opbakning ikke følges op med en forståelse for den tid og rum, der kræves for at tage en gymnasial uddannelse. For enkelte af de frafaldne opleves selv den moralske opbakning at mangle.

Mens der for flertallet af elevernes vedkommende opleves at være moralsk opbakning i hjemmet, er oplevelsen, at der er ringe muligheder for lektiehjælp i hjemmet, hvilket især tilskrives de tosprogede forældres ofte væsentligt ringere uddannelsesniveau, ringere kendskab til dansk samfund og kultur og ringere sprogfærdigheder. På trods af et større behov for lektiehjælp, oplever deltagerne således, at mulighederne for lektiehjælp i hjemmet er væsentligt ringere for tosprogede, end de er for de etnisk danske elever.

3.2 Sprog og svære/nemme fag

3.2.1 Sprogproblemer

Undersøgelsen tyder meget klart på, at et af hovedproblemerne for tosprogede i gymnasiet består i problemer med sproget dansk. På tværs af deltagerne er sprogproblemer således et centralt tema.

Problemer med sproget dansk opleves især at give problemer i faget dansk, men tillige i andre fag. Især grammatik, skriftlig formulering og manglende ordforråd på dansk volder de tosprogede problemer på tværs af fag – logisk nok er problemerne størst i de fag, hvor sproget spiller en central rolle. Deltagerne nævner, at de fx kan være i tvivl om navneordenes køn ('en' eller 'et'). Herudover nævner flere problemer med at forstå, når læreren bruger "svære ord", fx fremmedord. Mange oplever at mangle det

nødvendige kendskab til det danske sprog, hvorfor de føler et større behov end etnisk danske elever for at få forklaret tingene på en pædagogisk måde. En frafalden forklarer:

> *"Det gør for det første, at man har svært ved at forstå dem, for de taler på et rimeligt højt niveau. Og det er heller ikke almindeligt hverdagssprog, de taler, som man er vant til at høre. Og hvis man ikke får tingene at vide på det niveau, man er vant til først, så kan man heller ikke komme op på det højere niveau."* (Frafalden, dreng)

Deltagerne forklarer de sproglige problemer med henvisning til de hjemlige rammer og den udenlandske baggrund, som mange tosprogede elever har. Enten har de ikke lært det danske sprog af deres forældre eller de har lært dansk af nogle forældre, som selv har begrænsede danskkundskaber. En anden årsag kan være, at de er kommet til Danmark relativt sent i sit liv og dermed er gået glip af den basale danskundervisning i folkeskolen. I alle tilfælde oplever deltagerne at være sat sprogligt bagud fra start, hvilket er endnu en faktor, som hæmmer det faglige niveau generelt. Deltagerne oplever, at det kan være svært at udvikle sig videre, når de basale sproglige færdigheder ikke er på plads:

> *"Når man ikke kan det danske sprog ordentligt, så er det svært at lære noget nyt."* (Elev, dreng, København)

Sprogproblemerne anføres desuden at være opstået i løbet af folkeskolen, hvor man gradvist er sakket bagud. Derfor oplever deltagerne, at det i nogen grad er for sent at gøre noget seriøst ved det, når man først er nået til gymnasiet. Ikke mindst fordi der i gymnasiet stilles endnu højere sproglige krav, end der gjorde i folkeskolen, samtidig med, at man er stærkt presset tidsmæssigt pga. de mange lektier (se i øvrigt kapitlet "Tiltag på skolerne"). En elev forklarer:

> *"I gymnasiet stiller de højere krav, det er ikke som i folkeskolen. Man skal tænke over, hvad man skriver, og det kan godt være lidt svært. Det skal jo ikke være det der folkeskolesprog, man skal prøve at gøre det lidt mere nuanceret. Vi taler jo ikke dansk derhjemme hele tiden, så vi får ikke som danskerne fremmedord osv. med hjemmefra."* (Elev, pige, Slagelse)

Endelig kommer sprogdiskussion ind på indlæring af fremmedsprog som engelsk, tysk, fransk og spansk. Her diskuteres det, hvorvidt tosprogethed er en fordel eller en ulempe. Nogle af deltagerne oplever det som en fordel, fordi det er nemmere at lære nye sprog jo flere sprog, man kan i forvejen, herunder dansk, fordi man har flere sproglige referencer at hente inspiration i. Desuden anfører nogle af eleverne, at flersprogethed kan blive en fordel på arbejdsmarkedet.

Omvendt indvender nogle deltagere, at de især i folkeskolen har oplevet det som et stort pres at skulle lære mange sprog på en gang – at man ikke blot skal lære dansk, men ret tidligt også engelsk og evt. tysk, fransk eller spansk, og nogle har tilmed haft

modersmålsundervisning oven i. Nogle af deltagerne oplever, at dette har været så stor en mundfuld, at det har hæmmet indlæringen af dansk. En elev forklarer:

> *"Der er nogen, der har svært ved at tale dansk og ikke kan tale engelsk så godt og slet ikke tysk. Og så skal man lære spansk også. Og så har man sit eget sprog også. Det kan godt blive for meget."* (Elev, dreng, København)

3.2.2 Svære/nemme fag

Deltagerne oplever, som nævnt, især at faget dansk volder dem problemer. Men tillige fag som samfundsfag og historie skaber problemer. Problemerne i dansk opleves især at skyldes de nævnte sproglige problemer, men også et manglende indblik – og 'opdragelse' – i dansk samfund og kultur, hvilket tillige skaber problemer i fag som samfundsfag og historie, men også her spiller sprogproblemer en rolle, fordi man fx også her skal kunne formulere sig mundtligt og skriftligt på dansk. Enkelte oplever endog at dette gør sig gældende i de mere tekniske fag som fx matematik, som ellers generelt opleves at være nemmere for tosprogede på grund af, at der er mindre 'sprog' blandet ind. Deltagernes oplever således, at sprogproblemerne gennemsyrer hele skolegangen, men logisk nok særligt i de fag, hvor sproget spiller en central rolle.

Deltagerne oplever især at have sproglige problemer i forbindelse med brug af fx avanceret sprog og brug af fremmedord, "gammeldags sprog" i fx gamle originaltekster i dansk eller historie, digte og folkeviser og talemåder. Afkodningen af disse typer af tekster opleves at kræve helt særlige danskkundskaber, som man næsten kun kan få ved at være etnisk dansker, dvs. at have fået dansk ind med 'modermælken'. En elev beskriver det således, at hun oplever at:

> *"...mærkelige citater og ordvendinger på dansk kan være svære. Måske et ord fra 1600-tallet, som jeg ikke ved hvad betyder, men en med dansk baggrund kan sagtens."* (Elev, pige, København)

Det bliver desuden diskuteret, at afkodningen af disse tekster ikke blot kræver et sprogligt men også et mere bredt kulturelt og historisk indblik. Nogle af deltagerne er inde på, at tosprogedes manglende 'opdragelse' i dansk samfund og kultur kan være en medvirkende årsag til, at man som tosproget oplever vanskeligheder ved at forstå nogle af de kulturelle referencer, der kan være i undervisningen. Det kan være i forbindelse med referencer til danske samfunds- og kulturforhold, fx Bibelen og kristendom eller til dansk livsstil. En elev udtrykker det således:

> *"De fag, hvor vi har det svært, er samfundsfag, historie og dansk. Det er på grund af vores baggrund. Vi kender jo ikke rigtig det danske samfund. Vores forældre har ikke lært os det. I dansk er det mest på grund af ordforrådet."* (Elev, pige, Århus)

En anden elev fortæller:

> *"Jeg havde fx læst en tekst og analyseret den, og når jeg så fremlagde den, så grinte hele klassen bare. Så havde jeg tolket den helt forkert, fordi det var noget med Adam og Eva, men det aner jeg jo ikke noget om."* (Elev, dreng, Slagelse)

Deltagerne oplever at gøre sig gældende både i og udenfor undervisningen. Fx forklarer en elev:

> *"Det kan godt irritere lidt, at man falder ud af diskussionen, når danskerne snakker om deres kultur, minder og traditioner og rød sodavand."* (Elev, dreng, Slagelse)

Ligesom på det sproglige plan er oplevelsen, at vanskelighederne med afkodning, analyse og forståelse af tekster er blevet større på gymnasiet i takt med, at undervisningen er blevet mere avanceret og kræver en større sproglig, kulturel- og samfundsmæssig indsigt. En elev forklarer:

> *"I folkeskolen lærte vi dansk grammatik, i gymnasiet skal man forstå tekster. Og det kan være det svære – ikke fordi du ikke forstår grammatikken, men at forstå teksten."* (Elev, pige, København)

Deltagerne oplever således, at problemerne med 'svære fag' – især dansk, samfundsfag og historie – skyldes en kombination af manglende danskkundskaber og en manglende indsigt i og forståelse af dansk samfund og kultur.

3.2.3 Sammenfatning: Sprog og svære/nemme fag

På tværs af elever og frafaldne er det tydeligt, at især sprogproblemer opleves at have store negative konsekvenser for de tosprogedes skolegang. Sprogproblemer lader således til at udgøre det største faglige problem for tosprogede gymnasieelever. Dernæst, og som en overlappende problemstilling i relation hertil, er det tydeligt, at deltagerne oplever, at deres manglende kendskab til dansk kultur og samfund – og dermed tydeligvis også mange af de kulturelle referencer, som selve det danske sprog som 'kulturbærer' indeholder – er en alvorlig hæmsko for de tosprogede elever, fx i forbindelse med afkodning og analyse af kulturspecifikke tekster.

3.3 Støtten til de tosprogede

3.3.1 Støtte fra lærerne

På tværs af elever og frafaldne udtrykkes der behov for ekstra hjælp og støtte fra lærernes og skolens side, ikke mindst hvad angår dansk. På grund af de ringe danskkundskaber oplever deltagerne at være meget afhængige af lærernes pædagogiske evner, herunder lærernes evne til at forklare og bruge et forståeligt og ikke for avanceret sprog.

På et generelt plan er oplevelsen, at der er meget stor forskel på lærernes evner og engagement i at støtte de tosprogede elever – og 'svage' elever generelt. Flere af eleverne har oplevelsen af, at mange lærere er 'skoletrætte', mangler engagement, og således kun yder et absolut minimum. Det er især disse lærere, som de tosprogede oplever at få meget lidt støtte fra. En elev forklarer:

> *"Jeg er god til andre fag, men jeg har svært ved dansk. Men nu har jeg også kun været her i fire år, og hver gang er min lærer meget negativ, så jeg har tænkt på at droppe ud hundrede gange. Men jeg får ingen støtte fra min lærer."* (Elev, dreng, Slagelse)

Nogle af deltagerne i drengegrupperne kommer imidlertid ind på, at det kan være svært at spørge om hjælp, hvilket også gælder sprogligt. På tværs af køn udtrykker deltagerne dels bekymring for at virke dum overfor læreren og de andre elever, dels bekymring for at blive til grin i klassen, hvis de formulerer sig forkert på dansk. Nogle af deltagerne kommer i den sammenhæng ind på skismaet i, at man på den ene side ønsker at være aktiv og følge med, men at man som tosproget har behov for at stille mange opklarende spørgsmål. De mange spørgsmål kan imidlertid give indtryk af, at man er dum, hvilket kan smitte negativt af på karaktererne. Derfor vælger nogle elever at forholde sig passive, men dette betyder så, at man får sværere ved at følge med, og dermed er man inde i en negativ spiral. En frafalden fortæller fx, at han som forklaring på en lav karakter fik at vide, at han stiller for mange spørgsmål i timerne. Dette tolkedes af eleven som et afvisende signal overfor behovet om ekstra faglig støtte:

> *"Jeg fik 8 i fysik og 7 i matematik, som jeg aldrig har fået i nogen som helst skriftlig tekst, og jeg fik 8 i alle de mundtlige matematikprojekter, men alligevel gav hun [*læreren, red.*] mig 6 i årskarakter. Jeg spurgte hende, og så havde hun skrevet, at det er, fordi jeg spørger meget – og hun er der jo ligesom for, at jeg kan spørge meget."* (Frafalden, dreng)

På den baggrund udtrykker eleverne et savn efter større opmærksomhed på og støtte til den enkelte elev fra lærerens side, særligt for tosprogede elever med henblik på at forbedre deres sprogkundskaber. Nogle elever efterlyser fx, at man ikke blot får en karakter for sin opgave, men at man får en mere uddybende respons, så man fx ved om karakteren skyldes indhold eller sprog og ikke mindst, hvordan man kan forbedre sig:

> *"Feedback. Det fik man mere i folkeskolen, men det kan være, fordi det er mere selvstændigt på en gymnasial uddannelse. Men jeg synes, det er meget vigtigt, for man skal vide, hvad der går godt og dårligt, og om man kan gøre det bedre."* (Elev, dreng, Århus)

I det hele taget giver karakterer anledning til en del frustrationer og spekulationer. I udgangspunktet mener mange, at dårlige karakterer kan anspore en til at øge indsatsen i det pågældende fag, men enkelte mener også, at især sliddet med faget dansk og de vedholdende lave karakterer kan tage modet fra en:

> *"Personligt så er det faktisk min danskkarakter, der er problemet for mig. Bare det hele, sproget og selve stavningen og forskellige ting. Der er nogle bestemte fag, hvor man har det svært, og man prøver, men alligevel får man det der sekstal. Man prøver hele tiden, men på et eller andet tidspunkt, nu har jeg prøvet i tre år og prøvet at skrive nogle gode stile, men så alligevel får jeg det der lorte-sekstal, så tænker man bare, ved du nu hvad... man prøver hele tiden, men til sidst så giver man op."* (Elev, dreng, Slagelse)

Flere af deltagerne oplever desuden, at de – på trods af hårdt slid, og at de er meget aktive i undervisningen (fx rækker hånden op ofte) – får dårligere karakterer end etnisk danske elever, som leverer en mindre indsats. Dette skaber frustrationer, særligt når man ikke får en forklaring på baggrunden for karakteren. Enkelte giver dog også udtryk for oplevelsen af det modsatte: at der gives bedre karakterer til tosprogede end til etniske danskere for den samme indsats.

Endelig udtrykker flere af de frafaldne et ønske om en større opmærksomhed og støtte til elever, der kommer bagud eller ikke følger med. Flere af disse frafaldne oplever, at denne opmærksomhed er kommet, men først da det reelt var for sent:

> *"Det er ligesom om, at de* [lærerne, red.] *lader tingene eskalere eller gå ned af bakke, og så til sidst kommer de og siger, du skulle have gjort det dengang."* (Frafalden, dreng)

Således efterspørges det, at læreren tidligere griber ind, fx ved at tage en snak med eleven eller ved at skille 'uheldige' grupper ad, fx i forbindelse med gruppearbejde.

3.3.2 Oplevelse af racisme og forskelsbehandling

Dårlige karakterer og manglende feedback giver – ud over frustrationer – anledning til spekulationer om forskelsbehandling og racisme. Mange af deltagerne har oplevelsen af at være blevet forskelsbehandlet, fordi de har en udenlandsk baggrund, og de fleste lader til at kunne fortælle historier om venner og bekendte, der har oplevet det. Enkelte af de frafaldne deltagere udpeger dette som en primær årsag til deres frafald – at de blev diskrimineret af eleverne fx i form af decideret mobning og af lærerne fx i form af

lavere karakterer for samme indsats. Enkelte deltagere oplever endog at have været udsat for (indirekte) mobning fra lærernes side, fordi de var tosprogede:

> *"Jeg har siddet i fysik og kom med et bud på, hvad svaret kunne være. Så sagde hun, kunne du ikke klappe i, for du ser ikke ud til at vide noget om det."* (Frafalden, pige)

Flere af eleverne og de frafaldne giver desuden udtryk for oplevelsen af, at mange lærere opdeler klassen i 'gode' og 'dårlige' elever, og at der paradoksalt nok opleves at blive tildelt mest støtte og opmærksomhed til de 'gode' elever. Omvendt udtrykkes der også forståelse for, at man som lærer retter opmærksomheden mod dem, der interesserer sig for undervisningen. En elev forklarer:

> *"Jeg har det vildt svært med samfundsfag – primært fordi læreren ikke er specielt god. Han tager de tre, der kan finde ud af det – og så har de deres gruppe, så kan resten sidde og blomstre, fordi vi ikke kan finde ud af det."* (Elev, pige, Slagelse)

Her er oplevelsen blandt nogle af eleverne og de frafaldne, at man ofte som tosproget automatisk bliver opfattet som en 'dårlig' elev, hvilket de mener, kan skabe oplevelsen af forskelsbehandling. Flere af deltagerne kommer også ind på, at man har oplevelsen af, at forventningerne til tosprogede elever er anderledes end til etnisk danske elever. En deltager oplever fx, at lærerne er mere tilbøjelige til at 'teste' tosprogede elever. I den ekstreme ende oplever nogle af de frafaldne, at lærerne ganske enkelt ikke er indstillet på at støtte de tosprogede 'dårlige' elever. Oplevelsen af (negativ) forskelsbehandling beskrives af nogle deltagere som nedbrydende for de tosprogedes selvtillid, mens enkelte blot opfatter det som et vilkår, der må opfattes som en ekstra udfordring for tosprogede elever:

> *"Hvis du føler dig mindre værd som tosproget, så kan det godt gøre dig mere usikker og mindre aktiv. Man stempler lidt sig selv på den måde – måske påvirket af at alle andre stempler en."* (Elev, dreng, Århus)

> *"Det er forskelligt fra lærer til lærer (...) men den er der især hvis man er eneste udlænding i klassen. Så vil de gerne se, hvad man kan præstere. Det er noget, vi er nødt til ar tage med – det er bare en udfordring."* (Elev, dreng, Århus)

Opfattelsen af tosprogede som 'dårlige' elever og opfattelsen af, at de 'gode' elever typisk findes blandt de etnisk danske elever, lader dog også til at eksistere blandt de tosprogede selv. Dette kan skyldes en blanding af identifikation med fx nogle elevers, nogle læreres og mediernes negative portræt af tosprogede elever og de faktiske realiteter: At tosprogede har det sværere i skolen end de etniske danske elever. En elev mener således at:

> *"Der er nogle lærere, der kigger på, hvor klog du er og så helst vil tale med dem. Det er jo oftest danskerne, der er kloge."* (Elev, dreng, København)

Om mediernes negative afsmitning på den generelle opfattelse af tosprogede elever siger en elev at:

> *"Der har været skrevet så meget om tosprogede i medierne – at tosprogede klarer sig dårligt, så nogle af lærerne har det nok sådan, at 'de er alle sådan'."* (Elev, pige, København)

Dog er der efter mange deltageres opfattelse ofte mere tale om en 'oplevelse' af eller 'mistanke' om forskelsbehandling. Nogle af deltagerne kommer således ind på, at man sjældent kan vide det med sikkerhed, og at mistanken ofte kan skyldes, at man som 'fremmed' befinder sig i en meget følsom og sårbar position. Flere af deltagerne anfører, at racisme og forskelsbehandling som forklaring på fx dårlige karakterer ofte er den 'nemme' forklaring og således i virkeligheden kan være en slags bortforklaring. En elev reflekterer således over at:

> *"En dansker ville jo aldrig stille spørgsmål ved om læreren er racist, men vi føler os ikke 100 % tilpasset til det her samfund, selvom du prøver alt, hvad du kan. Du kommer ikke igennem lige meget, hvad du gør. Så stiller du måske spørgsmålet om han er racist, og så har du nærmest selv svaret på spørgsmålet (...) det er for nemt, altså"* (Elev, dreng, Slagelse)

I forlængelse heraf er oplevelsen blandt nogle af de mandlige elever i København, at mistanken om forskelsbehandling netop opstår på grund af forskelsbehandling af de 'gode' og 'dårlige' elever: Fordi de tosprogede elever typisk har det svært i skolen, og mange lærere opleves at favorisere de dygtige elever, som typisk er etnisk danske, kan man som tosproget få det indtryk, at forskelsbehandlingen skyldes, at man har en udenlandsk baggrund – hvor forklaringen måske i virkeligheden er den enkle, at man som tosproget ganske enkelt klarer sig ringere. Forskelsbehandlingen skyldes således ikke den udenlandske baggrund, men det faglige niveau, og her gøres der ikke forskel på etnisk danske og udenlandske elever (selvom der jo stadig er tale om forskelsbehandling). Opfattelsen blandt disse elever er på den baggrund, at egentlig forskelsbehandling af tosprogede og etnisk danske elever reelt sjældent forekommer.

3.3.3 Uro i klasselokalet

Flere af især de kvindelige deltagere er generet af larm i klassen og udpeger dette som en af grundene til, at de kan have svært ved at følge med i undervisningen. En mandlig frafalden udpeger desuden det, at han selv har tilhørt en gruppe af 'larmende' elever i klassen som medvirkende årsag til, at han kom bagud og til sidst droppede ud. Fælles for disse deltagere er dog, at de udtrykker et behov for en 'strengere' lærer. Den

mandlige frafaldne ønsker set i bakspejlet, at hans gruppe var blevet skilt ad, så de ikke kunne distrahere hinanden. En elev efterspørger således at:

> *"Lærerne kunne godt være mere kontante, for selvom det er folks eget ansvar, så ødelægger de det nemlig for os andre."* (Elev, pige, Slagelse)

3.3.4 Behov for forståelse og gensidig respekt

Samlet set – på baggrund af tosprogede elevers anderledes udgangspunkt – beskriver mange af deltagerne, elever såvel som frafaldne, det som vigtigt, at man som tosproget oplever, at læreren forsøger at forstå ens situation. På den måde er det vigtigt, at man som tosproget elev oplever, at der eksisterer en gensidig forståelse, tillid og respekt mellem læreren og eleven. Enkelte af deltagerne giver udtryk for, at de oplever fx en skideballe som et brud på denne respekt, og enkelte af de frafaldne beskriver i den sammenhæng, hvordan de selv har reageret meget stærkt på sådanne situationer, tilsyneladende hvad enten skideballen var begrundet eller ej.

Således angives et dårligt forhold til læreren – og manglende forståelse og respekt mellem lærer og elev – af flere af de frafaldne som en medvirkende årsag til, at de faldt fra. En frafalden fortæller fx, at han var kommet langt bagud og havde et meget stort fravær. Når han ikke så noget perspektiv i at forsøge at rette op på det, forklarer han dette med, at han oplevede, at der var en række af lærerne, der havde set sig sure på ham. Frem for støtte oplevede han et indirekte pres for at få ham til at droppe ud:

> *"Det er bare deres attitude og hele deres holdning til mig. Det var som om, de sagde til mig, gider du ikke gå ud, sådan indirekte gennem de der samtaler. Så jeg følte mig ikke velkommen. Også efter timen, hvis der var et eller andet, jeg ville sige til dem. Det gad jeg ikke, for jeg følte ikke, jeg kunne snakke med dem overhovedet." (*Frafalden, dreng*)*

3.3.5 Støtte fra studievejlederen

Det er især de frafaldne, som har været i kontakt med studievejledere og i det hele taget har haft behov for støtte fra skolen. Blandt både elever og især blandt de frafaldne er oplevelsen, at der er meget stor forskel på, hvor gode studievejledere er til at støtte og motivere tosprogede elever på et mere overordnet plan. Nogle har oplevet stor indlevelse og støtte, mens andre har oplevet komplet ligegyldighed. Andre igen oplever, at støtten helt afhænger af den enkelte studievejleder.

Overordnet lader eleverne til at have en betydeligt mere positiv oplevelse af studievejlederne end de frafaldne, hvilket nok netop skyldes, at eleverne ikke i samme grad har haft behov for støtte som de frafaldne. Spørgsmålet er dog i hvilken grad problemerne for nogle af de frafaldne også kan skyldes manglende tilgængelighed/tid hos studievejlederen og/eller en egen manglende indsats for/evne til at benytte sig af studievejlederen (det kræver en vis grad af initiativ/målretning at opsøge en studievejleder, som man må formode at ikke alle tosprogede elever er i besiddelse af i

en situation, hvor ønsket måske er at droppe ud af skolen hurtigst muligt). En frafalden forklarer:

> *"Der var et skema uden på døren, hvor de skrev alt muligt. Men du gik så derned og gik fra timen, og så var de der alligevel ikke. Så prøver man igen i morgen og i overmorgen, og det var det samme."*
> (Frafalden, pige)

I de negative oplevelser med studievejledere, som særligt optræder blandt de frafaldne, er de tosprogedes oplevelse, at de – ud over at skulle kæmpe med de problemer, der forårsagede frafaldet – kæmpede med en skole, hvor de følte sig meget lidt velkomne:

> *"Jeg fik ikke nogen respons, hvis du forstår hvad jeg mener. Jeg fortæller om mine problemer, og hvorfor jeg ikke kommer og alt det, og det eneste han bliver ved med at sige er 'gå over og find noget andet' (...) Men jeg nægtede det, fordi jeg ville så gerne blive der."* (Frafalden, dreng)

Flere af disse frafaldne har, modsat flertallet af eleverne, haft en meget lille opbakning hjemmefra og lader således samlet set til i høj grad at være overladt til sig selv.

Det er desuden bemærkelsesværdigt, at flere af de frafaldne på baggrund af manglende støtte fra studievejlederen på gymnasieskolen har taget kontakt med en lærer eller studievejleder, som de kender fra deres folkeskole, som så har hjulpet dem videre:

> "[Skolen] *kunne godt have hjulpet mig lidt mere. Det kunne være rart, hvis studievejlederen havde ringet til mig og hjulpet mig med at finde ud af, hvad jeg så skulle. Det var studievejlederen fra min folkeskole, der hjalp mig. Men studievejlederen fra gymnasiet hjalp ikke særlig meget."*
> (Frafalden, pige)

3.3.6 Sammenfatning: Støtten til de tosprogede

Det er tydeligt, at de tosprogede elever og frafaldne oplever at have behov for særlig støtte, især fra lærerne. De udtrykker behov for, at der gives individuel opmærksomhed, særligt i form af hensyntagen til de ringere sprogkundskaber, samt at der skabes en åben atmosfære, hvor det er ok at stille 'dumme spørgsmål' – fx ved at man ikke efterfølgende 'straffes' med en dårlig karakter. Læreren bør med andre ord acceptere, at man som tosprogede har andre forudsætninger og dermed særlige behov i undervisningen. Derudover er oplevelsen, at man som tosproget har et særligt behov for feedback på fx skriftligt arbejde, så man ved hvordan man kan forbedre sig, dvs. hvor man skal lægge sin hovedindsats, men tillige så man har en begrundelse for karakteren, så man undgår spekulationer om forskelsbehandling. En karakter uden begrundelse er svær at bruge fremadrettet.

Det beskrives tillige som vigtigt for motivationen, at man som tosproget oplever, at indsatsen nytter, fx at man får bedre karakterer, når man slider i det og forbedrer sig, fx i dansk grammatik. I det hele taget er oplevelsen, at man som tosproget har behov for et rygklap, både som 'belønnning' for en stor arbejdsindsats, men også i form af, at læreren tror på en og tildeler en opmærksomhed – og fx undgår på forhånd at stemple tosprogede elever som ringere elever end etnisk danske elever.

Endelig er ønsket blandt især de frafaldne, at læreren er opmærksom på elever, der gradvist sakker bagud, og fx får grebet ind i tide overfor disse elever. Som tosproget er oplevelsen, at man kun skal sakke lidt bagud før det næsten er umuligt at komme på niveau igen, fordi man i forvejen kæmper for blot at holde sig på niveau med de etnisk danske elever.

3.4 Det sociale liv i skolen

Helt generelt oplever deltagerne det sociale liv i skolen som en afgørende faktor for, om de kan lide at gå i skole, hvilket smitter af på den faglige motivation og indsats. På tværs af elever og frafaldne er oplevelsen, at de mister lysten og modet til at følge med og være aktive rent fagligt, hvis de ikke har det godt socialt i skolen. Særligt blandt de frafaldne opleves dette som en afgørende faktor for deres beslutning om at droppe ud eller skifte skole. Tillige blandt eleverne er oplevelsen, at frafald ofte skyldes sociale problemer.

3.4.1 Tryghed og sammenholdet i klassen

Et centralt tema for deltagerne er sammenholdet i klassen, dvs. om man går i en klasse, som fungerer socialt godt eller dårligt, fx om der er en venskabelig og åben atmosfære, hvor alle behandler hinanden godt og med respekt. Eller om klassen er opdelt i 'lukkede' kliker – opdelt i 'danskere' og 'udlændinge'. En elev beskriver det således:

> *"Hvis man går i en god klasse, så glæder man sig til at komme i skole. En god klasse er en, hvor folk respekterer hinanden uanset hudfarve."* (Elev, dreng, København)

Netop sammenholdet i klassen opleves som afgørende for, om deltagerne som tosprogede føler sig inkluderet i fællesskabet. En elev formulerer det således:

> *"Altså, hvis man ikke har det godt i klassen og føler sig udenfor, så tror jeg heller ikke, man har lyst til at lære noget."* (Elev, pige, Slagelse)

Flere af de frafaldne nævner netop oplevelsen af dårligt sammenhold og klikedannelser i klassen og som følge heraf følelsen af at være isoleret som en central årsag til deres frafald.

Fagligt udpeges sammenholdet på tværs af elever og frafaldne som en vigtig faktor for de tosprogedes oplevelse af tryghed i klassen, hvilket beskrives som afgørende for, hvor

meget man fx rækker hånden op i timerne. Med andre ord: Man bliver mindre aktiv i timerne, hvis der er et dårligt sammenhold i klassen, og man dermed føler sig utryg, fordi man er nervøs for, om man bliver gjort til grin af læreren eller de andre elever, hvis man ikke udtrykker sig korrekt på dansk:

> *"Hvis man kender sine klassekammerater godt, vil man stå lidt mere frem. Hvis man ikke kender dem godt, vil man være lidt mere tilbage, fordi så kender du dem ikke, og du ved ikke, hvad de vil synes om det, du siger, om de vil lave grin med det eller noget. Hvis du kender dem, er du mere tryg."* (Elev, dreng, Århus)

Dette gælder både besvarelse af lærernes spørgsmål og spørgsmål, som handler om forståelse af det, læreren underviser om. Dette opleves endvidere at kunne påvirke den karakter, man får. Et godt sammenhold tillægges af nogle af deltagerne også en mere bred faglig betydning, fordi den venskabelige atmosfære betyder, at man også i fritiden og i frikvartererne kan sidde sammen og løse opgaver.

Nogle elever kommer desuden ind på, at trygheden også afhænger af lærernes evne til at forholde sig neutralt og upartisk – at man ikke føler, at man har læreren imod sig, fordi man er tosproget. Flere af eleverne og de frafaldne har fx oplevelsen af, at man let som tosproget kommer i opposition til læreren, når man giver sin holdning til kende, hvilket opleves som fagligt hæmmende. En elev giver et eksempel på dette:

> *"Min dansklærer fortalte, hvor ondskab kom fra, og den kom fra Mellemøsten, og så har vi en muslim i klassen. Jeg blev dybt forarget, jeg fatter ikke, at en dansklærer kunne finde på at gøre sådan."* (Elev, dreng, Århus)

3.4.2 Fællesskab og fordomme

3.4.2.1 Opdeling i etniske danskere og tosprogede

Mange af deltagerne oplever, at der både i og udenfor skolen meget let sker en opdeling mellem tosprogede og etniske danskere. Både eleverne og de frafaldne kommer ind på det problematiske i dette, fordi man som tosproget ikke i samme grad udvikler sig sprogligt på dansk og generelt bliver mindre integreret i det danske samfund og det 'danske' fællesskab, når man primært færdes blandt andre tosprogede. En frafalden forklarer:

> *"Du bliver dårligere til dansk. Du frastøder dig danskere, fordi man ser dem som anderledes mennesker. Jeg synes bare, man skal blandes, så man kan blive integreret på en anden måde."* (Frafalden, dreng)

Baggrunden for opdelingen opleves at være, at mange tosprogede i udgangspunktet føler, at etnisk danske elever har mere til fælles end man som tosproget – med anden etnisk/kulturel/religiøs baggrund – har til fælles med etniske danskere. Og for nogle af deltagernes vedkommende, at tosprogede har mere til fælles med andre tosprogede end med etnisk danskere, ikke mindst hvis de har samme etniske/kulturelle, herunder sproglige, baggrund. Her nævnes aspekter som familiemønster, traditioner, religion, men tillige fx at der er større lighed i fx humor og social omgangstone.

Nogle af deltagerne, blandt både frafaldne og elever, kommer i den forbindelse ind på, at der på grund af dette spontant oplevede fællesskab med 'sine egne' nemmere – næsten automatisk – opstår kammeratskab imellem tosprogede og imellem etniske danskere, frem for på tværs af etnicitet. En elev erkender således at:

> *"Er vi 4-5 arabiske drenge, sidder vi sammen og skaber en lille klike og er ikke rigtig åbne overfor andre. Både fordi vores personlighed bygger på samme religion, kultur, sprog og humor. Så er det meget svært at fordele sig ud og sidde sammen med de danske venner, som ser tingene helt anderledes."* (Elev, dreng, Århus)

En frafalden elev forklarer desuden dette med, at man som tosproget er mindre nervøs for at begå sproglige fejl, når man er sammen med andre tosprogede – ikke mindst hvis man er sammen med tosprogede, som man kan tale sit modersmål sammen med. En anden frafalden dreng forklarer det med, at man ganske enkelt er bange for at blive afvist.

3.4.2.2 Fordomme

En vigtig årsag til – og konsekvens af – opdelingen mellem etniske danskere og tosprogede består desuden i de fordomme, der opstår, eksisterer og opretholdes gennem denne opdeling. Fordommene vurderes således at skyldes en – gensidig – uvidenhed, fordi opdelingen ikke giver mulighed for at lære hinanden at kende. Således kommer fordommene ofte til udtryk i fordomsfulde og til tider generende kommentarer. Men også i positiv (nysgerrig) interesse, som flere af deltagerne dog heller ikke oplever som ubetinget positivt, fordi det stadig sætter fokus på forskelligheden frem for fællesskabet. En elev forklarer:

> *"Nogle gange kan det også være totalt dumme spørgsmål. Nogle gange kan det provokere en, hvis de bliver ved – det er som om nogle gør det for at provokere en."* (Elev, pige, Århus)

Der eksisterer således en høj grad af sårbarhed overfor netop oplevelsen blandt tosprogede af at være anderledes, fordi man helst vil være en del af fællesskabet.

Fordommene kommer også til udtryk i, hvad flere af de tosprogede opfatter som misforstået humor og halvracistiske jokes. Selvom man godt ved, at det som regel ikke er ondt ment, er det noget, der skaber fokus på forskelligheder frem for fællesskab, og det er jokes, som man ret hurtigt bliver træt af at høre på. For en frafalden deltager var dette med til at skabe oplevelsen af racisme og mobning, og det blev derfor en central årsag til, at han valgte at falde fra:

"De tog bare fis på mig ved fx at sige 'det der sorte hår', de kaldte mig 'fuldskægget' og 'al Qaida milits', det var den måde de talte til mig på." (Frafalden, dreng, Slagelse)

Dog skal det understreges, at der opleves at være stor 'variation' i lærere og elever, og at der gives flere eksempler på fx dygtige lærere, der opleves at være gode til at håndtere det at have tosprogede elever i klassen, fx ved at vise oprigtig og positiv interesse i de tosprogede elever, samt over for hele klassen lægger vægt på at behandle alle elever ligeværdigt. En elev oplever fx at:

"Der er nogen, der er interesserede i ens baggrund og spørger ind til den, både på den positive og den negative side, og så er der nogle, der mener, at man slet ikke skal tænke på det, fordi vi alle er forskellige. Vi har selv en lærer, der er sådan, og det er virkelig rart, når vi har ham." (Elev, pige, Slagelse)

Omvendt giver enkelte af deltagerne også udtryk for fordomme om danskerne, fx oplevelsen af, at danskere generelt benytter enhver lejlighed til at drikke alkohol.

3.4.2.3 Konsekvenserne af fordommene

Fordommene har som nævnt først og fremmest den konsekvens, at de understøtter og/eller øger de tosprogedes oplevelse af at være anderledes og stå udenfor det sociale fællesskab blandt de etniske danskere. Fordommene understøtter således opdelingen og den oplevede afstand mellem etniske danskere og tosprogede. I nogle tilfælde medvirker de endog til social isolation.

De gensidige fordomme kan for de tosprogede således have den konsekvens, at man som tosproget holder sig for sig selv, herunder bliver væk fra sociale arrangementer, eller omvendt at man ikke 'inviteres ind' i fællesskabet. En elev formulerer det således:

"Fordomme har bare så stor betydning. Det medvirker bare til, at man bliver stødt ud." (Elev, dreng, Slagelse)

En anden elev fortæller:

"Der var en fra vores klasse, der havde inviteret sine danske venner hjem til sig, og så spurgte jeg, hvorfor jeg ikke var inviteret. Jeg spurgte om jeg måtte komme med. Det måtte jeg gerne, og så blev han flov over, at han ikke havde spurgt mig." (Elev, dreng, København)

Barrieren mellem etniske danskere og tosprogede opleves således meget nemt at kunne føre til social isolation. Både mandlige og kvindelige deltagere giver udtryk for, at det især er kvindelige tosprogede elever, der isolerer sig eller bliver isoleret, hvilket tilskrives kulturelle faktorer. En elev forklarer således at:

"Det er ikke envejs – det skal komme fra begge sider. Jeg har oplevet at tre udenlandske piger fra starten havde udelukket at snakke med drengene (...) De sad bare for sig selv og snakkede (...) for det meste på arabisk. De endte med at droppe ud og ikke på grund af det faglige." (Elev, dreng, Århus)

Netop social isolation lader til at være en af de centrale årsager til flere af de frafaldnes beslutning om at droppe ud, og blandt eleverne er oplevelsen tillige, at mange tosprogede dropper ud af netop denne grund. Flere af de frafaldne udpeger således oplevelsen af manglende fællesskab, typisk med de etnisk danske elever, som en central årsag til deres frafald. Men isolationen er ikke altid selvvalgt, hvilket for nogle frafaldnes vedkommende opleves som ydmygende – idet problemet ikke nødvendigvis blot er etnisk/kulturelt betinget, men tillige kan være socialt betinget (i betydningen 'socialklasse'):

"[Det var] *både det, at de var danskere, og jeg var udlænding. Men også fordi de er nogle rigmandsbørn (...) går til tennis, spiller golf eller et eller andet steneren, som ikke sagde mig noget overhovedet."* (Frafalden, dreng, Århus)

Mange af deltagerne giver dog udtryk for, at de slet ingen problemer har med at komme i kontakt med og være sammen med 'danskere'. Og at man i den sammenhæng slet ikke ser sig selv som fremmed og anderledes – bortset fra enkelte situationer, hvor forskellen bliver tydelig, fx hvad angår alkohol, mad eller familietraditioner. Her er opfattelsen, at dette heller ikke er et problem, så længe man er åben og tolerant. Men at det ikke blot kræver en indsats af 'danskerne', men også af de tosprogede selv:

"Det kommer også an på, hvor sød og rar, man selv er." (Elev, pige, Århus)

For en frafalden, som er startet på et nyt studie, betyder beslutningen om at 'bryde ud' af en tosprogs-'klike' og i stedet vælge at 'blande sig' med de etnisk danske elever, at han har fået brudt med egne fordomme om danskere, herunder at mødet med danskere ikke nødvendigvis fører til afvisning og sprogforbistring:

"Før skar jeg det i grupper, men ikke længere. Jeg har stadig problemer med at udtrykke mig selv fuldt ud på dansk. Jeg føler ikke, at det er svært at hænge ud med danskere... det er bare noget man tror, noget man bilder sig selv ind og siger til sig selv, man kan ikke, og så kan man ikke. Men hvorfor ikke bare prøve? Og, altså, lige nu jeg har prøvet, og det virker fint nok." (Frafalden, dreng)

3.4.2.4 Faglige fordomme

Også rent fagligt oplever de tosprogede at være genstand for fordomme, idet nogle oplever, at de af nogle af de etniske danske lærere og elever betragtes som mindre kvalificerede, mindre dygtige i skolen end de etniske danskere. En elev fortæller:

> *"Da jeg kom ind i 1.g, så forventede klassen ikke særlig meget af mig. Når vi skulle lave gruppearbejde, så forventede de ikke, at jeg kunne så meget, som jeg kan. Så jeg blev ikke rigtig spurgt, når der skulle laves grupper, så det gælder om at være stærk og selv vise, at man kan noget."* (Elev, dreng, Århus)

Konsekvensen opleves således at være, at danskerne fx er tilbageholdende med at arbejde i gruppe med tosprogede i forbindelse med fx skoleprojekter. På den baggrund efterspørges det på tværs af elever og frafaldne, at grupper i højere grad inddeles af læreren frem for af eleverne selv, idet der ellers sker den samme 'automatiske' opdeling af tosprogede og etniske danskere i undervisningen, som i forvejen eksisterer udenfor. En elev anfører således, at:

> *"Når vi danner grupper, så ved jeg ikke, hvem jeg skal gå med... Det er også derfor, at det er idiotisk, at lærerne ikke laver grupperne."* (Elev, piger, Århus)

Flere af de frafaldne ser en manglende indsats fra lærernes side til at få blandet danskere og tosprogede i grupper som medvirkende til at de i sidste ende droppede ud: Fordi de aldrig fik mulighed for at arbejde sammen med etniske danskere, fik de aldrig muligheden for at lære dem at kende og for at få den faglige støtte fra medstuderende, som de havde behov for:

> *"Så derfor startede jeg alene, og det var meget svært, for jeg er sådan ret stille og er ikke en, der tager kontakt til andre, hvis ikke de tager kontakt til mig. Så jeg var sådan lidt alene."* (Frafalden, pige)

3.4.2.5 Betydningen af antallet af tosprogede elever på skolen

Der er forskellige opfattelser af, hvorvidt mange eller få tosprogede på den enkelte skole er optimalt for integrationen. Blandt flere af deltagerne, både elever og frafaldne, diskuteres det således, hvorvidt isolation eller fællesskab mellem etniske danskere og tosprogede afhænger af *antallet* af tosprogede elever på skolen.

Blandt deltagerne, som har været eneste eller en blandt få tosprogede i deres klasse eller på deres skole, er der nogle, som har oplevet, at dette har fremmet integrationen, fordi de var 'tvunget' til at være udadvendte og blande sig med danskerne, mens andre har oplevet at blive fuldstændig isolerede, fordi det ikke lykkedes dem at etablere et socialt fællesskab med de etnisk danske elever, og at der samtidig heller ikke var nogen tosprogede, man kunne gå sammen med. En frafalden (for hvem det sociale ikke var årsag til frafaldet) fortæller:

"I folkeskolen havde jeg heller ikke nogen i min klasse, ingen udenlandske piger, så jeg har aldrig haft problemer med at tale med danskere." (Frafalden, pige)

Her er oplevelsen blandt dem, for hvem det lykkedes at skabe et socialt fællesskab med etniske danskere, at det i høj grad handler om den indsats, man selv gør som tosproget – at være tosproget kræver en stor udadvendthed og åbenhed.

Tilsvarende blandt dem, der går/har gået på skoler med mange tosprogede, er der divergerende oplevelser. Her er oplevelsen dog, at der er stor risiko for gruppedannelser opdelt efter etnicitet, frem for på tværs, hvilket resulterer i ringere (især sproglig) indlæring – hvis ikke der gøres noget aktivt for at få blandet eleverne, fx gennem opdeling af grupper i forbindelse med projekter, som uddybet ovenfor. En elev vurderer således at:

"Hvis man går på en skole, hvor der er mange udlændinge, og de går i deres egne grupper, så er det svært at lære sproget. Så taler man modersmål med de andre, og så lærer man ikke det danske sprog." (Elev, pige, Slagelse)

3.4.3 Sociale arrangementer og udflugter

Blandt både eleverne og de frafaldne opfattes deltagelse i sociale arrangementer som afgørende for, at man som tosproget lærer de øvrige elever at kende, bl.a. ved at man oplever en masse sammen. Særligt de mandlige deltagere lægger vægt på dette:

"Da vi startede, sad indvandrere for sig selv i en gruppe og danskerne sammen i en anden gruppe. Så var vi på en tur sammen, og så bliver man lidt mere blandet." (Elev, dreng, København)

Her er tydeligvis tale om et område, hvor der er forskel på piger og drenge, særligt for de muslimske deltageres vedkommende. Mange af deltagernes oplevelse er, at drenge får betydelig mere frihed af deres forældre til at gøre, hvad de har lyst til, både i og udenfor skolen, mens forældrene passer betydeligt mere på døtrene. Drengenes stærke fokus på behovet for sociale aktiviteter kunne således tyde på en generelt større udadvendthed, som muligvis er et resultat af forskellen i opdragelsen af piger og drenge.

Således oplever deltagerne, at især mange piger har meget begrænset frihed. På baggrund af dette anser flere af deltagerne blandt både piger og drenge det som et problem, når især kvindelige elever ikke får lov til at deltage i sociale arrangementer på grund af fx indtagelse af alkohol (eller forældrenes forventning om, at der skal indtages alkohol). Dette kan blive en stor social hæmning og udbygge isolationen fra de etnisk danske elevers sociale fællesskab, særligt når der er tale om fx introtur, hvor det er meningen, at eleverne skal lære hinanden at kende:

"Introturen var positiv, men hvis halvdelen ikke dukker op, så er man allerede delt op der." (Elev, dreng, København)

Her mener flere af deltagerne, at bedre kommunikation mellem lærere og forældre kan hjælpe.

Yderligere lader fx alkoholfrie arrangementer til at have væsentlig større betydning for pigerne end for drengene. Flere af drengene ser fx ikke et problem i at være sammen med deres danske venner, selvom de drikker sig fulde, idet flere desuden 'indrømmer', at de selv ved flere lejligheder har drukket alkohol (men er stoppet nu...).

Modsat ser flere af pigerne og enkelte af drengene det som et problem, at en stor del af det sociale fællesskab blandt de etnisk danske elever kredser omkring fester, diskotek og alkohol. Dette udgør en vigtig del af fællesskabet, som mange af de tosprogede ganske enkelt ikke ser sig selv i stand til at deltage i pga. overbevisning og restriktioner hjemmefra. På den baggrund vælger nogle ganske enkelt udelukkende at fokusere på det faglige fællesskab i skolen, mens det sociale fællesskab i nogen grad droppes. En kvindelig deltager ser det som et meget stort problem, fordi det ikke blot er en stor del af det sociale fællesskab udenfor skolen, hun ikke kan deltage i, men også at en stor del af snakken til hverdag i skolen netop handler om oplevelserne og planlægningen i forbindelse med fester og alkohol:

"Folk glæder sig tit til at skulle drikke sig fulde, og jeg føler mig ikke tryg, når folk jeg kender, de alle sammen drikker sig fulde efter to timer (...) vores forældre siger, at vi selv bestemmer om vi vil med til lejrtur og fester osv., men jeg føler mig ikke tryg med dem, når de drikker." (Elev, pige, Slagelse)

Flere af de kvindelige deltagere kommer også ind på, at det er vigtigt for deres familie, at deres døtre ikke får et dårligt ry – fx hvis de har drukket sig fulde og som følge heraf har opført sig upassende og fx er kommet for tæt på drengene. Dette kan være endnu en grund til at holde sig fra sociale arrangementer, i særdeleshed dem hvor der indgår alkohol. En elev forklarer det således:

"...folk kan jo snakke om, hvordan man var fuld og dansede med den og den fyr. Man kan ikke selv sige det imod, fordi der er så mange, der har sagt det. Så det er ikke sikkert, at de [dine forældre] *vil tro på dig."* (Elev, pige, Slagelse)

Hvorvidt man kan deltage i fester er der dog uenighed om, idet mange deltagere ikke anser det som et problem at være med til disse sociale aktiviteter, fx til julefrokost – man behøver jo ikke drikke alkohol og spise svinekød, blot fordi de andre gør det. Således mener en deltager at:

"Selvom jeg er muslim kan jeg godt tage på diskotek osv., og jeg har også været med til julefrokost og sådan noget. Så tænker folk ikke så

meget på, at jeg ikke må drikke og spise svin osv. Jeg tager bare noget andet end det, der er svinekød." (Elev, pige, Slagelse)

3.4.4 Sammenfatning: Det sociale liv i skolen

Deltagerne oplever det sociale liv i skolen som afgørende for skolegangen, hvad angår både motivationen/lysten til at gå i skole og den faglige indsats. Særligt sammenholdet i klassen udpeges som afgørende for, om man som tosproget følger sig tryg i sin klasse, fordi dette har betydning for, om man tør være socialt og fagligt aktiv, både i og uden for klasselokalet – fx om man tør række hånden op og sige noget i timerne, selvom man ikke taler perfekt dansk.

På et mere generelt plan er det sociale liv i skolen afgørende for, om man føler sig inkluderet i det danske fællesskab. Der eksisterer dog en række barrierer for dette, idet gensidige fordomme opleves at medvirke til at skabe afstand mellem tosprogede og danskere, og i nogle tilfælde skaber social isolation. Både elever og frafaldne oplever den sociale isolation som en vigtig faktor for mange tosprogedes valg om at droppe ud af gymnasiet. I forlængelse heraf oplever mange af deltagerne, at der – til dels på grund af fordomme – sker en næsten automatisk social opdeling mellem tosprogede og etnisk danske elever, som kan være svær at komme ud over. Blandt de tosprogede forklares denne opdeling med, at man som tosproget oplever at have mere til fælles med hinanden end man har med etnisk danske elever, særligt hvis man har samme etnisk/sproglige/kulturelle baggrund. Men opdelingen begrundes tillige med usikkerhed og bekymring over for fx at blive afvist eller latterliggjort, fordi man er anderledes eller ikke helt behersker det danske sprog. Her er det tydeligt, at deltagernes 'anderledes' baggrund bevirker, at de føler sig særligt sårbare overfor afvisning. For nogle af deltagerne skal der derfor en bevidst indsats til for at blande sig med de danske elever, mens det for andre – fx i en klasse med et 'godt sammenhold' – falder mere naturligt.

Opdelingen og fordommene – fx om at tosprogede ikke er lige så dygtige elever som etnisk danske elever – opleves desuden at være med til at øge de tosprogedes problemer, fordi de tosprogede elever dermed hverken i eller uden for skolen får mulighed for at interagere og arbejde sammen med de etnisk danske elever og dermed fx forbedre deres danske sprogkundskaber. Derfor udtrykkes der på tværs af frafaldne og elever et ønske om en større indsats fra lærernes side for at få blandet etniske danske og tosprogede elever i forbindelse med fx gruppearbejde.

Endelig opleves sociale arrangementer at have en vigtig betydning med henblik på at øge 'integrationen' mellem etnisk danske og tosprogede elever. Oplevelsen er dog, at især mange kvindelige tosprogede elever ikke deltager i disse arrangementer, enten på grund af egne eller forældres forventninger om, at der bliver drukket alkohol og at man måske kan komme lidt for tæt på drengene. Flere af særligt de tosprogede elever ser det som et problem, at det sociale liv både i og udenfor skolen i en sådan grad har (/opleves at have) alkohol som omdrejningspunkt, at man ikke har lyst til eller ikke føler sig tryg ved at deltage.

3.5 Religion og kulturel baggrund

3.5.1 Religion

På trods af, at religionen opfattes som vigtig for deltagerne på et personligt plan, oplever de, at religion har meget lille direkte indflydelse på deres skolegang. Omvendt har det en social betydning, der som de andre sociale faktorer har en indirekte faglig betydning.

Den religiøse baggrund, for det store flertal af deltagerne, som er religiøse, lader først og fremmest til at være med til at underbygge oplevelsen af at være anderledes, at være 'fremmed', og således at skabe afstand og fordomme mellem de etniske danskere og de tosprogede elever. Flere af deltagerne giver udtryk for oplevelsen af, at danskerne er meget lidt religiøse og derfor ikke helt forstår, hvad religion betyder for mange tosprogede og derfor også har svært ved at respektere det. Blandt andet anfører enkelte af de kvindelige muslimske deltagere, at de oplever, at nogle danskere har svært ved at respektere, at man har valgt at gå med tørklæde. Som beskrevet ovenfor spiller alkohol- og spiseforbud også en rolle i denne sammenhæng. Omkring brug af tørklæde oplever en kvindelig deltager fx at:

> *"Man prøver at være så social som muligt, men jeg har følt den her afstand med de personer, jeg taler med (...) de tror jeg er undertrykt i hjemmet eller ikke må så meget for mine forældre."* (Elev, pige, København)

Således er religion for nogle af deltagerne en af de faktorer, som opleves at være med til at skabe afstand mellem tosprogede og etniske danskere. Her kommer nogle af deltagerne ind på sagen om Muhammed-tegningerne og integrationsdebatten, der opleves at have sat fokus på og udvidet netop denne afstand. Flere af deltagerne giver udtryk for, at nogle af skolekammeraterne er blevet mere fjendske. Flere oplever sågar, at deres lærere har været fjendtlige over for dem:

> *"Især i den her Muhammed-sag, der har lærerne blandet sig meget. Det er ikke sjovt at sidde der og ikke kunne forklare sig selv, når lærerne siger alt muligt. Det er ubehageligt."* (Elev, pige, Århus)

Omvendt oplever nogle af deltagerne også, at det i sidste ende kan have positive konsekvenser, og flere af deltagerne fortæller, at de faktisk har oplevet en høj grad af opbakning fra etniske danskere i forbindelse med denne konflikt, og at det i sidste ende på mange måder har haft en positiv effekt på sammenholdet:

> *"Sådan noget som Muhammedkrisen kan godt skabe splid mellem udlændinge og danskere, så det kan være svært at få det der sociale samvær. På den anden side kan det også gøre det bedre. Man finder ud af, nåh, vi må bare stå sammen om det her."* (Elev, dreng, Århus)

Deltagerne har forskellige måder at tackle deres religiøsitet på i forhold til skolen. Fælles for deltagerne er imidlertid, at flertallet i videst muligt omfang forsøger at holde deres religion for sig selv og som en privat ting. Nogle af de muslimske deltagere fortæller fx, at de overholder de fem bønner om dagen, men at islam tillader, at man samler sammen, hvis man blot får det 'klaret' indenfor en bestemt tidsramme. Således opsamles flere af bønnerne, til man kommer hjem fra skolen. Dette forklares netop med, at man gerne vil undgå, at der bliver set skævt til en. En elev fortæller:

> *"Jeg tør ikke rigtig* [bede på skolen]. *Folk ville jo få fordomme og sådan noget. Måske ville de tænke noget dumt om mig, hvis jeg gør det. Derfor vil jeg hellere gøre det derhjemme."* (Elev, pige, Århus)

3.5.2 Kulturel baggrund

Den kulturelle baggrund har, som nævnt under "Sprog og svære/nemme fag", en central betydning for evnen til at følge med i undervisningen. Fælles for deltagerne er, at de i større eller mindre grad oplever at mangle de kulturelle referencer, som de etniske danske elever har alene ved at være etniske danskere. Omvendt opleves dette i nogen grad at være noget, man kan gøre en aktiv indsats for at forbedre, fx ved at forsøge at følge med i dansk samfund og kultur, især via de danske medier:

> *"Det kommer an på, hvad man ser eller hvor meget, man følger med i danske programmer (...) Man lærer meget om samfundet af at se det."* (Elev, pige, Århus)

Her lader der dog til at være store forskelle blandt både elever og frafaldne, idet nogle i høj grad har medbragt eller taget en dansk/vestlig kultur/livsstil til sig og således virker 'velintegrerede', mens andre hovedsageligt er orienteret mod deres oprindelige kultur/livsstil og således i en forstand forbliver 'kulturelt' fremmede for dansk kultur og samfund. Flere af deltagerne giver fx udtryk for, at de følger med i dansk samfund og kultur, fx læser danske aviser, følger med i tv-serien "Krøniken" og i kulturhistoriske dokumentarserier som "Husker du", mens andre hovedsageligt er orienteret mod fx medierne fra deres oprindelseskultur qua det, deres forældre ser. Det opleves således ofte at være forældrenes kulturelle orientering som er retningsgivende for deres børns kulturelle orientering:

> *"Det kommer an på, hvad ens forældre helst vil se – de vil have arabisk tv eller noget, der er oversat."* (Elev, pige, København)

Dette kan dog, udover kulturel baggrund, være et socialt og uddannelsesmæssigt problem, idet man kunne formode at lignende problemstillinger gælder etnisk danske børn, som ikke har forældre med en akademisk baggrund eller orientering.

Deltagernes kulturelle baggrund opleves derudover, på linje med religion (der kan opfattes som en del af den kulturelle baggrund), at være en af de faktorer, som er med til at skabe og evt. opretholde oplevelsen af afstand og oplevelsen af at være

'anderledes' i klassen. For nogle er dette særligt tilfældet, hvis man er den eneste med udenlandsk baggrund:

> *"Hvis man nu er den eneste udlænding i klassen, så kan det godt være et problem. For der er en forskel på os, og det vil der altid være. Man kan føle sig lidt anderledes og udenfor. Der er altid noget, du ikke forstår. Det kan godt være med til at bryde dig ned."* (Elev, dreng, København)

Deltagerne giver dog udtryk for en stolthed over deres kulturelle baggrund, der opfattes som en stor værdi i deres liv. Nogle af deltagerne lægger tillige vægt på det positive i, at man som tosproget har to kulturer, som man kan selektere fra og på den måde skabe sin egen gyldne kombination.

3.5.3 Sammenfatning: Religion og kulturel baggrund

Mens deltagerne oplever, at religiøs og kulturel baggrund har en meget lille direkte betydning for deres skolegang, opleves den at have en vigtig indirekte betydning, idet det netop er den religiøse/kulturelle baggrund, herunder sproget, som får tosprogede til at føle sig anderledes – og etniske danskere til at opfatte tosprogede som anderledes. Således er kultur og religion fx nogle af hovedtemaerne hvad angår de tidligere omtalte fordomme, som kan være med til at skabe social isolation.

Den kulturelle baggrund har dog den direkte faglige betydning for skolegangen, at man mangler mange af de kulturelle referencer, som er nødvendige for at kunne følge med i undervisningen (se også afsnittet "Sprog og svære/nemme fag"). For nogle af deltagernes vedkommende opretholdes denne 'mangel' ved, at de, i nogle tilfælde via deres forældre, bevarer deres kulturelle hovedorientering mod kulturen i deres oprindelsesland, hvilket begrænser deres muligheder for at 'samle' de danske referencer op.

3.6 Livet udenfor skolen (job, fritidsinteresser m.v.)

3.6.1 Job i fritiden

Job i fritiden handler for de tosprogede – ligesom for etnisk danske elever, må man formode – basalt set om at skaffe sig penge, først og fremmest til forbrug. Kun enkelte giver udtryk for, at de bidrager til familiens økonomi. Nogle deltagere oplever i den sammenhæng, at det kan være svært at afstemme behovet for penge med hensynet til uddannelsen – og arbejde i fritiden kan således komme til at gå ud over skolearbejdet. Som en elev konstaterer:

> *"Hvis man konstant tænker på penge, kan det få en til hele tiden at arbejde og ikke tænke på skolen."* (Elev, pige, København)

På den baggrund nævner flere deltagere, at de har måttet droppe deres job, i nogle tilfælde fordi deres karakterer faldt. Nogle deltagere nævner også, at de får lommepenge af deres forældre på betingelse af, at de koncentrerer sig om skolearbejdet. Igen formodentlig på linje med de etnisk danske elever.

For nogle vedkommende kommer der dog nogle væsentlige kulturelle forskelle ind, hvad angår job, penge og forbrug, idet der her antydes en ret stærk materiel orientering, som meget let skaber problemer for deres skolegang, fordi den virker demotiverende på deltagernes ønske om at uddanne sig. Flere af især de mandlige deltagere kommer således ind på, at det kan være svært at motivere sig selv til at uddanne sig, når flere af deres tosprogede kammerater allerede har arbejde, tjener penge og dermed har flere penge til rådighed. Her ligger fokus på de materielle behov, som man – sammenlignet med kammeraterne – må 'udsætte' på grund af uddannelsen, fx anskaffelse af egen bil:

> *"Problemet er, at hvis du har venner, som arbejder, så har du et problem. Når de bliver atten, har de tjent 50k op til en bil. Det er det gruppepres der."* (Elev, dreng, København)

Blandt disse kammerater opleves der en slags pres, fordi der ikke er forståelse for, at man hellere vil tage en uddannelse end at tjene penge. Enkelte af eleverne får dermed oplevelsen af, at der end ikke på lang sigt er nogen økonomisk fordel i at uddanne sig, fordi fx danske håndværkere tjener mange penge. Dette opleves at være et problem, som er knyttet til mange unge tosprogedes/udlændinges forhold til uddannelse:

> *"De fleste udlændinge har jo udlændingevenner, og hvis de ikke går så meget op i uddannelse, så kan de jo provokere med 'nå, skal du nu hjem og lave lektier?'"* (Elev, dreng, Århus)

Nogle af eleverne og de frafaldne forklarer, at dette er udtryk for en specifik kultur blandt nogle af tosprogede samfund, hvor der er fokus på at tjene penge og/eller at udnytte systemet, hvor man har en mere 'doven' tilgang til arbejde/uddannelse, og hvor der samtidig er meget lidt status i og forståelse for vigtigheden af uddannelse:

> *"Lad os sige indvandrere, de fleste af dem, de har det sådan, de ældre, der er det sådan 80 eller 70 procent tager det på den måde, at især dem, der er flygtet, de tager det sådan mere, at de skal bare få så mange penge ud af kommunen, og de skal bare sidde og slappe af hjemme, så..."* (Frafalden, dreng)

Erhvervsarbejde opfattes dog ikke blot som en måde at tjene penge på, men beskrives af nogle deltagere tillige som en måde at lære det danske samfund at kende på, at interagere med danskere og træne sit danske sprog og således samlet set at blive bedre integreret i det danske samfund. På lang sigt forventes dette at kunne give bedre

muligheder for at få et job, hvilket virker motiverende, også på skolegangen. To elever fortæller således:

> *"Jeg er telefonsælger (...) Sådan noget med at skulle bruge mit sprog, det har udviklet mit sprog helt vildt."* (Elev, dreng, Århus)

> *"Hvis man har et arbejde, så får man flere erfaringer, tænker ikke kun på skolen, tjener penge, lærer nye mennesker at kende – det er også vigtigt at komme ud i erhvervslivet. Når man søger et arbejde i dag, er det vigtigt at man har nogle erfaringer, ellers er der ikke så stor chance for at få arbejde bagefter."* (Elev, pige, København)

3.6.2 Det sociale liv udenfor skolen

Både job, interesser og samvær med venner og familie i fritiden opfattes blandt mange af eleverne som vigtige for, at gymnasium og skolegang ikke kommer til at fylde hele tilværelsen, men at man også beskæftiger sig med andre ting. Desuden anføres socialt samvær som et helt basalt behov, som er en forudsætning for at man kan fungere som menneske, herunder i skolen, ikke mindst fordi man som tosproget oplever at have behov for ekstra støtte fra venner og familie:

> *"Det er vigtigt, at man vedligeholder det sociale liv, at man har nogle fritidsinteresser. Hvis man kun koncentrerer sig om skolen kan man blive temmelig asocial. Som om du mister alt det – man bliver også psykisk stærk af at have venner, der kan støtte en."* (Elev, pige, København)

Flere deltagere er desuden inde på, at arbejde og fritidsinteresser kan være med til at tvinge en til at lære dels at prioritere – er det pengene eller uddannelsen, der er vigtigst for mig? – dels at strukturere sin tid og være effektiv, så man når det hele. Aktiviteter udenfor skolen kan på den måde virke befordrende og motiverende på ens generelle tilgang til tilværelsen, herunder til skolen:

> *"Hvis du har et arbejde efter skole, så er du meget motiveret og meget præcis, og du lader ikke andet forstyrre dig, når du kommer hjem og skal lave lektier. Du er mere effektiv, eller hvad man skal sige."* (Elev, dreng, Slagelse)

På tværs af elever og frafaldne udtrykkes der dog frustrationer over arbejdspresset i gymnasiet, dels fordi skolearbejdet i gymnasiet opleves at kræve en ekstra stor arbejdsindsats af tosprogede, dels fordi der lægges vægt på både erhvervsarbejde og samvær med venner og familien i fritiden.

Blandt flere af de frafaldne, der som tidligere nævnt i høj grad lader til at have været overladt til sig selv af både skolen og hjemmet og dermed har følt sig ret ensomme, udpeges netop behovet for social samvær som en vigtig årsag til, at de 'valgte' (eller følte sig nødsagede til) at nedprioritere skolen. En frafalden fortæller således:

"Det jeg havde brug for, det var jo, at jeg skulle mødes med dem fra klassen og så lave mine lektier i de grupper. Det gjorde jeg så ikke, fordi jeg ikke følte, jeg var velkommen, og så var jeg sammen med mine venner i stedet for (...) Det var også derfor, når jeg havde fri, at det første jeg gjorde var at ringe til mine venner eller mødes med mine venner. For jeg er et meget socialt menneske, jeg kan godt lide at være sammen med mine venner – ellers var jeg blevet skør. Jeg kan ikke holde ud at gå i skole og kede mig hele dagen og så bare side derhjemme for mig selv bagefter." (Frafalden, dreng)

Flere kom – måske til dels som følge af behovet for social samvær – ganske enkelt til at bruge for meget tid på livet udenfor skolen, på 'sjov og ballade' sammen med vennerne i stedet for på skolen. På den måde kom de gradvist så langt bagud, at de ikke kunne komme tilbage på niveau.

3.6.3 Sammenfatning: Livet udenfor skolen (job, fritidsinteresser, m.v.)

Samlet set lader det sociale liv udenfor skolen til at have meget lidt direkte indflydelse på skolegangen – særligt for elevernes vedkommende, hvor job og fritidsinteresser først og fremmest opleves at have en positiv indflydelse, dels direkte ved at man får trænet sit danske sprog, dels bl.a. på oplevelsen af at være en del af det danske samfund, at være integreret, og dermed indirekte på deltagernes motivation. For enkelte har venner og erhvervsarbejde dog haft en negativ indflydelse, fx fordi de færdes i en omgangskreds/kultur, som ikke anerkender uddannelse som vigtigt, og hvor der fokuseres mere på kortsigtet tilfredsstillelse af materielle behov.

3.7 Motivation og selvdisciplin

3.7.1 Fremtidsdrømme, motivation og målretning

På tværs af elever og frafaldne ses ambitioner og fremtidsdrømme som en vigtig motivationsfaktor, særligt for tosprogede, især fordi oplevelsen er, at man kæmper en hårdere kamp for at gennemføre studiet end tilfældet er for etniske danskere. I den forbindelse kommer deltagerne ind på vigtigheden af selvtillid, selvdisciplin og optimisme, dvs. troen på at det nytter at uddanne sig. En elev forklarer om baggrunden for dette:

"De fleste danskeres forældre har et godt job og en uddannelse. Hos danskere er de bedre til at tale om problemer, og deres forældre er bedre til at sætte sig ind i det, og så det at man bliver behandlet anderledes i skolen, så man er nødt til at tro mere på sig selv." (Elev, dreng, Slagelse)

Som nævnt i afsnittet "Familien og de hjemlige rammer" udgør selve det at få mulighed for 'gratis' at tage en uddannelse, en central og meget positiv motivationsfaktor, både for eleverne selv, men tillige for flertallet af deltagernes familier.

Derudover kommer flere af deltagerne ind på det vigtige i at vide, hvad man skal bagefter, så man kan vælge de rigtige fag på gymnasiet. Her understreger flere af deltagerne vigtigheden af, at man får støtte af lærere eller studievejledere til at finde ud af, hvad man skal bagefter, hvordan man opnår det (fx hvilke fag man skal vælge) og i det hele taget støtte til at fastholde målretningen og motivationen – ikke mindst, hvis man ikke får denne støtte hjemmefra og/eller fra sine venner:

> *"Studievejlederne kan være rigtig gode til at hjælpe en. Det er typisk dem, der sætter skub i en og siger, jeg tror der er noget i dig."* (Elev, dreng, Århus)

På den negative side, i relation til fremtidsdrømmene, står for nogle af deltagerne bevidstheden om, at det er svært at få arbejde, når man har en udenlandsk baggrund og fx har et fremmedartet navn.

> *"Min bror har sendt så mange ansøgninger, og han har gået på universitetet. Jeg får lidt ondt af ham, og hvordan får jeg det så ikke. Jeg kan jo ikke ændre på mit navn."* (Elev, pige, København)

Dette virker demotiverende i relation til at tage sig en uddannelse, for hvis ikke man kan få et job, hvorfor skal man så tage en uddannelse? Også dette opleves at øge behovet for selvtillid, selvdisciplin og optimisme.

Endnu et negativt aspekt, som nævnes, er samfundsdebatten, herunder særligt oplevelsen af en fremmedfjendtlig integrationsdebat, fx som debatten om Muhammed-tegningerne ses som udtryk for. Nogle deltagere giver udtryk for, at de har indtryk af, at den forskelsbehandling, de oplever, til dels skyldes mediernes negative omtale af udlændinge. En deltager giver udtryk for, at hver gang der kommer en fremmedfjendtlig udtalelse fra fx en politiker, virker dette demotiverende:

> *"Altså på grund af samfundsdebatten kan man jo godt stemple sig selv lidt og så bare give op. Det handler om at bryde det der."* (Elev, dreng, Århus)

Det skal dog nævnes, at flere af deltagerne også bruger deres vanskelige situation til at motivere sig selv. En mandlig deltager i København fortæller fx, at han godt kan føle sig lidt ekstra stolt over at være i færd med at gennemføre gymnasiet *på trods* af, at han har langt sværere odds end mange af sine etnisk danske skolekammerater.

"Når jeg tænker over, at jeg er nået så langt alene uden forældrenes hjælp, så bliver man lidt stolt af sig selv." (Elev, dreng, København)

Flere kvindelige deltagere forklarer, at det kan give blod på tanden til at bevise, hvad man duer til som tosproget. En mandlig deltager i Århus fortæller, at han ikke blot motiverer sig ved at sætte sig langsigtede mål om, hvad han gerne vil med sin uddannelse, men også sætter sig mål uge for uge og dermed skaber sig en 'ugentlig' stolthed over at have nået sine mål.

3.7.2 Selvdisciplin

Flertallet af eleverne og de frafaldne er meget bevidste om vigtigheden af selvdisciplin, dvs. at man dels prioriterer uddannelsen/hjemmearbejdet højt i forhold til fx venner og fritidsaktiviteter, dels at man deltager aktivt i undervisningen i klasselokalet, hvilket bl.a. anføres at kræve grundig forberedelse til timerne. Forberedelse og det at deltage aktivt i undervisningen, mener nogle af deltagerne, kan desuden være med til at gøre undervisningen mere spændende, og på den måde kan der skabes en 'god cirkel' (idet passivitet omvendt kan medføre en ond cirkel, hvor man er passiv i timen, fordi undervisningen ikke opleves som spændende, fordi man ikke har forberedt sig og derfor er passiv i timen).

Blandt især flere af de frafaldne er der en vis grad af selverkendelse omkring, at man har været alt for inaktiv i undervisningen, både med hjemmearbejde og i klasseværelset – for flere har der ganske enkelt været for meget sjov og ballade i skolen og udenfor. Dette forklares af nogle med en blanding af umodenhed og manglende bevidsthed om, hvad det egentlig indebærer at gå på gymnasiet, dvs. undervurdering af hvad der kræves, og fx hvor hurtigt man risikerer at komme så langt bagefter, at det er meget svært at komme tilbage på niveau. Flere af de frafaldne og tillige enkelte af eleverne giver således udtryk for, at de oplever et stort spring fra folkeskolen til gymnasiet, og at de ville ønske, at nogen tidligt i gymnasiet havde forklaret dem om, hvad det indebærer/kræver at gå på gymnasiet, fx den arbejdsindsats der kræves frem for fx udelukkende hvilke fag, man har. En frafalden fortæller således:

"Siden folkeskolen har jeg ikke været så glad for de tekniske fag, men jeg var så alligevel begyndt at synes, de var spændende. Så kom jeg ud på HTX, og jeg syntes, de var meget hårde. Jeg blev lidt overrasket. Niveauet var måske lidt for højt på HTX til, at jeg kunne følge med. Men det var måske også min egen indsats, som kunne diskuteres."
(Frafalden, dreng)

3.7.3 Sammenfatning: Motivation og selvdisciplin

Oplevelsen blandt deltagerne er, at fordi man som tosproget kæmper en hårdere kamp for at gennemføre gymnasiet, er man også nødt til i højere grad at motivere og disciplinere sig selv. For tosprogede er der således en kortere og mere direkte vej fra manglende motivation og selvdisciplin til lavere karakterer og dernæst overvejelser om at droppe ud – ligesom vejen til

at komme tilbage på niveau, hvis man blot er kommet en smule bagud, for tosprogede vurderes som særlig lang og hård. Man er med andre ord fra start i en underskudssituation, der sammenlignet med etnisk danske elever opleves at bevirke, at der kræves en bevidst og konstant indsats for at opretholde modet og selvdisciplinen, hvis man ønsker at gennemføre sin gymnasiale uddannelse.

4. Behov for og ønsker om tiltag

Denne del af rapporten handler om, hvad gymnasieskolerne ifølge deltagerne kan eller bør gøre med henblik på at støtte de tosprogede elever i deres skolegang. I denne del gennemgås de behov og ønsker om tiltag, som deltagerne giver udtryk for på tværs af elever/workshops og frafaldne/enkeltinterviews.

Gennemgangen tager udgangspunkt i en generel diskussion af, hvad det er for en støtte, man som tosproget elev oplever at have behov for. Nogle af tiltagene eksisterer allerede på en eller flere af de skoler, som deltagerne i undersøgelsen kommer fra, og er derfor blevet diskuteret med udgangspunkt i deltagernes egne erfaringer med og vurderinger af disse tiltag. Andre tiltag er deltagernes egne forslag til, hvad de som tosprogede oplever at have behov for.

For elevernes vedkommende gælder det, at elevernes egne forslag først blev diskuteret, hvorefter de tiltag, som eksisterer på hver af de skoler, som eleverne kommer fra, blev diskuteret. Som nævnt i indledningen medførte et begrænset antal deltagere fra hver skole og ikke mindst en generelt begrænset bevidsthed om de tiltag, der er iværksat, at den skolespecifikke diskussion af tiltagene foregik på et ret spinkelt grundlag. På den baggrund har vi valgt at placere gennemgangen af det skolespecifikke input i bilagene til rapporten. Den følgende gennemgang er således, som nævnt, en gennemgang af de ønsker og behov, som deltagerne gav udtryk for *på tværs* af workshops.

For de frafaldnes vedkommende blev der tilsvarende først spurgt til, hvilke tiltag den enkelte deltager selv mente, kunne bidrage til at støtte tosprogede og andre elever med behov for støtte, hvorefter en liste med mere generelle forslag blev diskuteret.

Gennemgangen af tiltagene er, udover et indledende overordnet afsnit, opdelt i følgende overordnede temaer:

- Faglig støtte
- Social støtte og særlige hensyn til tosprogede elever
- Støtte i undervisningen
- Sociale arrangementer
- Forberedelse på gymnasiet

Det skal nævnes, at nogle af de gennemgåede tiltag allerede er berørt i del 3, idet de naturligt indgik i diskussionen af, hvad det er for faktorer, der har betydning for skolegangen.

4.1 Overordnet: *Behov* for, men i mindre grad *ønske* om særlig støtte til tosprogede

Det er tydeligt blandt deltagerne, at mange på den ene side giver udtryk for, at de ikke selv har behov for hjælp, på den anden side tydeligt giver udtryk for en lang række behov for særlig støtte, jf. fx diskussionerne beskrevet i del 3. Når mange, på trods af et stort behov, ikke efterspørger denne støtte, hænger det formodentlig sammen med en række faktorer:

- Som tosproget har man et stort behov for oplevelsen af at tilhøre fællesskabet, og man ønsker derfor ikke at udstille/sætte fokus på sin anderledeshed ved at opsøge 'særlig støtte'. På den baggrund er opfattelsen blandt mange af deltagerne, at skolens tiltag skal være rettet til alle, der har behov for støtte, ikke kun tosprogede, med henblik på at undgå en (yderligere) fokus på 'anderledesheden'. En elev forklarer:

  "Hvis man siger, at de tosprogede har brug for hjælp, så deler man os jo op, og vi føler os jo som danskere..." (Elev, pige, København)

- Som beskrevet under "Støtten til de tosprogede" i del 3 giver mange deltagere udtryk for at de nødigt vil virke dumme – hvis man stiller for mange dumme/opklarende spørgsmål, hvilket man som tosproget kan have et særligt behov for, er man bekymret for at elever og lærere opfatter en som dum – hvilket i sidste ende kan smitte af på karakteren. Enkelte mener at have været udsat for dette.
- Speciel støtte opleves i forlængelse heraf normalt at være for de 'dårlige/svage' elever, dvs. de mindre dygtige elever. Hvis man modtager speciel støtte, kan man selv – og andre – få opfattelsen af, at man tilhører de 'svage' elever. Som nævnt under "Det sociale liv i skolen" i del 3, har mange af deltagerne oplevelsen af, at man som tosproget næsten pr. automatik bliver opfattet som en 'dårlig' elev. Behovet for ekstra støtte kan underbygge den opfattelse.
- En sidste faktor, der kunne peges på, er, at mange tosprogede føler, at de i forvejen har så hårdt et arbejdspres for at følge med i undervisningen fra dag til dag, at de ganske enkelt ikke føler overskud/lyst til at opsøge ekstra støtte (=ekstra skolearbejde). Som beskrevet under "Livet udenfor skolen" i del 3 lægger mange af deltagerne vægt på, at gymnasiet og skolen ikke kommer til at fylde hele deres tilværelse.

Alligevel mener nogle af deltagerne, at tosprogede rent faktisk har nogle særlige behov, hvorfor disse deltagere mener, det kan være en fordel at målrette nogle tiltag til tosprogede. Her pointeres det dog, at hvordan et sådant tiltag/tilbud om støtte modtages – og dermed benyttes – af de tosprogede ikke blot afhænger af selve tiltaget, men tillige af, hvordan det bliver *præsenteret* (tilbudt). Fx har flere af især de mandlige elever oplevet det som nedværdigende at blive opfordret til at deltage i ekstraundervisning eller lignende. Bl.a. fordi de har en følelse af at blive "hængt ud" som 'dårlige'/anderledes elever frem for at være en integreret del af resten af klassen:

"Det er fedt nok, at han [læreren] *synes, vi skal tage derop, men det var måden, han sagde det på. Sådan nedværdigende, at vi skulle skilles fra de andre."* (Elev, dreng, Århus)

I nogle tilfælde opleves et støttetiltag som lektiecaféen endvidere at blive anvendt som en straf, som tildeles ved for meget fravær. Dette skaber selvsagt mindre interesse for frivilligt at benytte sig af tilbuddet. I det omfang et tilbud om støtte således kan

præsenteres mere pædagogisk, er vurderingen fra deltagerne, at man vil være mindre tilbøjelig til at afvise ekstra støtte. Som en elev forklarer, handler dette bl.a. om stolthed. Det gælder om at få skabt en tryg atmosfære (jf. "Det sociale liv i skolen" i del 3), hvor det, at søge støtte, er 'i orden' – eller hvor der måske ligefrem kan ses en styrke i, og et formål med, at 'turde' søge støtte eller bede om hjælp. En elev forklarer:

> *"Det skal jo være, så man har lyst. Man skal kunne stå frem og sige, jeg kan ikke finde ud af det her, og det tør mange ikke pga. deres stolthed. Det gjorde jeg heller ikke til at starte med. Men folk skal indse, at hvis man fortsætter sådan her, så ryger man ud. Man giver noget andet skylden. Det gjorde jeg i hvert fald til at starte med."* (Elev, dreng, Slagelse)

4.2 Faglig støtte

4.2.1 Lektiecafe

På tværs af deltagerne i undersøgelsen kender de fleste deltagere til lektiecafé, og de ser det generelt som en mulighed for alle elever, uafhængigt af om man er tosproget eller ej. Det er dog ikke alle steder, at tilbudet stadig eksisterer. Stort set alle deltagere – både elever og frafaldne – er positivt stemte overfor tilbudet om lektiecafé, men af forskellige årsager. Alligevel er det kun nogle af eleverne, der siger, at de bruger lektiecaféen:

- De fleste elever og frafaldne har brugt den for at få konkret hjælp til et fag, de har svært ved – især matematik og sprogfag, herunder især dansk.
- Andre pga. det socialt frugtbare og hyggelige ved at mødes med andre med lignende problemer og/eller fagligt svage områder, hvor man kan hjælpes ad med at løse opgaverne og evt. få hjælp af en lærer. Som nævnt under "Det sociale liv i skolen" i del 3 opleves et af problemerne ved den sociale og dermed faglige isolation, som nogle af deltagerne oplever, at være at man ikke har nogen at lave lektier sammen med – at man ingen har til at 'hjælpes ad' om lektierne sammen med.

Mange, især mandlige, elever vælger *ikke* at benytte lektiecaféen. Dette angiver de forskellige deltagere en række forskellige begrundelser for:

- *Praktiske årsager/tidsmangel:*
  - De er trætte efter skole og vil hellere hjem.
  - De har arbejde efter skole, som skal passes.
  - Caféen er åben for sjældent, fx er én gang om ugen ofte ikke nok.
  - Det er et tilbud, der kun gælder 1. års studerende.

- Dårlig information om dens eksistens, samt hvornår de forskellige faglærere er til stede.
- Det i forvejen hårde arbejdspres i gymnasiet.

- *Personlige/sociale årsager:*
  - Deltagerne føler sig som – eller er bange for at blive stemplet som – ”dumme”/svage/anderledes ved at henvende sig til lektiecaféen (stolthed)
  - De benytter sig i stedet af venner, ældre søskende eller bekendte, der kan hjælpe dem med det, de har svært ved (primært eleverne).

> *”Jeg hørte nogen som mobbede én af mine veninder, fordi hun var taget til lektiecafé... jeg ville ikke være den [som bliver mobbet], så jeg prøvede at gøre mit bedste derhjemme.”* (Frafalden, pige)

- *Faglige årsager:*
  - Nogle deltagere oplever, at der ikke altid er den faglærer til stede, man har brug for.

> *”Altså selve skolen prøvede lidt hist og pist fx det med at lektiecafeen var der. Men alligevel fik man jo fx en matematiklærer en dag, hvor man skulle have hjælp i fx tysk, og han var ligeså dårlig til tysk, som jeg var.”* (Frafalden, dreng)

  - Nogle deltagere oplever, at der ingen lærere er til stede i deres lektiecafé. Caféen er i stedet baseret på, at eleverne hjælper hinanden, hvilket gør den mere egnet til specifikke fag med konkrete opgaveløsninger som fx matematik, men ikke nødvendigvis fx dansk stil.
  - Nogle deltagere er bange for, at lærerne skal opdage, hvor dårlige de er til faget – ved at de stiller spørgsmål og får rettet deres fejl i lektiecaféen (især drengene).
  - Stolthed: Deltagerne angiver, at de ikke har behov for lektiecaféen (stolthed)

Især mange frafaldne har oplevet, at lektiecaféen på deres respektive skoler var svær at bruge til noget, og at skolerne sjældent stiller de ressourcer til rådighed, som er nødvendige for, at eleverne kan få den hjælp, de har brug for. For dem drejer det sig specielt om manglende lærerressourcer til at tage sig af den enkelte elevs konkrete problemer samt risikoen for at blive skilt ud fra klassen ved at blive stemplet som ”svag”, fordi man opsøger hjælp.

Nogle af de mandlige elever foreslår, at man for at imødekomme den generelle lærermangel i lektiecaféen og for at gøre det mere attraktivt at komme der, kan lade 3. års elever eller nuværende universitetsstuderende være tutorer eller hjælpelærere for de yngre elever og dermed udfylde både et fagligt såvel som moralsk formål. Disse kan bl.a. fungere som en slags ”rollemodeller”. Samtidig føler deltagerne, at det vil være lettere at få stillet alle de ”dumme” spørgsmål, fordi de ikke behøver at frygte, at karakteren kan falde.

Nogle elever mener desuden, at nogle drenge bliver væk på grund af stolthed og kan have svært ved at indrømme behovet for hjælp. Desuden kan det virke afskrækkende på nogen, at der er så få andre drenge i caféen – dermed bliver det 'mest for piger'.

Nogle af deltagere mener dog, at man kan imødekomme denne stolthed, ved at det fx er 3.g'ere, der promoverer caféen frem for kun lærere. De mener, at det kan have en positiv afsmitning på de elever, der evt. ikke selv ønsker at deltage pga. deres stolthed, hvis andre tosprogede har positive personlige erfaringer med caféen– bl.a. fordi de føler sig mere ligeværdige. En elev siger:

> *"Det er en god ting, at vi bliver inddraget i det. Lærerne har erfaret, at eleverne kan tage det på en forkert måde, hvis de siger til en elev, at det ville være klogt at gå ned i lektiecaféen. Når man som 3.g'er har fået noget ud af det, så ser de også op til os. Vi fungerer jo lidt som rollemodeller."* (Elev, dreng, Århus)

Desuden oplever nogle, at det, at engagere sig, har en selvforstærkende effekt: De elever, der engagerer sig i caféen og andres problemer, øger samtidig deres selvværd, fordi de får en oplevelse af medansvar og at kunne gøre en forskel.

Nogle frafaldne peger ligeledes på, at det er skolens ansvar i højere grad at integrere lektiecaféen som en naturlig del af selve uddannelsesforløbet – et tiltag, der foreslås kombineret med en øget satsning på etableringen af læsegrupper.

Flere mandlige elever tilføjer dog, at det i høj grad er op til en selv at gøre noget ved det, og at læreren i caféen skal opfordre til selvstændigt arbejde. En elev mener således at:

> *"Lektiecafeen er ikke en dårlig ide, men der skal være fokus på, at læreren får eleven til at foretage noget selvstændigt arbejde. Eleven skal ikke bare have de centrale punkter stukket i hånden, men læreren skal lære eleven at finde frem til de centrale punkter. Han skal ikke bare sige, hvad eleven skal skrive. Han skal lære eleven at gøre det selv."* (Elev, dreng, Århus)

Der er således enighed om, at lektiecaféer kan fungere som en tryg og effektiv ramme for såvel faglig som social sparring. Både de frafaldne og elevernes oplevelser peger på, at en sådan ramme er vigtig for at inkludere selv de svage elever i skolens fællesskab. Som det er nu, oplever nogle deltagere, at lektiecaféer er for dårlige elever. Er man således allerede socialt isoleret fra fællesskabet i klassen, kan det virke ekstra ekskluderende og pinligt at søge om hjælp. Fungerer lektiecaféer i højere grad som en naturlig del af skoledagen for *alle elever* – dvs. at alle opfordres til at benytte lektiecafeen (og der gøres noget ekstra hyggeligt ud af den) – er der således mulighed for, at de kan skabe ramme for fællesskaber på tværs af både svage og stærke elever samt kulturel baggrund. En frafalden, der er begyndt på en ny uddannelse fortæller:

> *"Jeg bruger den, selvom jeg ikke har nogen problemer, fx er jeg rimelig skrap til matematik nu, men alligevel bruger jeg den til at få lavet mine lektier... Hvis jeg får en matematikopgave for til næste uge, så tænker jeg, så kan jeg lige så godt lave den her med det samme. Så får vi en form for hygge ud af det, og så er det ude af verden... det er meget nemmere, hvis lige man sidder et par stykker sammen."* (Frafalden, dreng)

Behovet for, at lektiecafeen er for alle står dog i modsætning til de særlige behov, som tosprogede har sammenlignet med etnisk danske elever. Når der alligevel kun er få deltagere, som efterspørger en lektiecafé specifikt målrettet til tosprogede hænger det, som tidligere nævnt, sammen med, at man ikke ser sig selv/ikke ønsker at se sig selv/ikke ønsker at blive set som 'svag elev', og at man ikke ønsker at skabe yderligere fokus på sin anderledes baggrund. Ikke desto mindre har nogle elever positive erfaringer med en lektiecafé alene for tosprogede, en såkaldt 'tosprogscafé' (for uddybning, se bilagene til rapporten: "Århus Statsgymnasium"), hvilket igen understreger, at opfattelsen af et tiltag i høj grad afhænger af, hvordan tiltagene præsenteres – med andre ord: At tiltag specifikt rettet til tosprogede ikke behøver at blive opfattet som stigmatiserende.

4.2.2 Mentor – eller tutorordning (ældre elever tager sig af yngre)

En mentor/tutor ordning for og med tosprogede vurderes generelt som en måde, hvorpå man som tosproget første års elev kan få glæde af de ældre (tosprogede) studerendes viden og erfaringer, og der vil samtidig blive skabt rollemodeller for gennemførelsen af skoleforløbet på et meget tidligt stadie, hvilket nogle mener, vil virke motiverende:

> *"Så kunne man se, at der rent faktisk er udlændinge oppe på 3.g.niveau."* (Elev, dreng, Slagelse)

Desuden er vurderingen, at mentorordninger kan skabe et større fællesskab på tværs af klasser og årgange. Der er således generelt stor interesse for at benytte sig af mentorordninger.

De frafaldne er endog meget positive overfor en mentorordning, da mange oplever at stå alene med sociale såvel som faglige problemer. De fleste oplever, at forældre og søskende kun viser lille eller ingen støtte i forhold til deres skoleliv. Samtidig føler mange, at de sjældent kan tale med lærere og skolevejledere om deres faglige og særligt sociale problemer. På baggrund af dette bliver en mentorordning derfor positivt modtaget blandt de fleste frafaldne, selvom ingen har oplevet det som en konkret mulighed på deres respektive skoler.

De frafaldne efterlyser med mentorordningen ældre, erfarne elever, som formår at udfylde de huller, som de føler studievejledere og lærere ikke altid formår at udfylde. De efterlyser især samtaler, som udover at tage fat om faglige problemstillinger, tager fat om problemer af social og kulturel karakter. Nogle af de frafaldne efterlyser en

mentor/rollemodel med anden etnisk baggrund end dansk, fordi de oplever, at deres problemer i skolen nogle gange er knyttet til deres kulturelle baggrund. For enkelte frafaldne er mentorens etniske baggrund af mindre betydning. Vigtigst er det imidlertid, at man hos mentoren kan finde faglig såvel som social sparring. En frafalden forklarer:

> *"Jeg ville snakke om næsten alt. Både fagligt og hvordan han/hun håndterede familien. Og familien sammen med skolen. Det ville være fedt... hvis nu han havde den samme kultur og religion, så kunne det godt hjælpe noget."* (Frafalden, dreng)

Samtidig mener nogle frafaldne, at mentorordningen sammen med studieordningen ville være med til at styrke selvtilliden og håbet om at gennemføre en uddannelse blandt de tosprogede, da en mentor også ville kunne fungere som en slags rollemodel. En frafalden beskriver det således:

> *"Det kunne være meget effektivt, for så taler man ikke bare med en studievejleder, der prøver at få en på rette spor, som måske aldrig selv har gået på gymnasiet. Så er det rart at tale med en, som næsten lige har været det igennem, og som kan sige, sådan havde jeg det også, og jeg kom ud med et godt gennemsnit alligevel. Det kunne være meget rart."* (Frafalden, dreng)

4.2.3 Lektiehjælp om aftenen

Enkelte mandlige elever synes, at lektiehjælp/lektiecafé bør flyttes til om aftenen, frem for umiddelbart i forlængelse af skoletiden. De fremhæver, at man kan nå hjem og "tanke op", hvis man placerer lektiehjælpen om aftenen frem for lige efter skole, hvor de tit er meget trætte. De mener, at det vil gøre dem mere motiverede til at få ekstra hjælp i fx lektiecaféen, hvis de har en naturlig pause om eftermiddagen, hvor de kan spise og slappe lidt af. Alligevel vurderer kun et par stykker, at de rent faktisk ville benytte sig af det, idet de andre ikke mener, de har behovet for hjælp (jf. indledende diskussion om årsager til manglende benyttelse af tilbud om støtte). Flere af de mandlige deltagere tror desuden ikke på, at lektiehjælp om aftenen er sagen, da de tror, at de vil have svært ved at komme af sted igen, når de først er kommet hjem. Endelig kunne man formode, at visse tosprogede kvinder vil have svært ved at deltage i lektiecaféen om aftenen pga. eventuelle restriktioner hjemmefra.

4.2.4 Personlig samtale og evaluering

Enkelte mandlige elever samt flere frafaldne efterspørger, at lærerne jævnligt tager en personlig samtale med eleverne om eventuelle faglige problemer, og hvad der i givet fald kan gøres. På nogle skoler gennemføres der fx screeninger og test med, efter hensigten, opfølgende samtaler, hvilket opfattes som en god måde, hvorpå man kan få

udpeget eventuelle svage områder, hvor eleven skal gøre en ekstra indsats for at forbedre sin karakter. En frafalden forklarer således:

> *"Jeg synes, man skal have flere individuelle evalueringer. Det kan godt være, man synes, man skal bruge meget tid på det, hvis alle elever skal igennem. Men man får også mere ud af det, tror jeg... det er en meget vigtig del af skolegangen, at man har styr på de enkelte elever. Hvis eleven har problemer med et eller andet, så er man opmærksom på det som lærer og kan prøve at tage fat i det."* (Frafalden, dreng)

Desuden er deltagernes vurdering, at de vil få oplevelsen af, at læreren viser individuel interesse og opmærksomhed ved på eget initiativ at gøre noget aktivt for at hjælpe sine elever, hvilket i sig selv vil virke motiverende.

4.2.5 Feedback

På linje med ønsket om personlig evaluering lægger nogle af eleverne vægt på, at man får grundig feedback fra lærerne på sit skolearbejde. Det er meget svært at forbedre sig uden, idet man, hvis man kun får en karakter, ikke har mulighed for at vide, hvad man har gjort rigtigt og forkert, og hvor man bør sætte ind med henblik på at forbedre sig. Flere af disse elever oplever, at man især på skriftligt arbejde ofte kun får en karakter uden yderligere kommentarer.

4.2.6 Mere dansk-undervisning specifikt rettet mod tosprogede

Nogle elever nævner spontant, at det ville være en god ide, hvis man som tosproget kunne få stillet en dansklærer til rådighed fx to gange om ugen.

4.2.7 Ekstra danskundervisning som 'erstatningsfag'

På baggrund af det i forvejen hårde arbejdspres, efterlyser nogle af de kvindelige elever muligheden for, at man i stedet for, efter deres opfattelse, mindre vigtige fag som "design" og "musik" kan få ekstra danskundervisning, hvis man har behov for det. Dette vil skærpe motivationen og interessen for at deltage, da det ligger *i skoletiden* frem for efter skole, dvs. som en yderligere arbejdsbyrde.

4.2.8 Støttelærere i undervisningen ('to-lærerordning')

Enkelte kvindelige elever nævner, at det kunne være en god idé, hvis man i timerne havde en ekstra lærer, der kunne hjælpe de svage elever undervejs, da de mener, det vil skabe større motivation. Bl.a. fordi man så kan få "ekstraundervisning" *i* skoletiden, når problemerne opstår, og fordi man dermed undgår at dele klassen op i gode og dårlige elever.

4.2.9 Bedre mad i kantinen

Enkelte mandlige elever efterlyser bedre og sundere mad i kantinen. Salatbar og varme retter (helst med halalkød), i stedet for blot det nuværende slik og kager vil gøre det lettere for bl.a. de muslimske tosprogede at blive længere på skolen og klare sig igennem uden at blive for trætte. De mener, det vil styrke koncentrationen og engagementet i timerne og gøre dem mere motiverede til at benytte sig af fx lektiecaféens tilbud.

4.2.10 Sammenfatning: Faglig støtte

Hvad angår faglig støtte er det tydeligt, at der eksisterer et særligt behov for faglig støtte blandt de tosprogede, særligt hvad angår faget og sproget dansk. For nogle af disse ønsker om tiltag gælder det, at de ved relativt enkle midler må formodes at kunne imødekommes. Fx giver deltagerne udtryk for et stort behov for grundig feedback i såvel detaljen (fx skriftlige afleveringer) som mere overordnet (i form af fx personlige samtaler), så man som tosproget får et klarere indtryk af, hvordan man kan blive dygtigere og dermed forbedre sine karakterer.

Der eksisterer dog en række både psykologiske, sociale og praktiske barrierer overfor brugen af mange af de eksisterende tiltag, som det derfor kræver en særlig indsats at overkomme. Her er det tydeligt, at måden, hvorpå støtten tilbydes, har afgørende betydning for, om man vælger at tage imod støtten, særligt med henblik på at undgå oplevelsen af social stigmatisering (som fx 'svage' eller 'anderledes' elever), når man som tosproget – eller etnisk dansk elev – vælger at benytte sig af tilbud om støtte.

Mange af deltagerne har dog forsøgt at benytte sig af nogle af tiltagene, fx lektiecafé, men oplever at have haft begrænset succes med det, fordi oplevelsen er, at tiltagene ikke var gode eller fyldestgørende nok. Således eksisterer der også her en udfordring.

Samlet tyder meget på, at det i høj grad gælder om at gøre tosprogede elever socialt trygge nok til, at de tør overvinde deres stolthed og tage imod den faglige støtte, som langt de fleste deltagere giver udtryk for at have behov for. Meget peger således på, at social støtte er en af forudsætningerne for, at deltagerne vælger at benytte sig af tilbud om faglig støtte.

4.3 Social støtte og særlige hensyn til tosprogede elever

4.3.1 Modarbejdelse af diskrimination og social isolation

Flere frafaldne peger på, at lærerne ofte er en medvirkende faktor i den følelse af social isolation, som nogle elever oplever. Derfor står den enkelte lærer med en udfordrende opgave i forhold til så vidt muligt at fungere som en inkluderende faktor, der er med til at nedbryde barrierer frem for at bidrage til opbygning af barrierer.

Flere frafaldne oplever fx, at de er blevet udsat for diskrimination. I hvilket omfang diskriminationen er reel eller et udtryk for fejlfortolkninger er svært at vurdere, men læreren opleves at have en vigtig indflydelse på, om man oplever diskrimination eller

ej. Bl.a. roser nogle frafaldne deres lærere for at modarbejde diskrimination af tosprogede under klassediskussioner. En frafalden forklarer fx:

> *"Når der var diskussion, så gjorde de [andre elever] grin med kultur og sådan. Men lærerne sagde, at de ikke skulle gøre det, og der var også andre elever, der sagde, at de ikke skulle gøre sådan noget."* (Frafalden, pige)

På den måde opleves læreren i høj grad at være ansvarlig for at sætte en ordentlig 'tone' i klassen – fx om det er legitimt eller ikke legitimt at diskriminere, fx gøre grin med, tosprogede elever. Når læreren ikke griber ind overfor diskrimination, legitimeres diskriminationen indirkte.

4.3.2 Større lærerforståelse for tosprogede elever

På tværs af køn mener mange elever, at en større forståelse for tosprogedes baggrund og eventuelle faglige, sproglige og sociale problemer, kunne styrke motivationen blandt de tosprogede i undervisningen. Nogle foreslår lærerkurser om tosprogethed eller flere tosprogede lærere generelt, da man forventer, at de har en større forståelse for, hvordan tosprogede skal motiveres.

En elev har fx positive erfaringer med en tosproget lærer, der i højere grad hjælper eleverne til forståelse frem for at overlade løsningen af opgaverne til eleverne selv. En anden elev mener i forlængelse heraf, at man umiddelbart vil føle sig mere tryg ved en tosproget lærer. Andre elever er dog forholdsvis skeptiske overfor tosprogede lærere, da de har erfaring med, at disses danskudtale ikke altid er god nok – de frygter derfor, at tosprogede lærere ikke vil gavne deres egen udtale, men snarere vil forringe den.

4.3.3 Personlige samtaler/coaching

Flere frafaldne ytrer ønske om, at man i løbende samtaler kan tage fat i mere personlige, sociale årsager, der kan øve indflydelse på elevernes skolegang. Dette kan muligvis bidrage til, at mere personlige faktorer, som påvirker skolegangen negativt, også bliver taget under behandling:

> *Jeg ville ønske, at de blandede sig i mit sociale liv, så kunne de måske hjælpe mig bedre."* (Frafalden, dreng)

Der er ikke nogle klare indikationer blandt de frafaldne om, hvem der skal forestå samtalerne. Dette kan efter alt at dømme både være lærere, studievejledere og mentorer. Dog angiver nogle, at de godt ville have haft mere feedback fra især lærernes side – en støtte og coaching, der eventuelt kunne have hjulpet dem igennem uddannelsen. En frafalden forklarer således at:

"Jeg ville ønske, at lærerne havde sagt noget til mig. Ikke skolen i sig selv, men at lærerne havde sagt noget til mig." (Frafalden, dreng)

Nogle af de frafaldne vurderer således, at samtaler ville have været en stor hjælp i forhold til at kunne gennemføre uddannelsen. Især hvis samtalerne var mere individuelt tilrettelagt, ville den enkelte elev i højere grad kunne udtrykke sine overvejelser og eventuelle bekymringer.

4.3.4 Sammenfatning: Social støtte og særlige hensyn til tosprogede elever

Basalt set handler den sociale støtte, som deltagerne efterspørger om to ting. For det første at man som skole/lærer er opmærksom på tosprogedes sårbarhed/følsomhed overfor diskrimination og social isolation og gør en indsats for at undgå dette. For det andet, at lærere i det hele taget har og udviser en forståelse for tosprogedes anderledes udgangspunkt – at man som tosproget føler sig 'forstået'. På baggrund af den i del 3 beskrevne oplevelse af mangel på støtte i hjemmet er det desuden bemærkelsesværdigt, at flere af de frafaldne peger på samtaler og coaching som noget, der kunne hjælpe dem.

4.4 Støtte i undervisningen

4.4.1 Autoritet og empati

Flere elever og frafaldne, især blandt pigerne, efterlyser mere ro i klassen. De føler ofte, at lærerne ikke altid formår at skabe den respekt og disciplin, som er nødvendig, for at de kan følge med og koncentrere sig i timerne. I stedet er oplevelsen blandt disse deltagere, at mange lærere enten lader sig styre af nogle enkelte dominerende elever eller opgiver og koncentrerer sig om dem, der klarer sig bedst i timerne.

Nogle frafaldne mener, at lærerne skal påtage sig en mere autoritær og styrende rolle over for eleverne for på den måde at skabe en mere koncentreret undervisning. Dog skal læreren ikke være overdreven streng, da eleverne på den måde kan føle, at de bliver hakket unødigt på, hvilket virker forstærkende på følelsen af at blive ekskluderet. Behovet er derfor, at læreren forstår at give et disciplineret indtryk og samtidig udvise en åbenhed og forståelse for elever med problemer.

Således er idealet, hvis læren forstår at skifte mellem en styrende og mere empatisk rolle. Endvidere udtrykker eleverne generelt et behov for, at læren udviser interesse og støtte, og at dette kan være en motiverende faktor, især hvis læreren på eget initiativ tager kontakt til eleven. Omvendt virker det demotiverende, hvis læreren virker ligeglad. To frafaldne udtrykker det således:

> ”[At læreren opsøgte mig og dermed viste interesse for mig] *gav mig et lille kick, så følte jeg, at jeg også havde et ansvar over for ham.”* (Frafalden, dreng)

> *”Eller* [at lærerne] *bare viste, at de ikke var ligeglade med, om jeg gik i klassen eller ej. For det var sådan, jeg havde det. At de var ligeglade.”* (Frafalden, dreng)

4.4.2 Lærerstyrede gruppedannelser i klasserne

Som nævnt i del 3 (under ”Fællesskab og fordomme”), efterlyser både elever og frafaldne, at lærerne påtager sig en mere styrende rolle i relation til gruppedannelse i forbindelse med faglige opgaver. Nogle af de frafaldne føler sig meget tilsidesat i denne sammenhæng, da de oplever det som vanskeligt at blive optaget i de faglige grupper, der dannes af de øvrige elever. Dette giver såvel sociale som faglige problemer.

Når læreren opdeler på tværs af etnicitet opleves/forventes det at give de tosprogede og etniske danskere mulighed for at lære hinanden at kende, og dermed give mulighed for at etablere venskaber på tværs af etnicitet. Ud over det sociale aspekt heri, oplever mange af deltagerne dette som en afgørende faktor for, på et generelt plan at blive mere integreret i det danske samfund, herunder at forbedre sine danskkundskaber:

> *”Det allervigtigste er, at man har nogle kammerater, man kan lære det danske sprog af. Jeg har lært meget af mine danske veninder. Det spiller en rigtig stor rolle.”* (Elev, pige, København)

For det andet giver det de tosprogede mulighed for at arbejde sammen med den gruppe af elever, der med reference til en gruppe af etnisk danske elever, der klarer sig godt i skolen, kaldes for ’de gode elever’. Dette ser flere af deltagerne som en mulighed for at lære af disse elever. Her lader nogle af deltagerne til ganske enkelt at være interesserede i at finde ud af, hvordan man i det hele taget bærer sig ad med at blive en ’god elev’ – hvad man gør, hvordan man tænker, osv.

4.4.3 Sammenfatning: Støtte i undervisningen

De to behov, som deltagerne giver udtryk for, handler begge om et behov for større lærerstyring, idet manglende styring opleves at kunne gå ud over de tosprogede, fagligt såvel som socialt. Ønsket om lærerstyret gruppedannelse i klassen kan desuden ses som et konkret bud på, hvordan læreren kan modarbejde diskrimination og social isolation.

4.5 Forberedelse på gymnasiet

4.5.1 Flere ressourcer til danskundervisning og lektiehjælp allerede i folkeskolen

Da mangel på tilstrækkelig kompetence i det danske sprog i høj grad præger elevernes oplevelse af, om de har problemer eller ej, føler flere, at der allerede på et meget tidligt stadie i folkeskolen bør tilbydes ekstraundervisning i dansk for tosprogede – både hvad angår grammatik, tekst- og samfundsforståelse. De mener, at det kan være svært at få tid til "ekstra-undervisning", når man først er påbegyndt en gymnasial uddannelse, da de obligatoriske fag i forvejen kræver meget tid. Derfor fremhæver især eleverne, at forebyggelse er bedre end lappeløsning, da man dermed har større chance for at "overleve" og tilmed få gode karakterer på en gymnasial uddannelse, fordi man dermed kan fokusere på det essentielle på lige fod med andre elever.

4.5.2 Brobygning mellem folkeskolen og gymnasial uddannelse

Blandt flere af eleverne nævnes brobygningen som en positiv måde, hvorpå man kan forberede eleverne på deres fremtidige valg af uddannelse. Især hvis det har en vis varighed, fx en til to uger, hvor man indgår i uddannelsen på lige fod med de eksisterende elever, i stedet for blot at høre et foredrag om uddannelsen af en lærer på skolen. Mange af eleverne erklærer at have haft stor glæde af en sådan brobygningsordning.
Flere frafaldne, som ikke har deltaget i et brobygningskursus vurderer tilsvarende, at en bedre forberedelse til en gymnasial uddannelse havde kunnet hjælpe dem i forhold til at træffe et mere realistisk valg, der i højere grad svarede til deres forventninger med hensyn til uddannelse. Bl.a. fordi de tror, at det havde bidraget til en bedre fornemmelse for arbejdsmængden og de faglige krav på gymnasiet.

4.5.3 Sammenfatning: Forberedelse på gymnasiet

Deltagernes pointe er her, at en stor del af forklaringen på, at mange tosprogede oplever faglige problemer i gymnasiet, kan være, at de ikke har været ordentligt forberedt fra folkeskolen. Derfor efterspørges det, at der sættes ind allerede i folkeskolen, så man som tosproget er på niveau, når man når gymnasiet. Der er desuden stor opbakning til og meget positive erfaringer med brobygningskurser, der opfattes som afgørende for, dels at man vælger den rigtige uddannelse, dels at man får et bedre indtryk af de faglige krav, der stilles på gymnasiet.

4.6 Sociale arrangementer

4.6.1 Kulturaften og lignende sociale arrangementer

De fleste elever og frafaldne oplever det som positivt, når/hvis skolerne tager initiativ til forskellige arrangementer for at styrke forståelsen og dialogen mellem de forskellige kulturer. Især hvis man i højere grad benytter sig af den viden og det engagement, der eksisterer blandt de tosprogede elever, der allerede går på skolerne. Flere deltagere mener, at man vil styrke fællesskabsfølelsen og integrationen ved, at man kan indgå i en dialog med de personer, man ser og skal være sammen med i dagligdagen, og dermed få nedbrudt nogle af de fordomme, der hersker mellem tosprogede og etnisk danske elever. En elev fortæller således at:

> *"Der er nogle skoler, der har kulturdag, hvor man har en masse forskellige kulturer blandet med forskelligt mad osv., og så kommer man godt ud af det, så ikke kun tosprogede elever, men også danske elever får et indblik i, hvordan vores kultur hænger sammen, og hvorfor vi gør og forstår nogle ting, som vi gør. Det mindsker den der kulturkløft."* (Elev, dreng, Slagelse)

Samtidig mener nogle elever, at gennemførelse af kulturdage vil fremme en mere neutral og nuanceret opfattelse af hinanden og de *forskellige* kulturer frem for det ofte stereotype billede, der bliver portrætteret i medierne og via forældrene.

> *"Man kan selvfølgelig også snakke om det i samfundsfag, men det eneste du ved er det, du hører fra medierne, og det de har fra deres forældre... med sådan noget her* [kulturdage] *får man mulighed for at få sin egen opfattelse.."* (Elev, dreng, Slagelse)

Især nogle af de frafaldne har positive erfaringer med tværkulturelle arrangementer på deres tidligere skoler, som fx en international dag og fællesspisning efter Ramadanen.

> *"Fx ved Ramadanen, så har de en stor fællesspisning til sidst på vores skole, hvor lærerne også deltager. Så havde vi også et rygerum, hvor folk sad og røg vandpibe, og det syntes lærerne også var sjovt. Så kan man tage det gode fra hver kultur og lave noget sjov ud af det."* (Frafalden, dreng)

De har dermed oplevet, at skolen kan skabe nogle rammer, som udover at virke som katalysator for nye venskaber også giver mulighed for at få afmystificeret kulturelle forhold.

I forlængelse heraf oplever de fleste elever, at der er en gensidig villighed til at forstå hinandens kulturer – noget skolerne og eleverne selv i højere grad kunne hjælpe på vej

ved selv at tage initiativ til bl.a. at integrere kulturforståelse noget mere i undervisningen, men også ved at etablere flere sociale arrangementer på tværs af klasser og kulturer.

Nogle af de mandlige elever foreslår på den baggrund, at kulturdagene gøres obligatoriske ligesom sportsdagene for eksempel er det, bl.a. for at styrke både de etniske danskeres og de tosprogedes – dvs. den gensidige – indsigt i og respekt for de forskellige kulturer, der er repræsenteret på skolen. Hvis kulturdagene gøres frivillige, er vurderingen, at kun få vil deltage. Dette står dog i modsætning til erfaringen blandt nogle af de andre elever, som selv har været involveret i tilrettelæggelsen, og hvor kulturdagen blev en stor succes.

Enkelte kvindelige elever og flere af de frafaldne mener desuden, at de vil have lettere ved at deltage, hvis den tvær-kulturelle udveksling foregik *i skoletiden* (og uden alkohol) bl.a. fordi pigerne sammenlignet med drengene har sværere ved at deltage i arrangementer udenfor hjemmet efter den obligatoriske skoletid, enten pga. manglende lyst eller pga. restriktioner fra hjemmet i form af fx forpligtelser.

Nogle af de frafaldne er dog mere pessimistiske i deres vurdering og tvivler på, om effekten overhovedet når ud over det konkrete arrangement.

Alt i alt tyder diskussionerne dog på, at tværkulturelle arrangementer og sociale arrangementer i det hele taget *indenfor* skoletiden bliver betragtet som givtige tiltag for at fremme integrationen på tværs af tosprogede og etniske danskere samt for at fastholde tosprogede elever generelt.

4.6.2 Alkoholfrihed

Som tidligere nævnt efterlyser deltagerne på tværs af elever og frafaldne, at visse fællesarrangementer er alkoholfrie. Alligevel er den spontane reaktion blandt nogle af de mandlige elever og enkelte kvindelige deltagere en bekymring for, at alkoholfrihed vil gøre det mindre attraktivt for de etniske danskere at deltage. Kun hvis det var obligatorisk at deltage, ville alle elever dukke op, er vurderingen her.

Til gengæld mener næsten alle deltagere, at det vil gøre det nemmere og mere motiverende for tosprogede at deltage i sociale arrangementer – især for visse muslimske piger. De kvindelige muslimske deltagere (både elever og frafaldne) udtrykker generelt et behov for, at arrangementerne bliver uden alkohol, for at de har lyst til at deltage, bl.a. pga. den usikkerhed, de føler eller forventer at føle, når andre drikker (jf. tidligere).

Især nogle af de frafaldne piger nævner yderligere restriktioner fra hjemmet som en betydelig faktor i at fravælge sociale arrangementer, hvor der serveres alkohol, også fordi de oftest ligger udenfor skoletiden. Er der andre tosprogede (piger) med, er det dog lettere at få lov af forældrene. En frafalden fortæller:

> *"Jeg måtte ikke efter kl. 10.00, og det gider jeg heller ikke selv, jeg er også selv lidt bange, hvis du forstår, hvad jeg mener. Men jeg har været på introtur og åbent hus, tror jeg det var. Mine forældre spurgte, om der var andre pakistanere, og der var to andre og min kusine... det var en uge med overnatning. Det er bare forældre, som bekymrer sig. Hvis*

jeg var alene med danskere, tror jeg heller ikke, jeg ville tage med, for når de så sidder og drikker, hvad skulle jeg så lave alene.. sidde og drikke sodavand?" (Frafalden, pige)

Enkelte både mandlige og kvindelige deltagere vil dog gerne deltage i arrangementer, hvor der serveres alkohol, så længe de har muligheden for at deltage på deres egne præmisser bl.a. ved at gå, når folk bliver for fulde.

"Man kan jo godt tage med fra starten og være med til at spise, og når folk så drikker, så tager jeg bare hjem. Og det syntes mine kammerater også var fint nok." (Elev, pige, Slagelse)

Derfor modtages de alkoholfrie introture og caféer også generelt meget positivt. Især introture fordi de betragtes som socialt konstruktive og vigtige for det videre skoleforløb og fremtidige sammenhold i klassen, hvorimod caféer ikke er helt så essentielle. Alkoholfriheden opfattes i den sammenhæng ikke blot som afgørende for, om man kan være med, men også for, i hvilken grad introturen giver mulighed for at man som (ikke-alkohol drikkende) tosproget kan lære de etnisk danske elever at kende:

"Det betyder rigtig meget, at de [introturene] *er alkoholfrie. Så er der en chance for, at man lærer folk at kende, frem for at de er fulde hele tiden."* (Elev, pige, København)

De fleste elever betragter caféerne som én mulighed for at fremme kulturforståelse eleverne imellem, og de ses derfor mere som en del af sociale arrangementer generelt. Derfor behøver det ikke nødvendigvis at være alkoholfrit hver gang, så længe der engang imellem fokuseres på at skabe forståelse på tværs af kulturer frem for at der blot bliver festet og drukket alkohol – fx via kulturdage eller etniske "caféer" nogle gange om året.

4.6.3 Sociale aktiviteter i klassen

Nogle elever efterspørger flere klasseudflugter og andre sociale aktiviteter i klassen, fordi de føler, at sociale aktiviteter ryster klassen bedre sammen – skaber et bedre sammenhold – og dermed øger trygheden og integrationen af etnisk danske og tosprogede elever i klassen. Flere af de mandlige elever nævner 'Skolernes Idrætsdag' som et eksempel på et meget vellykket initiativ, der ryster skolen sammen på tværs af klasser, køn, kultur og kompetencer.

4.6.4 Fællesarrangementer for forældrene

Nogle elever mener, at fællesarrangementer, hvor forældrene deltager, ville styrke den støtte forældrene kan give til deres børn i skoleforløbet. Nogle deltagere foreslår, at forældre fx kunne være med til introdagene. Enkelte kvindelige elever mener endda, at

det burde være obligatorisk for forældrene at deltage, så de er klar over, præcist hvad deres børn skal igennem, hvad uddannelsen konkret går ud på og hvad der kræves. Andre foreslår, at det i stedet rettes mod forældre til børn i 9./10. klasse som forberedelse på, hvad det videre forløb bringer.

4.6.5 Sammenfatning: Sociale arrangementer

Det er tydeligt, at de tosprogede i undersøgelsen i høj grad føler sig afhængige af, at der afholdes sociale arrangementer på skolen, hvilket med henvisning til del 3 i rapporten kan forklares med, at det kan være svært at få skabt sociale relationer på tværs af etnicitet. På den baggrund opfattes sociale aktiviteter desuden som en måde, hvorpå man kan skabe større gensidig forståelse mellem elever med forskellig kulturel og etnisk baggrund, og dermed øge integrationen af tosprogede elever. Endelig er vurderingen, at inddragelse af forældrene til tosprogede vil øge disses forståelse og indblik i uddannelsen.

Bilag

Konkrete tiltag – de enkelte skoler (skolespecifik gennemgang)

Rent metodisk foregik meget af diskussionen om de enkelte skolers konkrete tiltag som en dialog både mellem de eksisterende elever på den pågældende skole og elever fra de andre skoler. Selvom vi som udgangspunkt startede med at spørge de elever, der gik på den enkelte skole, om de havde bemærket det enkelte tiltag og hvad de i givet fald syntes om det, blandede elever fra andre skoler sig hurtigt i diskussionen.

Som nævnt i rapporten er opmærksomheden omkring de diskuterede tiltag generelt begrænset, dog med undtagelser. Især *lektiecaféer, ekstraundervisning* og *studievejledning* går igen på tværs af grupperne og de frafaldne som noget, eleverne generelt kender til og er opmærksomme på (jf. del 4 i rapporten).

På grund af den begrænsede opmærksomhed omkring skolernes tiltag, det begrænsede og desuden ret varierende antal deltagere fra hver skole og den deraf følgende noget vanskelige diskussion af tiltagene, skal den følgende gennemgang læses med et vist forbehold. Af den grund og fordi gennemgangen som følge heraf har et noget abrupt, opremsende præg er den placeret i bilagene til rapporten, frem for som en del af selve rapporten.

Gennemgangen i det følgende er struktureret sådan, at der for hver skole gives en beskrivelse af skolen (skolens profil), en beskrivelse af skolens tiltag til støtte for (bl.a.) tosprogede elever, begge baseret på forkortede udgaver af de deltagende skolers selvevalueringsrapporter, leveret af EVA. Endelig gives der for hver skole en gennemgang af deltagernes kendskab til det enkelte tiltag og vurdering heraf. Deltagernes vurdering af det enkelte tiltag er opdelt i diskussionen af tiltaget blandt skolens egne elever og dernæst hele gruppens mere generelle vurdering af tiltaget. Det skal nævnes, at nogle tiltag kun diskuteres af skolens egne elever, andre forslag kun diskuteres generelt (fx på grund af manglende kendskab blandt skolens elever), og endelig diskuteres nogle forslag både blandt skolens egne elever og derefter generelt.

Vestre Borgerdyd Gymnasium (København)

Skolens profil

Vestre Borgerdyd Gymnasium i København er et af de gymnasier i Danmark, som har flest tosprogede. For fem år siden var 70% af eleverne i 1.g tosprogede, og de fleste danske elever søgte væk fra gymnasiet. Siden da har skolen arbejdet på at gøre den mere attraktiv, også for danske elever, og i dag har man vendt tallene, så 40% af eleverne, der starter i 1.g., er tosprogede.

En af årsagerne er muligvis, at skolen er begyndt at tage de tosprogede og deres problemer seriøst ved at udvikle deciderede retningslinjer for området. En af grundstenene er, at skolen skal være baseret på *åbenhed og demokrati*.

Skolens tiltag

Udover de følgende tiltag for tosprogede er lærerne blevet efteruddannet, skolen har lektiecafeer og faglige screeninger, studievejledningen har arbejdet specielt med de tosprogede, skolen har haft tosprogede rollemodeller på besøg, haft temadage om integration mm. Skolen har ikke et decideret bederum, men eleverne har mulighed for at bede et bestemt sted på skolen.

De konkrete tiltag, der specifikt blev probet på i undersøgelsen, er:

- Demokrati på flere planer, herunder:
    - *Demokrati på klasseplan*: Hver klasse har et klasseråd bestående af lærerne og tre elever. Opdeling af klasserne i tre ministerier (undervisning, kultur og social og indenrigs), hvor alle eleverne har plads i et ministerium. Der udformes oplæg til resten af klassen, og beslutningerne føres i praksis ud i livet af klasserådet.
    - *Demokrati på skoleplan:* Særligt fokus på arbejdet i elevrådet og en konkret model for hvordan det forbindes tæt med skolens hverdag.
    - *Demokrati i undervisningen:* Medindflydelse på valg af emneområde, projektarbejde, fælles arrangementer og skolesamlinger.
- Inkluderende undervisning:
    - Lærerne trækker på elevernes ressourcer i undervisningen. Eksempelvis inddrages tyrkisk og mellemøstlig historie i historieundervisningen, i fysik inddrages elevernes erfaring, tro og selvoverbevisning, og de konfronteres med videnskaben etc.
- Skolens ordensregler:
    - Indeholder regler for beklædning – man må gerne bære kasket og slør, men ikke være fuldt tildækket – og at adfærd skal være åben, præget af dialog og ikke fundamentalistisk eller intolerant.

Hvilke tiltag kender eleverne til?

Der er generelt et meget begrænset kendskab til/opmærksomhed på skolens tiltag blandt skolens elever. Kun en enkelt elev kender til et forsøg på 'inkluderende undervisning' (jf. nedenfor).

Nogle af deltagerne nævner dog lektiecaféen, som de mener, burde gøres mere attraktiv, dels ved at understrege, at det er en hjælp for alle, dels ved at skabe noget hygge omkring den, så det ikke bliver ren pligt. En deltager foreslår fx:

> *"Fed musik (...) – lidt loungeaktivt, kage"* (Elev, Vestre Borgerdyd)

Demokrati på flere planer

Skolens egne elever

Generelt har deltagerne ikke oplevelsen af, at der fokuseres særligt på demokrati på deres skole. De færreste har hørt om "demokrati på klasse- og skoleplan". Kun enkelte

mandlige elever fra skolen er bekendt med "demokrati på klasseplan" og deltager selv i et "ministerium".

I diskussionen af tiltaget udtrykker eleverne dog en oplevelse af, at tiltaget fremstår lidt overfladisk og omsonst, fordi de oplever, at det ingen virkning har, at der ikke rigtig er den store opbakning bag, og at det i det hele taget ikke rigtig bliver brugt eller taget seriøst:

> *"Jeg er med i et [ministerium]... men vi bruger det aldrig"* (Elev, Vestre Borgerdyd)

Indtrykket forstærkes bl.a. af:

- De hører aldrig, hvad elevrådet har lavet eller besluttet.
- De føler ikke de har nogen reel medbestemmelse, da fx ansøgninger om nye tavler og borde ikke har haft den ønskede effekt.

En elev bemærker desuden, at der kun er få, som går op i den slags, men i stedet fokuserer på, at klare sig igennem rent fagligt:

> *"Der er ikke rigtig nogen der vil det, de vil bare igennem gymnasiet."* (Elev, Vestre Borgerdyd)

Således er oplevelsen, at der er begrænset opbakning fra både skolen og eleverne til tiltaget. Til gengæld oplever flere den konkrete effekt af "demokrati i undervisningen", da de føler, at de har en vis medbestemmelse på hvilke emner, der bliver berørt i timerne. Man kunne således formode, at deltagerne i nogen grad 'mærker' nogle af tiltagene, men ikke decideret 'kender til' dem.

Generel diskussion

En elev bemærker, at det primært er danskerne, der viser denne form for engagement, fx ved frivilligt at deltage i elevråd.

Inkluderende undervisning

Skolens egne elever

Flere af eleverne oplever, at de er med til at bestemme valget af emner, hvilket opleves som positivt, fordi det viser en interesse for de tosprogede og deres baggrund, og fordi man som tosproget dermed oplever, at man har noget særligt at bidrage med:

> *"Det er positivt at kunne bidrage på den måde (...) læreren interesserer sig for min person og baggrundsviden"* (Elev, Vestre Borgerdyd)

Baseret på egne positive erfaringer i dansk, hvor læreren har inddraget en arabisk forfatter, mener en mandlig elev dog, at man i undervisningen i højere grad bør lægge vægt på de kulturer, der er repræsenteret i klassen, frem for i så høj grad at fokusere på England og USA. På denne måde føler han, at de tosprogedes viden kan bruges aktivt i undervisningen. Han opfatter det ikke umiddelbart som et tiltag rettet specifik mod tosprogede, da det er til gavn for hele klassen.

Generel diskussion

Grundlæggende viser den generelle diskussion, at de fleste elever fra København synes, at det er en god ide med inkluderende undervisning under forudsætning af, at man stadig kan nå sit obligatoriske pensum. Bl.a. fremhæver de:

- Muligheden for at lære mere om deres egen kulturelle baggrund og se den i kontekst af den danske kultur og historie:

> *"Så kan de tosprogede også lære noget om deres egen historie – man har jo to historier. Jeg har den danske og den arabiske, og det ville være en god ide at indblande begge, så man kender hele sin baggrund."*
> (Elev, Sukkertoppen)

- Muligheden for at blive hørt og taget seriøst – at man kan bidrage med noget både socialt og uddannelsesmæssigt i forbindelse med skoleforløbet, men også set i en større samfundsmæssig kontekst.

Skolens ordensregler

Skolens egne elever

Eleverne er generelt lidt ambivalente i forhold til tiltaget, da de kan se både fordele og ulemper ved de indførte regler. Oplevelsen er, at de nye ordensregler fik mange kvindelige elever til at falde fra, samt at mange fx pjækker fra idræt, fordi de ikke længere må klæde sig som deres religion foreskriver. På tværs af mandlige og kvindelige elever efterlyses der større respekt for religiøse foreskrifter.

Generel diskussion

Alligevel er stort set alle eleverne fra København enige i, at adfærd der er præget af dialog og åbenhed er vejen frem. De betragter det som et positivt fokus og flere kan forstå, hvorfor skolen har taget de nævnte forholdsregler. Bl.a. er det en god ide, at forsøge at adskille politik og skole, så fokus forbliver på uddannelsen:

Desuden er de fleste københavnske – og især mandlige – elever enige i, at det umiddelbart virker underligt og synd for kvinden, hvis hun er fuldt tildækket. Samtidig mener de, at det må være op til folk selv, hvad de vil have på. Enkelte mandlige elever fra København overfører derudover tiltaget til samfundsdebatten generelt og kan se

noget dobbeltmoralsk i, at man ikke vil tillade fuldt tildækkede personer, når man i det danske samfund samtidig går ind for ytringsfrihed.

Niels Brock Handelsgymnasium (København)

Skolens profil

Selvom Niels Brock Handelsgymnasium består af flere forskellige afdelinger, er der i denne undersøgelse kun fokuseret på den gymnasiale retning.

Elevgruppen er sammensat. Eleverne repræsenterer alle samfundslag og kommer primært fra det centrale Købehavn, Nørrebro, Østerbro, Frederiksberg, Rødovre og Hvidovre. Der er ca. 25% tosprogede elever, og antallet har været konstant stigende siden 1990'erne.

Det er skolens vision at behandle alle elever lige uanset køn, etnicitet, religion mv., men skolen mener samtidig, at en vellykket integration forudsætter en vis tilegnelse af vestlige værdier såsom demokrati og ligestilling.

Skolens tiltag

Diskussionen i denne undersøgelse kommer ind på følgende tiltag:

- Studiekreds for 17 lærere fra forskellige afdelinger. Formålet er at tage højde for demografisk udvikling og sammensætning på skolen, at undgå at "tabe elever med uddannelsessvag baggrund" og at få en integrationspolitik.
- Foredrag på LPR-møde. Formålet er at bevidstgøre lærerne omkring problemer med forskellige etniske grupper og at blive opmærksom på egne gode og dårlige sider i relation til problemerne samt skabe forbedringer.
- Alkoholfrie introture. Formålet er at få flere tosprogede piger til at deltage og at turene i højere grad præges af faglighed.
- Løbende evaluering. Formålet er, at der via portfolio, logbog og studiebog skal opnås selvindsigt i egne styrker og svagheder, at opnå bedre faglig og social støtte gennem samtaler med lærere og studievejledere samt mere differentieret undervisning.

Desuden er der i januar 2006 etableret en lektiecafé med fokus på matematik.

Hvilke tiltag kender eleverne til?

Ingen mandlige elever fra Niels Brock Handelsgymnasium deltog i undersøgelsen, men alle elever fra København deltog i diskussionen af skolens tiltag.

De kvindelige elever fra Niels Brock Handelsgymnasium nævner et tiltag for alle elever, der har gavnet de svagere stillede, tosprogede elever, nemlig en tutorordning for nye elever. Ordningen har til hensigt at åbne op for en dialog om eventuelle faglige såvel som sociale problemer. De synes, det er en god ide, men kritiserer, at den sjældent er

fulgt til dørs, da meget af ansvaret ligger hos den enkelte elev – og er man i forvejen usikker, kræver det, at en anden (stærkere) person tager initiativet.

Desuden kender deltagerne til de alkoholfrie introture, de løbende evalueringer (jf. nedenfor), og lektiecafé, idet de kritiserer lektiecaféen for at fokusere på specifikke fag eller årgange (1.g.), fordi de oplever, at der er behov for det gennem hele skoleforløbet.

Endelig bemærker deltagerne, at de oplever, at Niels Brock Handelsgymnasium har det generelle problem, at der muligvis er mange gode tiltag, men at der er problemer med kommunikationen:

> *"Generelt på vores skole, så bliver informationer sendt af sted, men det når aldrig hen til modtagerne."* (Elev, Niels Brock)

Studiekreds for 17 lærere fra forskellige afdelinger

Skolens egne elever

Skolen egne elever kender ikke til tiltaget.

Generel disksussion

De fleste elever fra København synes i princippet, at det lyder som et udmærket tiltag for lærerne at holde sig ajour, men det er samtidigt noget, de har lidt svært ved at forholde sig til.

Foredrag på LPR-møde

Skolens egne elever

Ingen af de deltagende elever fra skolen havde hørt om tiltaget. Da der probes på tiltaget tvivler de deltagende elever endog på, om lærerne vil få det gjort.

Generel diskussion

Selvom ingen har hørt om det, er der igen enighed blandt de københavnske elever om, at det som udgangspunkt lyder som en rigtig god ide, bl.a. fordi det vil være med til at skabe gensidig forståelse ved at forebygge frem for at ignorere problemer.

Alkoholfrie introture

Skolens egne elever

Pigerne fra Niels Brock Handelsgymnasium synes entydigt, at ideen om alkoholfrie introture er god, da det højst sandsynligt vil få flere tosprogede elever til at deltage, bl.a. fordi man har en chance for virkelig at lære folk at kende, frem for at "de er fulde

hele tiden". Samtidig tilkendegiver de betydningen af turen, som er med til at sikre sammenholdet allerede på et tidligt stadie. En elev mener således at:

> *"Er man ikke med på sådan en tur, er det svært at komme ind i klassen."* (Elev, Niels Brock)

Løbende evaluering

Skolens egne elever

En kvindelig elev fra Niels Brock har et meget positivt indtryk af at have fået evalueringsskemaer for hvert enkelt fag, som derefter blev gennemgået i klassen.

Generel diskussion

Grundlæggende synes de fleste elever fra København også godt om ideen, især fordi de ser det som en metode til at udvikle sig selv igennem skoleforløbet. Enkelte elever har haft en samtale med hver enkelt lærer efter de fik deres første karakter, en samtale som virkede konstruktivt på deres skoleforløb, fordi de fik forklaret, hvad de kunne gøre bedre. Andre er dog lidt mindre positive, fordi de bl.a. har oplevet, at læreren ikke selv var i stand til at tage imod kritik:

> *"Nogen gange er det negativt, hvis læreren ikke tager det seriøst. Skriver man et eller andet og så er læreren uenig – fx skrev vi, at han skulle lade være med kun at være hos én gruppe af elever – så syntes han ikke selv, han gjorde forskel. Så der var ingen ændring."* (Elev, Sukkertoppen)

Der er således en forventning om, at evalueringen skal være åben og gensidig. Samtidig føler flere elever, at feedbacken ofte kan være lidt rodet og ustruktureret, og nogle savner en mere systematisk tilgang til evalueringerne.

Desuden giver nogle af de mandlige elever udtryk for, at de foretrækker mundtlige evalueringer frem for skriftlige, som i højere grad opfattes som ekstraarbejde. Derfor er de mere interesserede i individuelle samtaler med studievejlederen frem for at skulle skrive logbog over egne styrker og svagheder.

Sukkertoppen htx, Københavns Tekniske Skole

Skolens profil

På Sukkertoppen, som er en afdeling af Københavns Tekniske Skole, går der omkring 200 elever. Andelen af tosprogede udgør ca. 20% af eleverne. I dag er gruppen hovedsagelig fra arabiske lande som Irak, Syrien, Ægypten, Palæstina og Iran.

Sukkertoppen er en fusion mellem to tekniske gymnasier (2005) og er ved at etablere sig i nye lokaler.

Skolens tiltag

Både fordi skolen er ny og ikke ønsker at se tosprogede som en gruppe, der har brug for særlig støtte, har de ingen særlige tiltag for tosprogede. Der er tilsyneladende heller ikke tiltag mod svage danske elever generelt.

Hvilke tiltag kender eleverne til?

Eleverne fra Sukkertoppen har oplevelsen af, at der generelt ikke gøres noget specifikt for svage elever, bortset fra nogle døve elever på skolen, der får ekstraundervisning.

En enkelt kvindelig elev foreslår, at man i højere grad bliver delt op i grupper i undervisningen, så man derigennem kan hjælpe hinanden. Desuden har en enkelt mandlig elev meget positive oplevelser med, at læreren sammensætter de faglige grupper i klassen, frem for at lade eleverne dele sig op efter eget ønske. På denne måde sørger man for at ryste klassen godt sammen og nedbryde eventuelle fordomme på et meget tidligt stadie.

Skolens attitude overfor tosprogede

Skolens egne elever

Nogle af især de mandlige elever er grundlæggende tilfredse med det skolen gør, bl.a. i form af studievejledning, lektiecaféer og tilskud til lommeregnere og computere. Desuden har en enkelt mandlig elev oplevelsen af, at der bliver taget hensyn til individet. Fx får en af hans venner nedsat skoletid i de fag, han ikke har brug for, fordi han har nogle personlige problemer, der kræver meget af hans tid.

Især pigerne er dog mere skeptiske og udtrykker en grundlæggende mistro overfor at blive behandlet anderledes, *fordi* de er tosprogede, især fordi mange føler sig som danskere. En elev fortæller:

> *"Personligt vil jeg helst blive behandlet som dansker. Det kommer selvfølgelig an på, hvad det er, men jeg vil helst klare det selv. Både pga. tid og fordi man kan føle sig lidt stemplet."* (Elev, Sukkertoppen)

For eksempel nævner de eksempler på, at nogle tosprogede elever generelt får en lavere karakter, selvom de gør en indsats – de har dog svært ved at gennemskue hvorvidt det skyldes den enkelte elevs manglende kompetence eller lærerens forskelsbehandling. Tvivlen om, hvorvidt det skyldes elevens kulturelle baggrund, er dog til stede.

Generel diskussion

Generelt er deltagerne enige om, at det største problem består i tosprogedes manglende kompetencer i dansk, hvor opfattelsen blandt deltagerne er, at skolen

kunne gøre en større indsats for at udligne forskellene mellem de tosprogede og etnisk danske elever, fx i form af ekstraundervisning. Enkelte af skolens egne elever er dog i den sammenhæng inde på, at de manglende kompetencer skyldes en generelt manglende koncentration blandt skolens tosprogede elever, hvilket svækker deres faglige kompetence.

Slagelse Gymnasium

Skolens profil

Slagelse Gymnasium og hf-kursus er et stort provinsgymnasium med ca. 850 elever. Selvom Slagelse by har en relativt høj andel af tosprogede, er dette ikke overført til Slagelse Gymnasium. I 2006 er blot 7% af eleverne tosprogede og den største enkeltgruppe af tosprogede elever er af tyrkisk oprindelse. Der er markant flere tosprogede i dette års 1.g. end på de to øvrige årgange, og flertallet har valgt naturvidenskabeligt orienterede studieretninger. Skolen karakteriserer selv de tosprogede elever som en uhomogen gruppe med forskellige faglige og sociale behov.

Skolen er et typisk oplandsgymnasium med en bred social rekruttering, som i kraft af sin størrelse udbyder mange forskellige studieretninger.

Skolens tiltag

Selvom værdigrundlaget ikke eksplicit rummer noget om tosprogede, fordi skolen hidtil bare har forholdt sig til gruppen som enkeltindivider, har der siden begyndelsen af 2000-tallet været nedsat en "tosprogsgruppe" blandt lærerne, ligesom der er lavet tiltag specifikt rettet mod tosprogede.

Selvom en rundspørgeundersøgelse om behovet for ekstra støtte blandt de tosprogede elever har vist, at de grundlæggende ikke ønsker at blive særbehandlet, er blandt andet følgende tiltag blevet iværksat:

- Opkvalificering af lærergruppen (foregik primært i 2002)
- Eksamenstræning (2004)
- Mentorordning/ekstra studievejledning (2003)
- Faglige støtteforanstaltninger (foregår nu, men eleverne kender sandsynligvis de enkelte tiltag under et andet navn)
- Besøg af rollemodeller (2004)
- Sociale arrangementer med hhv. lokalsamfundet, forældre og SSP-medarbejdere (2002 og 2004)

Hvilke tiltag kender eleverne til?

Umiddelbart er det primært generelle tiltag som lektiecafé og studievejledning eleverne kender til. Kun enkelte elever fra Slagelse Gymnasium nævner specialundervisning for tosprogede som en mulighed, hvilket dog kræver, at man selv er meget opsøgende for

at finde ud af, at tilbudet eksisterer. Desuden har nogle af de kvindelige elever personlig erfaring med foredrag af tidligere elever om ikke at droppe ud, hvilket generelt betragtes som et godt initiativ (jf. afsnittet om rollemodeller).

Opkvalificering af lærergruppen (tosprogsgruppen)

Skolens egne elever

Ingen af eleverne på Slagelse Gymnasium kender til tiltaget, men især de mandlige elever er ret positive overfor en opkvalificering af lærergruppen, da det kan give lærerne bedre indblik i de problemer, eleverne har ved siden af skolen og dermed fremme dialogen og forståelsen lærere og (tosprogede) elever imellem. En enkelt kvindelig elev føler dog, at det skaber for meget fokus på tosprogede elever. Hun mener, at man ved at bruge så mange lærerressourcer på én gruppe af skolens elever, skiller dem ud i højere grad end at fremme fællesskabet.

Generel diskussion

En mandlig elev fra Selandia HHX er enig i, at en vis baggrundsviden om de tosprogede kan være en fordel med den begrundelse at det vil øge lærernes mulighed for at forstå de tosprogede elevers situation:

> *"Så er det også nemmere at tale med dem, så har de jo den baggrundsviden, så skal man ikke forklare det hele, og så er det jo ikke engang sikkert, at de forstår det."* (Elev, Selandia HHX)

Eksamenstræning

Skolens egne elever

Kun enkelte elever fra Slagelse Gymnasium har oplevet en decideret eksamenstræning, som de dog grundlæggende føler var alt for kort (én time). Men især de mandlige elever fra Slagelse Gymnasium synes ideen er rigtig god, da eksamensresultaterne er afgørende for deres videre job- og uddannelsesmuligheder.

Mentorordning

Skolens egne elever

Blandt eleverne fra Slagelse Gymnasium har de færreste hørt om en mentorordning i forbindelse med deres skole. De fleste synes dog umiddelbart, at det er en god ide, men primært for de socialt svage elever. De er dog generelt lidt skeptiske. Pigerne fordi de føler, at det ikke nødvendigvis kun bør rettes mod tosprogede, da tilbudet skal være lige for alle, og kun enkelte tror, de ville benytte sig af det.

Ekstra studievejledning

Skolens egne elever

Blandt eleverne fra Slagelse Gymnasium er der generelt en oplevelse af, at der ikke bliver gjort særlig meget for at *synliggøre* studievejledningens tilbud og slet ikke med henblik på, at der er afsat ekstra tid til tosprogede. De fleste føler ikke, at de har det store behov for jævnligt at besøge en studievejleder, men synes det er fint, at tilbudet eksisterer, så man altid kan søge hjælp, hvis man får brug for det.

Nogle af de mandlige elever fra Slagelse virker lidt mere åbne overfor, hvad studievejledningen kan bruges til, og enkelte benytter den i dag til at diskutere både faglige, sociale og personlige emner.

Generel diskussion

En enkelt mandlig elev fra Selandia HHX har det indtryk, at man kun kan bruge studievejlederen til at diskutere fremtidsplaner og altså ikke aktuelle problemer, der kan opstå i forbindelse med ens skolegang. Hvor de kvindelige elever generelt efterlyser en fast besøgstid for at minde dem om muligheden, føler de mandlige elever i højere grad, at det skal være efter behov. Nogle af de kvindelige elever mener desuden, at man ikke bør forskelsbehandle, og at muligheden for ekstra studievejledning skal være ens for alle uafhængigt af etnisk baggrund.

Faglige støtteforanstaltninger

Skolens egne elever

Ingen af eleverne fra Slagelse Gymnasium kender til støtteforanstaltninger, men det kan skyldes, at de kender dem under deres mere konkrete betegnelser, som ikke blev anvendt under interviewet.

Generel diskussion

Især de kvindelige elever i Slagelse mener generelt, at det er en god ide, *hvis* man har brug for det. Enkelte frygter dog, at det kan blive opfattet som om, man er en *svag* elev, der har brug for "specialundervisning" frem for en, der klarer sig godt, men gerne vil blive bedre.

Besøg af rollemodeller

Skolens egne elever

De kvindelige elever fra Slagelse Gymnasium og enkelte af de mandlige, der har erfaringer med besøg af rollemodeller, synes om tiltaget, fordi de dermed føler en vis opbakning og støtte ved at kunne identificere sig med andre, der har været igennem lignende problemer som dem selv. Det giver en følelse af ikke at være alene med

problemerne og samtidig redskaber eller ideer til, hvordan man kan tackle forskellige situationer. En elev fortæller:

> *"På min søsters skole var der en pige, som havde tyrkisk baggrund, der holdt en tale, og så sagde min mor, at hvis hun kan, så kan du også..."*
> (Elev, Slagelse Gymnasium)

Generel diskussion

Også de øvrige piger fra Slagelse er positive omkring besøg af rollemodeller pga. muligheden for at identificere sig med andre. Flere af de mandlige elever er dog enige om, at det er bedst, hvis "rollemodellen" går på skolen i stedet for at være færdig og i gang med en uddannelse. Samtidig har det en positiv effekt overfor forældrene, som dermed kan være med til at styrke den personlige opbakning og tiltro til egne evner blandt deres børn.

Sociale arrangementer med hhv. lokalsamfundet, forældre og SSP-medarbejdere

Skolens egne elever

Ingen af eleverne fra Slagelse Gymnasium kender til tiltaget. De kvindelige elever er dog generelt lidt skeptiske overfor idéen, da de præsenteres for den. For det første fordi de tvivler på, om forældrene vil dukke op, og for det andet fordi det pga. SSP-medarbejderne opleves unødigt at "kriminalisere" drengene, der efter deres mening oftere har problemer end pigerne:

> *"Det vil især give drengene et forkert indtryk af, at de er kriminelle."*
> (Elev, Slagelse Gymnasium)

Generel diskussion

Nogle elever e kommer ind på ønsket om eventuelle kulturarrangementer på skolen og ser dette tiltag som en forlængelse af disse. Generelt opfattes det som positivt, at man forsøger at fremme kulturforståelsen mellem forskellige instanser. De fleste elever føler dog, at der vil være størst sandsynlighed for bred deltagelse, hvis det gøres obligatorisk, bl.a. fordi de i højere grad selv vil være motiverede, og fordi de har indtryk af, at de etnisk danske elever ellers ikke har interesse i at deltage.

Ligeledes mener de kvindelige elever, at deltagelsen/foredrag af en imam ved de forskellige arrangementer ville virke afskrækkende på både de fleste tosprogede og etniske danskere, især fordi de danske imamer ikke opfattes som repræsentative for danske muslimer – det vurderes derfor at kunne forværre danskernes opfattelse af islam (og dermed indirekte opfattelsen af de muslimske elever):

"Jeg synes overhovedet ikke, at det skal være en imam, for mange – både danskere og indvandrere – har en positiv holdning til Muhammed, men en imam ville gøre det negativt." (Elev, Slagelse)

I stedet anføres det, at "almindelige muslimer" kunne fortælle om islam og det at være muslim. Enkelte mener, at man slet ikke bør blande religion og uddannelse, da religiøsitet kan være svært at forstå for mange etniske danskere.

Selandia HHX og HTX, Slagelse

Skolens profil

Erhvervsgymnasiet Selandia er en fusion mellem Slagelse Handelsskole og Teknisk Skole Slagelse. De to skoler benytter sig i dag af samme fysiske faciliteter, har fælles rektor/ledelse, lærergruppe, administrative medarbejdere og økonomi. Skolen profilerer sig primært overfor studerende, der ønsker en videre karriere i erhvervslivet og bestræber sig på, at uddannelsesmiljøet er baseret på engagement, respekt, udvikling, åbenhed og ansvarlighed.

Selandia HHX har ca. 10% tosprogede og har oplevet en svag stigning blandt tosprogede elever siden 1990'erne. Desuden er der en svag overvægt af kvindelige elever.

Selandia HTX har ca. 6 – 8% tosprogede elever, og her har man oplevet en svag stigning i tilgangen af tosprogede elever siden 1990'erne. Samtidig er der en overvægt af mandlige elever.

Skolens tiltag

Skolen betragter generelt tosprogede elever som individuelle personer og ikke som en del af gruppen af tosprogede. Skolen mener selv, at den formår at skabe nogle rammer, der danner et uproblematisk fællesskab mellem eleverne uanset etnicitet. De har derfor ingen konkrete tiltag rettet specifikt mod tosprogede elever. Alligevel er der nogle generelle tilbud, som vil blive belyst:

- Lektiecaféer, primært i de naturvidenskabelige fag. Ingen lektiecafé i dansk, da man frygter at det vil blive marginaliserende og opfattet som specialundervisning.
- Individuel uddannelses- og erhvervsvejleder
- Kontaktlærer
- Brobygningskursus

Hvilke tiltag kender eleverne til?

Eleverne fra Selandia HHX og HTX kender ikke umiddelbart til nogen tiltag. Det var ikke muligt at finde mandlige tosprogede elever fra Selandia HTX, hvorfor disse ikke deltager i undersøgelsen.

Som et generelt tiltag derimod, nævner de kvindelige deltagere fra Selandia HTX, skolens intranetside for lærere og elever. De betragter det som en god måde at sikre kommunikationen lærere og elever imellem, samt mellem eleverne. Det er en side, hvor man kan stille alle slags spørgsmål og dem, der kender svaret har mulighed for at hjælpe. Desuden har de kontakt med lærerne via Messenger.

Lektiecafé (primært i de naturvidenskabelige fag)

Skolens egne elever

Der er stor forskel på, hvordan eleverne fra Selandia HHX hhv. Selandia HTX evaluerer lektiecaféen.

De mest positive er de kvindelige elever fra Selandia HTX, der føler, at lektiecaféen fungerer efter hensigten – både socialt og fagligt har det den funktion, at man kan sidde sammen med andre og løse opgaverne i hyggeligt fællesskab, samtidig med at der er en lærer til rådighed til faglige tvivlspørgsmål. At det er forskellige faglærere og ikke kun dansklærere er et yderligere plus. Grundlæggende ser de det som en konstruktiv hjælp til de elever, der er bagud, og det er en fordel, at den synligt informerer om, hvornår de forskellige faglærere er til rådighed.

Til gengæld mener de fleste elever fra Selandia HHX, at lektiecaféen primært benyttes som straf ved for meget fravær. Har eleven for meget fravær bliver vedkommende beordret ned i caféen for at indhente det forsømte. Derfor betragtes caféen ikke så meget som et privilegium, man frit kan til- eller fravælge, men snarere som en straf.

Enkelte elever fra Selandia HHX i Slagelse fravælger desuden lektiecaféen, fordi:

- De ikke føler de har brug for det
- Der sjældent er de lærerkompetencer til stede, som de specifikt har brug for
- Den er dårlig til at informere om, hvornår de enkelte lærere er der

Kun enkelte elever fra Selandia HHX føler, at de har fået konkret hjælp til aflevering, og at det har virket efter hensigten.

Individuel uddannelses- og erhvervsvejleder

Skolens egne elever

Selvom deltagerne kender til vejlederens eksistens, har kun få elever fra Selandia HHX og HTX benyttet sig af ham, og vurderer heller ikke i første omgang at ville bruge ham. De vil i første omgang benytte sig af deres almindelige studievejleder, som de for det første kender bedre og for det andet regner med kan besvare de fleste spørgsmål. Kun en enkelt elev er blevet henvist til denne specialvejleder af sin studievejleder for at få uddybende information om en videregående uddannelse, hvor den almindelige studievejleder kom til kort – her vidste erhvervsvejlederen lidt mere.

Generel diskussion

En elev fra Slagelse Gymnasium erklærer sig enig i Selandia-elevernes opfattelse:

> *"Man har jo ikke brug for ham. Studievejlederen er jo god nok."* (Elev, Slagelse Gymnasium)

Kontaktlærer

Skolens egne elever

Selvom de fleste elever fra Selandia HHX mener, at deres skole har denne ordning, har ingen benyttet sig af deres klasses kontaktperson. Generelt oplever de, at personen ikke opfylder sin rolle som formidler mellem elev og andre lærere, og desuden virker uengageret og fraværende og primært uddeler fraværslister og generel information. Eleverne fra Selandia HTX mener slet ikke, at de har en kontaktlærer tilknyttet.

Generel diskussion

Eleverne fra Slagelse Gymnasium mener, at de har en kontaktlærer, men heller ikke her har nogen af deltagerne benyttet sig af denne. Enkelte har svært ved at se ordningens funktion, og generelt er opfattelsen, at kontaktlæreren ikke fungerer efter hensigten:

> *"Han spørger aldrig, om der er nogle ting, folk gerne vil sige. Der ligger altid nogle konflikter og venter, men han spørger aldrig til dem, så de ligger bare der og hober sig op."* (Elev, Slagelse Gymnasium)

Brobygningskursus

Skolens egne elever

Størstedelen af de mandlige elever og lidt under halvdelen af de kvindelige elever i Slagelse har deltaget i brobygningskurser på 14 dage til én måned og været yderst tilfredse. En elev fortæller:

> *"Jeg synes det var meget godt, for vi fik de fag som de har på skolen og skulle lave de samme opgaver, som man nu laver på første år. Så kunne man selv bedømme om det var noget for én*." (Elev, pige, Selandia HHX, Slagelse)

Generel diskussion

Andre elever har deltaget i lignende kurser, da de gik i 9. klasse, men som dog var af kortere varighed.

Generelt synes de fleste deltagere, at det er yderst vigtige tiltag, der styrker den enkelte elevs beslutning og ansvar for den uddannelse, man ender med at vælge. For at opnå det ønskede resultat er flere enige om, at kurset skal have en vis længde (min. 1 – 2 uger hvert sted), og at eleven skal indgå som en integreret del af undervisningen, bl.a. for at få optimal sparring fra de eksisterende elever og indblik i den praktiske *virkelighed* på skolen frem for blot den 'teoretiske'. En elev mener sågar at:

> *"Det er det bedste, 10. klasse har fundet på. Det var fandeme godt at få et indblik i, hvad man lavede. Man fandt ud af, om det var det man ville. Man sparer en masse tid og bøvl med folk, der alligevel dropper ud."* (Elev, Slagelse Gymnasium)

Århus Statsgymnasium

Skolens profil

Århus Statsgymnasium har i alt 640 elever, hvoraf antallet af tosprogede elever ligger på omkring 13%. Skolen har et sammensat opland med elever fra villakvarterer og to store lejlighedskomplekser.

Skolen anerkender problematikker, der er forbundet med tosprogede elever og har iværksat flere initiativer for at afhjælpe disse. Især fire retningslinjer under skolens værdigrundlag er baseret på problemstillinger med tosprogede elever; fremme demokratideltagelse, regler om beklædning, religiøs udøvelse i skoletiden og eventuel fratagelse fra idrætstimer/svømning.

Skolens tiltag

Foruden indslusningssamtaler, brobygningshold og aftenmøder med forældre til tosprogede, gælder der følgende særlige tiltag for tosprogede elever:

- Tosprogscafé. Har åbent en eftermiddag om ugen, hvor elever kan få faglig hjælp. Tiltaget bliver særligt benyttet af piger. Caféen er ligeledes et forum for de tosprogedes bidrag til skolens sociale liv.
- Elektronisk kommunikation specielt i forhold til de tosprogede. Tosprogscaféen har sin egen hjemmeside, hvor der informeres om åbningstider og lærerbemanding. Formålet er at styrke legitimiteten over for forældre samt at synliggøre tilbudet.
- Læsepædagog. Et tilbud hvor der gives individuel ekstraundervisning i læsning.
- Etniske og alkoholfrie caféer, arrangeret af tosprogscaféen. En måde til bl.a. at give de tosprogede et medansvar for skolens sociale liv

Hvilke tiltag kender eleverne til?

Tosprogscaféen: Eleverne fra Århus Statsgymnasium kender alle til skolens tosprogscafé, som de grundlæggende er meget positive overfor. Alligevel er det primært nogle af de mandlige elever, der har benyttet sig af den, og som fremhæver vigtigheden af at informere om den, som det fx sker via et link til tosprogscaféen fra skolens hjemmeside. Udover tosprogscaféen nævnes yderligere to caféer – matematik- og generel lektiecafé – hvor de har mulighed for at få hjælp. Flere af deltagerne benytter matematikcaféen.

Læsepædagog: De mandlige elever fra Århus Statsgymnasium har positive erfaringer med en test af alle elevers læsefærdighed i starten af elevernes gymnasiale uddannelse, bl.a. fordi det kan imødekomme eventuelle problemer på et meget tidligt stadie.

Løbende ajourføring: En kvindelig elev fra Århus Statsgymnasium har oplevet det som meget positivt og udbytterigt, at en af hendes lærere i slutningen af hver måned spørger ind til, hvordan det går den enkelte elev, og hvilke problemer der evt. skal tackles.

Årlig etnisk café med forskellige temaer – arrangeret af tosprogscaféen på Århus Statsgymnasium: Bliver af de mandlige elever fra Århus Statsgymnasium nævnt som en udbytterig mulighed for at fremme kulturforståelsen og integrationen eleverne imellem. De oplever, at den er velbesøgt af både tosprogede og etniske danskere, der efter deres mening viser stor interesse for andre kulturer. Samtidig er det muligt for alle at deltage, fordi der ikke serveres alkohol.

Tosprogscaféen

Skolens egne elever

Alle eleverne fra Århus Statsgymnasium synes tosprogscaféen er en rigtig god ide, der kan hjælpe dem både socialt og fagligt. Flere finder det fordelagtigt, at den kun er for tosprogede, da man derfor i højere grad er på samme faglige niveau og der dermed er

mulighed for mere målrettet hjælp. Oplevelsen er desuden, at en lektiecafé kun for tosprogede er med til at styrke sammenholdet og den tosprogedes selvværd. En elev forklarer:

> *"Den giver først og fremmest sammenhold blandt eleverne – moralsk støtte og lidt hyggehjørne, samtidig med at vi får lavet lektier. Ligesom at få et moralsk boost samtidig med at man får lektiestøtte – det får én til at føle sig lidt bedre tilpas, lidt mere selvværd."* (Elev, Århus Statsgymnasium)

Nogle af eleverne efterlyser dog, at der er mere lærerkompetence til rådighed og et større tidsmæssigt spillerum – fx ligger der ofte timer fra kl. 14-16, hvor caféen er åben, hvilket ofte er for tidligt til, at alle kan være med.

Generel diskussion

Blandt flere af deltagerne kommer det frem, at det kan blive betragtet som et nederlag for nogen at skulle i lektiecafé. En elev mener dog, at det kan være givtigt at få hjælp af en andengenerationsindvandrer, som er 'i samme båd' som en selv, fordi man så er på samme niveau.

Elektronisk kommunikation specielt i forhold til de tosprogede

Skolens egne elever

Eleverne fra Århus Statsgymnasium synes generelt, at det er en god ide at oplyse forældre noget mere om skolens forskellige initiativer etc. – bliver forældre informeret, bliver det samtidig lettere for især pigerne at deltage i forskellige arrangementer som fx tosprogscaféen, fordi det er noget, der kan planlægges og dermed blive mere legitimt.

De tvivler dog på, at elektronisk kommunikation er det rigtige. I stedet foreslår de, at man sender et månedligt nyhedsbrev ud som almindeligt brev og helst også på arabisk for at sikre, at forældrene læser det – som en elev forklarer bl.a. fordi:

> *"Hvis de skriver brevet på fx arabisk, så har forældrene heller ikke så mange fordomme mod det."* (Elev, Århus Statsgymnasium)

Desuden efterlyser nogle af de kvindelige elever, at man fortsætter med at informere forældrene, selv efter at deres børn er blevet 18 år.

Generel diskussion

Mere generelt fremhæves det, at elektronisk kommunikation mellem skole og hjem vil signalere, at skolen gør noget for de tosprogede. En elev forklarer:

"Forældrene får jo også øjnene op for, at skolerne faktisk gør noget, at de ikke bare forholder sig passivt i forhold til de problemer, der er med tosprogede. Så vil forældrene måske også ændre deres fordomme og sige: ' jamen de tager også hensyn til os'." (Elev, Århus Købmandsskole)

Læsepædagog

Skolens egne elever

De fleste elever fra Århus Statsgymnasium har taget en læsetest, som læsepædagogen har vurderet deres evner ud fra. Generelt bliver det opfattet som et positivt initiativ, der er med til at evaluere den enkelte elev, og det ses som et plus, at det ikke retter sig mod tosprogede specifikt. En elev synes således at:

"Hvis man ikke er god til at læse, når man kommer, så kan man jo ikke klare sig på gymnasiet uden noget hjælp, så det er et godt initiativ at give sådan en test lige fra starten." (Elev, Århus Statsgymnasium)

Etniske og alkoholfrie caféer

Skolens egne elever

Kun enkelte elever fra Århus Statsgymnasium kender til tiltaget med de alkoholfrie caféer, men de fleste betragter det generelt meget positivt bl.a. fordi det er med til at nedbryde eventuelle kulturkløfter og fremme det sociale samvær mellem eleverne. Samtidig er det lærerigt for alle deltagere, uafhængigt af kulturel baggrund. Især hvis det, som de mandlige elever fra gymnasiet udtrykker det, er 3.g'ere der har arrangeret caféen, er det med til at motivere de yngre tosprogede elever til selv at gøre noget aktivt for at komme positivt igennem skoleforløbet.

Kun enkelte kvindelige elever fra Århus Statsgymnasium er skeptiske, fordi de i forvejen føler, at de har mange arrangementer på skolen.

Generel diskussion

Selvom de fleste elever fra Århus føler, at alkoholfrie caféer i sig selv er en god ide, bl.a. fordi det i højere grad vil styrke deltagelsen af især de muslimske piger, frygter enkelte at det vil afholde etnisk danske elever fra at dukke op, og at det bliver for 'tvangsagtigt'. De ser ikke umiddelbart noget problem i, at der serveres alkohol, da man stadig har mulighed for at vælge det fra.

Århus Købmandsskole

Skolens profil

Af Århus Købmandsskoles ca. 800 elever er der omkring 10% tosprogede elever ulige fordelt på de enkelte klasser. Fx er der i én 1.g. klasse 29% tosprogede elever, og i andre ingen. Selvom der ikke er nogen specifikke retningslinjer for tosprogede elever, forsøger skolen indirekte bl.a. at styrke elevernes interkulturelle kompetencer og forudsætninger for at deltage aktivt i et demokratisk samfund.

Skolens tiltag

Blandt skolens tiltag lægges især vægt på følgende:

- Screening. Gennemføres af klassernes dansklærere og tager ca. 60 minutter. Screeningen er indført for at give lærerne et bedre overblik over elevernes niveau.
- Opfølgning på screening – kompenserende undervisning. Formålet er at gøre de tosprogede i stand til at klare uddannelsen, og der bliver arbejdet specifikt med områder, hvor de har vanskelligheder pga. deres tosprogethed; læsefærdighed, læseforståelse, ordforråd og kulturelt betinget stof.
- Mentorordning – går ud på, at en underviser har en individuel samtale med eleverne på 20 – 30 minutter. Den tager udgangspunkt i elevens opfattelse af at være elev på skolen. Der diskuteres fag, aktivitet og personlige og sociale forhold, der har relevans for skolegangen.
- Præsentationskurser – et initiativ henvendt mod folkeskoleelever, hvor de får mulighed for at deltage i undervisning på Århus Købmandsskole i deres efterårsferie, for at få et indblik i hvordan det er at være elev på skolen. Formålet er at kvalificere elevernes valg af ungdomsuddannelse.
- Elevsamtaler – studievejlederne gennemfører samtaler med eleverne. Det sker både på skolens og elevernes initiativ.

Hvilke tiltag kender eleverne til?

Specialhjælp/Ordskolen: Et par elever har hørt om, at man 10 uger om året kan få specialhjælp på skolen, hvis man fx er tosproget eller ordblind. Hjælpen arrangeres af "Ordskolen", og der er forskellige lærere hver gang. De har ikke selv benyttet sig af det, men mener generelt, at det er en god hjælp til at indhente det forsømte, eller det man er knap så god til. For at gøre det mere attraktivt foreslår flere, at tilbudet burde gælde hele året, og at man samtidig satser på nogle udvalgte lærerkræfter.

En elev kender desuden til almene studieforberedelser, der er et samarbejde mellem forskellige fag. De får et emne, de skal gennemgå og derefter fremlægge til en prøve – hvor godt det fungerer, afhænger dog af hvilke fag, der samarbejder. Dette bliver betragtet som et generelt tilbud til alle elever.

Screening

Skolens egne elever

De fleste kvindelige elever fra Århus Købmandsskole er yderst tilfredse med ordningen. De føler, der er fulgt op på læsetesten, og at man har kunnet få den hjælp efterfølgende, man evt. har brug for. De ser gerne ordningen udvidet til hvert år, så de kan følge med i deres egen udvikling undervejs. De mandlige elever fra Århus Købmandsskole føler derimod ikke, at der er fulgt grundigt nok op på testen, som dermed synes lidt ligegyldig, selvom de mener, at mange både tosprogede og etnisk danske elever har brug for hjælp:

> *"Jeg synes ikke rigtig, de er gået videre. Det er bare gået i stå. Vi har fundet ud af, at der er mange, der har problemer med at læse, men så er der ikke sket mere..."* (Elev, Århus Købmandsskole)

En anden elev fortæller:

> *"I vores klasse blev kun de mest banale sendt ned til læsepædagogen, og så fik de lavet en test til. Jeg blev sendt derned og fik en ny test, og så sagde hun, at jeg ikke havde brug for mere..."* (Elev, Århus Købmandsskole)

Generel diskussion

Generelt blandt alle eleverne fra Århus bliver det opfattet som et positivt initiativ, der ikke retter sig mod tosprogede specifikt, især blandt eleverne fra Århus Statsgymnasium, hvor de fleste har taget en læsetest, som læsepædagogen har vurderet deres evner ud fra.

Opfølgning i form af kompenserende undervisning for tosprogede elever

Skolens egne elever

Nogle af de kvindelige elever fra Århus Købmandsskole har hørt om dette tiltag, men ikke deltaget, bl.a. fordi de havde fået det indtryk, at det var kedeligt, og at man ikke lærte noget. De mandlige elever har dog ikke bemærket nogen form for kompenserende undervisning. Enkelte fremhæver dog, at det kan hjælpe til en bedre forståelse af danske tekster:

> *"Nogle gange skal jeg også læse matematikformuleringerne ti gange, før jeg forstår det."* (Elev, Århus Købmandsskole)

Generel diskussion

Eleverne i Århus er enige om, at tiltaget er en god ide, da flere tilkendegiver, at de til tider har visse forståelsesmæssige problemer, som kan gøre det svært at følge med – hvad enten det gælder dansk eller matematik.

Mentorordning

Skolens egne elever

Næsten alle eleverne fra Århus Købmandsskole kender til mentorordningen, som de er glade for.

Generel diskussion

Generelt er eleverne fra Århus meget positive overfor ordningen, som de mener kan styrke deres sociale og faglige engagement pga. den tætte positive kontakt og støtte fra netop én lærer. Samtidig oplever de, at den giver en følelse af at blive taget seriøst. Pigerne tilføjer, at et besøg én gang om måneden vil være den bedste løsning.

Præsentationskurser

Skolens egne elever

Som med brobygningskurserne er eleverne fra Århus Købmandsskole enige i, at det er et vigtigt værktøj i forberedelserne til gymnasiet. En elev fortæller:

> *"Vi havde det, hvor vi prøvede en enkelt lektion i alle fagene, og det hjalp 100% med at vælge uddannelse. Man fandt ud af, hvad det hele gik ud på."* (Elev, Århus Købmandsskole)

Generel diskussion

De fleste elever fra Århus har prøvet præsentationskurset eller noget tilsvarende, dog af kortere eller længere varighed. Hvor pigerne efterlyser et kursus af minimum en uges varighed, synes nogle af drengene, at det er rigeligt med nogle dage, så længe alle fag er repræsenteret. Desuden er drengene enige i, at det fungerer bedst, når det primært er elever, der fungerer som tutorer og viser rundt på skolen, frem for lærerne.

Elevsamtaler med studievejledningen

Skolens egne elever

Kun enkelte elever fra Århus Købmandsskole har haft en samtale med en studievejleder, enten på studievejlederens eller deres egen opfordring. Grundlæggende føler de, at det var en positiv oplevelse, som både gavnede deres egen oplevelse af, hvad der

kunne forbedres og gav studievejlederen et indtryk af, hvordan de havde det. En elev fortæller:

> *"Studievejlederne har lidt bedre tjek på systemet og kan derfor bedre fortælle dig, hvad du skal gøre i forhold til det. Læreren ved, hvordan man skal undervise. Studievejlederne ved, hvordan man skal vejlede dig under din uddannelse."* (Elev, Århus Købmandsskole)

Dog efterlyser enkelte elever fra Århus Købmandsskole, at studievejlederen er mere opsøgende, end tilfældet er.

Generel diskussion

Flere elever fra Århus har haft en samtale med en studievejleder, især på de skoler, hvor studievejlederne er meget opsøgende og selv sørger for at kontakte eleverne. De fleste elever fra Århus er enige i, at den perfekte studievejleder både er sjov, hyggelig, ungdommelig og selvfølgelig faglig kompetent, og at forholdet mellem eleven og studievejlederen ofte bliver mere personligt end forholdet til lærerne. Desuden føler flere elever – især blandt drengene – at han godt må være proaktiv i sin kontakt med eleverne, så han selv sørger for at holde sig ajour, frem for at det hele beror på eleven selv. De mener, at det vil styrke tilliden imellem elev og vejleder og dermed være med til at forebygge visse problemer, særligt sociale problemer. En elev mener således at:

> *"I stedet for at forvente, at eleven hele tiden kommer, så kunne de godt lige snakke med eleverne og spørge, hvordan det går. Det kunne godt være hvert halve år eller lignende... sådan lige holde øje med de elever, der har vanskeligheder. For sådan en samtale kan godt hjælpe dig meget."* (Elev, Århus Gymnasium)

Århus Tekniske Skole (i Viby)

Skolens profil

Århus Tekniske Skole i Viby er en typisk HTX skole, hvor de naturvidenskabelige discipliner sættes i fokus. Derudover vægtes projektorienteret undervisning, især i fagene teknologi og teknikfag og brugen af IT i undervisningen.

Skolen har kun meget få tosprogede elever, som udgør 3% af elevgruppen.

Skolens tiltag

Århus Tekniske Skole har ingen tiltag specifikt rettet mod tosprogede, da de betragter alle som individer og ikke særlige grupper. De tiltag, der er, retter sig mod alle eleverne, såsom *lektiecafé og screening*. Alligevel er der en erkendelse af, at de

tosprogede har særlige problemer, fordi deres sprogkundskaber ofte er ringere end de etnisk danske elevers.

Hvilke tiltag kender eleverne til?

I undersøgelsen var der kun to mandlige elever fra Århus Tekniske Skole repræsenteret. De kender ikke nogle tiltag, men giver udtryk for, at det kunne være en god ide, hvis lærerne løbende tog initiativ til en personlig samtale med eleverne om eventuelle problemer, og hvad der evt. kunne gøres (jf. tidligere). Desuden nævnes kulturelle arrangementer som et forsøg på at udnytte de tosprogedes baggrund noget mere – til gavn for de danske elever, der gerne ville vide noget mere.

Lektiecafé

Skolens egne elever

Selvom de mandlige elever fra Århus Tekniske Skole synes godt om tiltaget, mener de, at den er lukket på deres skole pga. for lille benyttelse. Selvom de giver udtryk for at ville benytte sig af tilbudet, er det med en vis skepsis overfor hvor mange, der reelt ville dukke op. Deltagerne har indtryk af, at mange føler sig trætte efter en lang skoledag og derfor har svært ved at motivere sig til at blive på skolen, når de har 'fri', eller fordi de i forvejen benytter sig af venner og veninders hjælp til dansk. Generelt er oplevelsen, at eleverne er gode til at hjælpe hinanden. Deltagerne forklarer således:

> *"Der har været en lektiecafe før vi kom. Men der var ingen, der gad møde op. Jeg tror, det er fordi når du har fri, så har du fri, og så vil du hjem – den attitude. Jeg synes da, det kunne være fedt, hvis vi kunne sidde nogle stykker sammen, som kunne hjælpe hinanden."* (Elev, Århus Tekniske Skole)

> *"Man bliver træt, når man sidder ved en bærbar, som vi gør på IT-linjen. Man bevæger sig ikke så meget, og så bliver man lidt træt af at være der. Så man mangler motivation til at blive der."* (Elev, Århus Tekniske Skole)

Screening

Eleverne fra Århus Tekniske Skole kender generelt ikke til tiltaget og har ikke umiddelbart nogen kommentarer til, om de synes det er en god eller dårlig ide.